

આતુર્માસ માટે આસ વાંચન.

વિશેષ કરીને

પર્યુષણ પર્વ સંબંધી જાણવા જોગ દરેક વાવતનો સંગ્રહ.

‘જૈનસમાચાર ગદ્યાવલિ’ના આ ત્રીજા-ચોથા ખંડમાં ખાસ આતુર્માસ અને પર્યુષણને લગતા બૃહા બૃહા ઉપદેશી, રમુજી અને કદપનામય લેખો સંગ્રહવામાં આવ્યા છે, માટે, આ પુસ્તક જેમની પાસે આવે તેમણે કૃપા કરી આતુર્માસની શરૂઆતમાં અને ખાસ કરીને પર્યુષણમાં સંઘ સમક્ષ વાંચી સંલગ્નાવવા ચૂકવું નહિ; એથી ઘણો આત્મિક લાભ થશે. પોષધ વ્રત આદરીને એઠેલાઓ માટે આ પુસ્તક ઘણું આનંદદાયક અને જ્ઞાનદાયક થઈ પડવા સંભવ છે.

ધર્મ યુદ્ધની મોસમ શરૂ થઈ!

વગર પગારે, માત્ર નિરસ લોજન સાટે માથું સુકી
લડનારા વીર્યોદ્ધાઓની દૃષ્ટિ આગળ પડેલું
વિશાળ કર્તવ્ય ક્ષેત્ર.

(૧)

ગુરુત્વાકર્ષણ (Gravitation) ના બળ સામે દરેક પ્રાણીએ
દર સેકન્ડે 'સામું' બળ ' વાપરી નિરંતર 'યુદ્ધ' ચાલુ રાખવું પડે છે
એ કોણ નથી જાણતું ? પાપની લાલચો રૂપી સેતાનથી વિશ્વને
નીચે પડતું બચાવવા માટે મહાત્માઓએ એવી જ રીતે સતત
'સામું' જોર ' વાપરી ધર્મયુદ્ધ ચાલુ રાખવું પડે છે.

દુનિયામાંથી એવા ધર્મયુદ્ધના સૈનિકોને લઈ લો; એટલે દુનિયા-
નું આપોઆપ પતન થશે. પછી તે વસેવા લાયક જ નહિ રહે.
ત્હમને આ વાતનો ખ્યાલ પણ કદાપિ નહિ હોય કે પૃથ્વીના જૂઠ્ઠા
જૂઠ્ઠા ભાગોપર એવા સંખ્યાબંધ જીવો છે કે જેમાંના કેટલાકનાં
પરોપકારી-કામો અને કેટલાકની પરોપકારી સલાહો તથા કેટલાકની
પરોપકારી 'લાવના' અંથવા 'શુભેચ્છા'ઓ આપણું બધાનું નિરં-
તર રક્ષણ કરવાનું કામ કર્યે જાય છે. તે વિના આપણે જીવવું પણ
મુશ્કેલ થઈ પડે.

આપણને દર પળે યાચવાનારા પુરુષો દરેક દેશ અને દરેક વર્ગમાં થોડો યા ઘણો હોય છેજ. પરંતુ આપણા જોનાને પ્રત્યક્ષ સાબ પહોંચાડનાર, આપણા સહવાસમાં નિરંતર આવી આપણને સીધી રીતે સ્થાય કરનાર જોન ધર્મગુરુઓ છે, કે જોમને પુર જોશથી—પોતાની સઘળી શક્તિઓ વડે ધર્મયુદ્ધ કરવા માટે કોઈન મંદાવીરે નિર્માણે કરેલી મોસમે આ ગુરુવારથી શરૂ થનારી છે; મતલબ કે આ પત્રનો આ અંક ખરાખર તે ગુપ્ત ટાંકણા પર જ પ્રગટ થાય છે. એથી કરીને હું મદારા આ પત્ર રૂપી કર વડે વીરના સઘળા સુભદ્રોને કર્તવ્ય લેવના જૂના જૂના ભાગોમાં દાખલ થતી વખતે હર્ષપૂર્વક સત્કાર આપુ છું અને એમના તે યુદ્ધમાં એમને સમ્પૂર્ણ વિજય મળે એમ ઇચ્છું છું. કમનસીબે આપણી પાસે સઘળા સૈનિકો અથવા યોદ્ધાઓનાં નામોની યાદી તૈયાર નથી તેથી દરેકની હિલચાલની નોંધ રાખવાનું ખની શકશે નહિ; તથાપિ સમુચ્ચયે આપણે જોઈ શકીશું ખરા કે, કોણ કોણ પ્રદેશમાં ક્યા ક્યા સૈનિકે કેટલો વિજય કર્યો.

સામાન્ય રીતે ડરપોક લોકો પણ જોહારે યુદ્ધક્ષેત્રમાં જાય છે અને રણવાદના લક્ષ્યકાર જોમના કાનમા પડે છે ત્હારે જોમને ગૌરવ સ્ફુરી આવે છે અને ‘મરવું કે મારવું’ એવો નિશ્ચય ખાંધવા તેઓ સ્વભાવતઃ જ પ્રેમી છે. તેવીજ રીતે સામાન્યતઃ પ્રમાદી એવા કોઈ સાધુ હોય તે પણ ચાતુર્માસમાં પોતાની ચાતરફ શ્રાવક-આવિકાની દડ જોઇને અને જોમને મોડે પોતાની પ્રશંસાના અવાજ નિરંતર નીકળતા સાંભળીને જોમને અંવનવો જુરચો આવે જો જોઇએ અને એ જુરસાને લીધે “કાંઈક સુદૃઢ આણના ચાતુર્માસમાં

જરૂર કરવું જ, નહિ તો ફરી આ ગામનું મ્હોં જોવું નહિ ” એવો નિશ્ચય તે ધીરસુભદ્રો કરે તો એમાં કાંઈ આશ્ચર્યની વાત નથી.

જે આનુર્ભાસમાં આખી પૃથ્વી તાજા લીલા રંગમ રમણોળ કરેલો વાઘો પહેરી આનંદમાં મહાલતી જોવામાં આવે, જે આનુર્ભાસમાં કુદરત પણ આઠ માસ સુધી અહીંતહીંથી વરાળ રૂપે એકદું કરેલું પાણી એક સામદું વર્સાવવાની ઉદારતા બતાવે, જે આનુર્ભાસમાં જમીન પણ ખેડતનો માર ખમવામાં પુન્ય સમજીને મારનારને ઉલટું અનાજ આપવા તૈયાર થાય, એવી આ આનુર્ભાસની મોસમમાં જૈન સંઘ જાળળ મુકી જરા ધર્મરૂપી આનંદમાં મહાલવા, આઠ માસ સુધી બચાવેલું ધન છૂટે હાથે પરાપકારી કાર્યમાં ખર્ચવા, અને સાધુ રૂપી ખેડૂતનો વચનરૂપી મારને ખમીને લેમના પ્રત્યે ઉલટી વધારે ભક્તિ બતાવવા ન ઇચ્છે તો એમના જેવું નગીમનું કુટુંબ બીજું કોણ હોઈ શકે ? એમાસામાં પણ જવાઓ બળતો જ રહે એમાં બીજા કોનો દોષ—સિવાય કે પોતાના કર્મનો ?

જે કાંઈ ધર્મ સંબંધી ઉદ્યમ કરવો હોય તે પ્રાપ્ત આનુર્ભાસમાં જ વધારે મારી રીતે થઈ શકે. માટે મુનિઓએ અને ડૉન્ડરન્સ આદિસે આ ‘ મોસમ ’નો એક લઘુ નેટલો પણ ગ્રાહ્ય—એક ‘ સમય ’ માત્ર પણ પ્રમાદમાં ન ગાળતાં એકેક મીનીટને કોઈ નહિ ને કોઈ સુદૃઢ, સુશબ્દ કે સુવિચારથી શણગારવાને પુરતું લક્ષ આપવું જરૂરનું છે, એમ ભાર દીધેને સૂચવવા હું રજા લઉં.

જે જે ધર્મચોક્ષાઓ આ યુદ્ધમાં દાખલ થયા છે તેમની સામે કેટલું વિશાળ કર્તવ્યક્ષેત્ર પડ્યું છે તે આપણે તપાસીયું. ધર્મના ચાર રસ્તા શ્રી વીરે દર્શાવ્યા છે: દાન, શીલ, તપ અને બ્રાવના. આ

ચારમાં એકંદર શસ્ત્રોનો સાર સમાધાન્ય છે; સરકારના કાયદા, વિદ્યાનોની વિદ્યતા. સાધુઓની સાધુતા સવળાનો એમાં સમાવેશ થઈ જાય છે. એ ચારને અંગે શું શું કામ ચાતુર્માસમાં કરવાનું છે તે આપણે અત્રે વિચારીશું.

પ્રથમ દાન: ચાતુર્માસમાં ઘણી પ્રકારનાં દાન થતાં આપણે જોઈએ છીએ. કોઈ દહાણી પ્રભાવના કરીને એ રસને ગુરુભક્તિ વ્યતીત છે. કોઈ સંઘ જમાડશે અને કોઈ સંઘ કહાડશે, ચોડાએક શુદ્ધિશાળી પુરોહિત જૈનશાળી કે પુસ્તકશાળી ખોલાવશે અને કોઈ સ્થાનક ખાતે એક ધર્માદા પેટી કાયમ કરાવશે. આ સર્વ દાનના જ રસ્તા છે. અને વીર શાસન ૨૪૩૬ વર્ષનું જનુ—પુરાણું થવા છતાં એના ‘અમલદારો’ના માન ખાતર આજ આટલે વર્ષ આટલું પણ થાય છે એ ખુશ થવા જેવું છે. પરંતુ આપણે આજ કયા જમાનામાં વસીએ છીએ તહેનો કોંઈક ખ્યાલ કરીને જે ખર્ચ કરીએ તો તેનું તે ખર્ચ વધારે સાફ કરી આપે. માટે હવે સાધુ મુનિ-રાજોના માનમાં પૈસો ન ખર્ચતાં સાધુ મુનિરાજ જે સંઘરોવાનાં કામે સૂચવે તે પાછળ તે પૈસો ખર્ચવાની જરૂર છે. સાધુ મહાત્માઓએ તો ઘર છોડ્યું, કુટુંબ છોડ્યું, પૈસો છોડ્યો તે સાથે જ માન ખર્ચુ છોડી જ દીધું છે; એટલે એમની પ્રશસનાં ગીતો ઉપાશ્રયમાં ગાવાની કાંઈ જરૂર રહેતી નથી, તેમજ હેમના માનમાં દહાણી પ્રભાવના અને સ્વામીવત્સલ ગચ્છ જમાડવાની પણ જરૂર રહેતી નથી. જે હેમનાં સૂચવેલાં ધર્મકાર્યો યાદ રાખીને તે પાછળ ખર્ચ કરવામાં આવે તો તે મહાત્મા પુરોહિત હૃદયમાં વધારે આનંદ થાય અને સંઘની ભક્તિ પણ વધારે સારી રીતે બચ્છ કહેવાય. દરેક દરેક

ગામમાં-એક જૈનશાળા, એક પુસ્તકસંગ્રહ અને એક યુવક-મંડળ એ ત્રણની સ્થાપના થાય તો જ એ સંઘ જાગતો જીવતો રહે. અને એ ત્રણની સ્થાપના માટે જોઈતો ઉપદેશ કરવો તે સાધુજીનું કામ છે; બાંહેબસ્ત કરવો તે શ્રાવકોનું કામ છે.

18-7-10.

(૨)

જૈન ધર્મ એ કોઈ ‘વાડો’ નથી, ‘મત’ નથી; એ એક બ્રુથર્મ (Brotherhood) છે. જ્ઞાન, હૃદયશુદ્ધિ અને પરોપકારના પ્રચાર માટે એ એક ‘મંડળ’ છે અને શ્વેતામ્બર, દીર્ગમ્બર એ વગેરે હેતી શાખાઓ છે, કે જેમણે કાંઈ એક બીજાથી મિનત ઉપદેશ આપવાનો નથી પણ કામની વહેંચણી કરી અમુક જોખમદારીઓ પોતાને શિર લેવાની છે. દરેક સંપ્રદાયના મુનિઓને માથે તે જગ્યા જગ્યાં વિચરે ત્યાં ત્યાં પ્રકાશ પાડવાની જોખમદારી સુકાયેલી છે. તે જાણે કે હું અંદી નીરાંતે ચાર માસ આરામમાં ગુઝરું, તો શ્રી વીર ભગવાનની દૃષ્ટિમાં તે મહાન અપરાધી અને નિરસ્કારને પાત્ર ગણાશે. જોણે તે ગામની વસ્તુસ્થિતિનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. ત્યાંના લોકોમાં કયા ગુણો છે, કયા અવગુણો છે, તે ગુણોને કેવી રીતે વધારે પ્રકાશીત કરી શકાય અને તે અવગુણોને કેવી રીતે દૂર કરવાની શકાય, એ બધી બાબતોનો તેણે વિચાર અને મનન કરી ચાર માસ સુધીની પોતાની સ્થિરતા દરમ્યાન કરવાના કામનું એક કાર્યક્રમ (Programme) તૈયાર કરી તે મુજબ વર્તવાને તૈયાર થવું જોઈએ. દાખલા તરીકે એક અમદાવાદ

શહેરમાં એ સ્થાનકે એ સમુદાયના મુનિવરો ખીરાજ છે એમ ધારો. ધારો
 કે તેઓ તદ્દન નવા જ છે, પણ તપાસ કરતાં હેમને જણાશે કે અહીં
 દરીઆપરી સંઘ અને છોકરી સંઘ એ ખેના મગ જૂદા જ રહે
 છે; અને દરીઆપરીમાં પણ એ પક્ષ છે. અહીં કોઈ દમવાળી નૈનશાળા
 નથી, પુસ્તકશાળા મુદ્દલ નથી, સભા તો કોઈ જતની નથી. એક
 ઉમંગી ગૃહસ્થે એક શ્રાવિકાશાળા ખોલી છે તેને પણ ઈર્ષાળુઓ
 તોડી પાડવા જેવું કરે છે, તેથી એ સંસ્થાનું કામ સંતોષજનક
 ચાલતું નથી. બ્રહ્મા આગળ ચાલો; વધુ વસ્તુસ્થિતિ તપાસો. અહીં
 અમુક શ્રીમતો છે અને યાત્રીનાઓ પણ મુખી છે. પંસા ખર્ચવાનું
 કોઈએ શિક્ષણ આપ્યું જણાતું નથી. ગરબ જમે છે અને દહાણીઓ
 થાય છે. નાતમાં પુષ્કળ ક્ષેપ હોવાથી કોઈ જતનું ધારાધારણું
 રહેવા પામ્યું નથી. જૈન ધર્મના નતવને સમજનારો-કોંડો અભ્યારી
 અહીં એક પણ આવક નથી. હજી આગળ ચાલો. વૈષ્ણવોની
 કન્યા ન મળવા છતાં વૈષ્ણવોને કન્યા આપવામાં ઉત્તરી 'ખાનદાની'
 મનાય છે; પત્રાળીમાં જમાણુ થાય છે; એક ઉપર ખીજ સ્ત્રી કરવાને
 રીવાજ જોરથી ચાલે છે; ઝાલાવાડનો 'ગોળ' અને ગુજરાતના
 ગામડાનો 'ગોળ' થવાથી કન્યા મેળવવાની મુશ્કેલી અહીંના ગરીબ
 વર્ગને પડવા લાગી છે. હવે શહેરની પોતાની વસ્તુસ્થિતિ તપાસો-
 મહોટું વ્યાપારનું મથક છે. કાઠિયાવાડ. મારવાડના કેટલાક જામે
 મરતા જોડેને સારી રીતે રાટલો આપી શકે એવું શહેર છે. કેળવણીની
 સગવડ ઘણીજ મારી છે. દુનર તેમજ સાહિત્ય જાનેની તાલીમ
 માટે અનેક સ્કુલો, કોલેજો, પ્રાઈવીટ લાયસેરીઓ છે; છતાં ગ્યાનક-
 ચારી જોનોમાં શિક્ષણ મુદ્દલ નથી. ઉનેજન આપનાર ન હોવાના

સગળે ગુજરાતના ગામડાના ચાલાક છોકરાઓ, ગામડાં ઉજ્જડ થતા જતા હોવાથી, અહીં આવી ૫-૭ રૂપૈડીની ગુલામી શોધતા નજરે પડે છે. અરેરે, શું ત્યાગી થતા હશે તેમને પોતાનાં 'સંતાનોની' આવી દશા માટે કંઈ જ નહિ થતું હોય ? મૂકને આ લખતાં આંખમાંથી અશ્રુ પડે છે તો શું મહારા પૂજ્ય પુરો 'દુનિયા ત્યજ' એટલે 'પ્રેમ'ને પણ-દયા'ને પણ ત્યજ બેઠા એમ કદાપિ થઈ શકે ? એમજ જે જેન મુનિઓ માનતા હોય તો હજી તેઓ 'પ્રેમ' નો અર્થ જ સમજ્યા નથી. 'પ્રેમ' અને 'સ્નેહ' એ બે તદ્દન જુદી વાતો છે. 'પ્રેમ' છે તે સુગંધી ચત્તર છે, કે જે સુગંધ ઘણી આપવા છતાં કપડાને બગાડતું નથી; 'સ્નેહ' છે તે સુગંધ થોડી આપી પાછળથી ગંધાય છે અને વળી કપડાં ચીકટાં કરી બગાડે છે. 'સ્નેહ' એક વિકાર છે, 'પાપ' છે; 'પ્રેમ' એક ઉચ્ચ ખવાસ છે, આત્માનો સ્વભાવ છે. શ્રી મહાવીરમાં 'પ્રેમ' ન હોત તો પોતે તરેલા હોવા છતાં આપણા માટે શાઓનો ઉપદેશ કરત જ નહિ. 'પ્રેમ' તે જ જગતનું જીવન છે. પ્રેમમાં સ્વાર્થ, બદકો કે માનનો લેશ માત્ર પણ સભવ હોઈ શકે નહિ, તો પછી ઇન્દ્રિય સુખની ઇચ્છાનો તો છાંટો પણ શાનો હોય ? જેમાં તે છે તે પ્રેમ નથી; તે તો કદાપિ 'સ્નેહ' હોય. એ 'પ્રેમ' નો જ સિદ્ધાંત છે, કે જે જૈન સાધુઓને ખીજા જીવોના સુખ અને સહીસલામતી ખાતર જ, અનેક સ્વાત્રીય શાકભાજી અને ધગધગતા ગ્રીષ્મમા પણ ઠંડા જળનો ઉપયોગ કરતાં અટકાવે છે. એ 'પ્રેમ' નો જ સિદ્ધાંત છે કે જે સદૈવ દરતા રહી જગાએ જગાએ જ્ઞાનપ્રકાશનો પરમાર્થ ફરવાની જોમને માથે ફરજ નાખવામાં આવી છે તેવા મુનિઓને પણ

ચાતુર્માસમાં ચાર માસ એક જગાએ રહેવા કરમાવે છે, અને તે
 વખતે પણ તપ કરવા કરમાવે છે. કેવો 'પ્રેમ'મય ધર્મ ! અને તે
 છતાં આજે અમારા સાધુઓ 'પ્રેમ'માં જ પાપ સમગ્ર આવકોના
 ઉદ્યતી વાતથી દરજ નાસતા કરે છે એ કેવું આશ્ચર્ય ! 'હું' કેમ
 કરીશ કે 'પ્રેમ'નો પાઠ ભણવા જતાં 'સ્નેહ' માં કે 'હિંસા' માં
 ન ઉતરી જવાય તે માટે ખાસ કાળજી રાખવાની છે. પણ તે તો
 ખુલ્લું છે કે જેઓ જોખમદારીભર્યું કામ ઉઠાવે તેમણે હિતાહિત
 વિચારવાની શક્તિ અગાધથી હાંસલ કરી લેવી જ જોઈએ; નહિ
 તો પછી ધર્મ-અધર્મ વચ્ચેનો તકાવત ન સમજી શકવાથી ધર્મને
 બદલે અધર્મ આચરી જાય જ. અજ્ઞાન રાજ્ય જેવું પ્રજાને ખીલતું
 દુઃખ હોઈ શકે નહિ. આ પ્રમાણે ચાતુર્માસીય સ્થળની વસ્તુચિત્તિનો
 ચોતરફથી ઉડા અભ્યાસ મુનિઓએ કરવો જોઈએ અને પછી
 પોતાની શક્તિ, જ્ઞાન, લાગવગ વગેરેનો ખ્યાલ કરી આ બધાં પંક્તિ
 કઈ કઈ બાબતનો સુધારો ઓળખના ચાતુર્માસમાં પોતે લાયક ધરી
 શકે તેમ છે તે વિચારવું જોઈએ. અને એ નિશ્ચય કર્યા પછી એ
 રસ્તે કામ કેવી રીતે કરવું હોતી યોજના ગોઠવવી જોઈએ. કાષ્ઠ
 કાષ્ઠ આવકોને પોતાના મંદગાર બનાવી લેવા, કેવી રીતે ઉપદેશ
 દેવા, જાહેરમાં શું હીલચાલ કરવી અને ખાનગી ગૃહ શું હીલચાલ
 કરવી એ સર્વ મુદ્દાપર એકાંતમાં મતન કરી 'કાર્યક્રમ' ગોઠવવો
 જોઈએ. આ પ્રમાણે થતા પ્રયાસોની વળી પાછી એક 'કાયરી'
 અથવા 'નિધિ' રાખવી અને પોતાના પછી જે સાધુ એ જગાએ
 ચાતુર્માસ કરવા પધારે તેમને પોતાનાથી સચેત્રા અને અધુર
 રહેતા કામોની યાદી સોંપી આપીતું મુદ્દ કરવાની બકાગમ્ કરવી જોઈએ.

સંઘ કે દેશને સુધારવાનો એ જ રસ્તો છે. છુટું છુટું
કરાયલું કામકાજ ધોવાઈ જાય છે.

25—7—10

(૩)

મહાત્મા જ્ઞાનમયુક્તે ‘ મહાવંચ મૃત ’ માં અસરકારક રીતે
કહ્યું છે કે: “ હે શિષ્યો ! ઘણા પુરૂષોના કલ્યાણને ખાતર, મનુષ્ય
જાતિના બલાને ખાતર, જગત તરફ દયાને વાસ્તે તકમે અહીંથી
જાઓ અને દેશોદેશ વિચરો. જે શિક્ષણ આદિમાં પ્રકાશિત છે,
મધ્યમાં પ્રકાશિત છે અને અંતમાં પણ પ્રકાશિત છે તેનો શબ્દશઃ
તેમજ અર્થ સહિત ઉપદેશ આપો. એવા ઘણા મનુષ્યો છે કે જેમનાં
જ્ઞાનચક્ષુ અજ્ઞાનથી થોડાં જ છવાયલાં હોય, તથાપિ જે તેમને
આ શિક્ષણ ન કહેવામાં આવે તો તેઓ મુક્તિનો માર્ગ કદાપિ
અહણ કરી શકે નહિ તેઓ શિક્ષણ સમજશે અને અંગીકાર કરશે.
આટે તેઓના કલ્યાણને સારૂ દેશોદેશ વિચરો ! ”

કેવા દયામય શબ્દો ! પગેપકારના રંગથી રસમસ થયેલો કેવો
આદેશ !—ખરું જ છે કે આ જગતમાં ઘણાએક પુરૂષો તો એવા છે
કે જેઓ મોક્ષના અધિકારી હોવા છતાં તેમને કોઈ જ્ઞાન આપનાર
ન મળે તો મોક્ષનાં સ્વપ્ન ફર ધઈ જાય છે. દારૂખાનું તૈયાર પડ્યું
હોય પણ તેની આગળ સજગેલી દીવાસળી ન લાવવામાં આવે ત્યાં
ચુધી તે દારૂખાનું કાંઈ કરી શકે નહિ. ઘણાએ આત્માર્થી પુરૂષો
ગામડાંમાં અને શહેરોમાં, અપાસરામાં અને ઘરોમાં, બજારમાં અને

મંદીરોમાં એવા નિઃશ્વાસુ છે કે જેઓને એકદં તત્વનું ઉપદેશક મળી જાય તો હેમને બેડો પાર થવામાં કાંઈ વાર ન લાગે. પરંતુ એવો ઉપદેશક ન મળવાથી ધણાએ બંધ્યોનું “ધમ્યું સોનું ધૂળ મળે છે.” અને એટલા જ માટે કહેવું પડે છે કે, મુનિ વર્ગે એમ નથી સમજવાનું કે આપણે ચાર માસની નિરાંત પામ્યા છીએ. આઠ માસ ગામોગામ અને ચાર માસ એક ગામમાં રહીને હેમણે એકજ જાતનું કામ-લોહાનાં જ્ઞાનચક્ર જોલવાનું કામ સતત કર્યા કરવાનું છે. આઠ માસ દરમિયાન એક ગામમાં લાંબો વખત યોજવાનું ન હોવાથી માત્ર ઉપદેશ સંભળાવવાની જ દરજ્જા હેમને શિર આવી શકે, પરંતુ ચાર માસ તો એક જગ્યાએ સ્થીરતા હોવાને લીધે માત્ર ઉપદેશ સંભળાવવાની જ દરજ્જા નહિ પણ લોહાની વસ્તુરિધિતિના અભ્યાસ કરી તે સ્થિતિ કેવી રીતે સુધારી શકાય એ બાબતનો વિચાર કરી થીરણસર (Systemetic) ઉપદેશ કરવાની દરજ્જા હેમને શિર સમજવાની છે.

ત્યાગી વર્ગ તરફ જે અતુલ ભક્તિભાવ રાખવાનું તમામ ધર્મશાસ્ત્રોમાં દરમાવેલું છે તે કાંઈ અનિશ્ચયોક્તિ બન્યું નથી. એ વર્ગના મદાશયોની જેટલી ભક્તિ કરાય તેટલી થોડી છે. અને તેનું કારણ માત્ર તેઓનો આત્મભોગનો ગુણ છે. હેમના જપ-નમ માટે કાંઈ આપણે હેમને પૂજતા નથી; હેમની આકરી ક્રિયા માટે કાંઈ આપણે હેમને “તરણ-તારણ દેવ” કહેતા નથી. એ બધા પદ્ધતિઓનો એમના પોતાના સ્વાર્થ માટે છે-એમની આત્મસિદ્ધિ માટે છે. અને એક ગાણુસ કંગોડો કાંઈમા મેળવે તેથી તેના પડેરડીઓ કે નોકરોને શું લાભ છે? પણ જે દબરપતિ પોતાના નોકરોને કે

પડોસીઓને પોતાની આમદાનીના પ્રમાણમાં કામે લાગતો હોય—
 ઉપયોગી થઈ પડતો હોય તે હજારપતિ તરફ તે લોકો પ્રેમ; માન
 અને ભક્તિની લાગણીથી આપોઆપ જશે; અને એ જ ખ્યાલથી
 આપણા શાસ્ત્રકારોએ પણ સિદ્ધ પ્રભુને વંદન કરવા પહેલાં ઉપદેશ
 રૂપી લાભ આપનારા અરિહંત પ્રભુને વંદન કરતાં આપણને શીખ-
 વ્યું છે. એટલે ત્યાગી વર્ગ તરફ જે કારણથી આપણે બહુમાન
 અને ભક્તિ યતાવવાની છે તે હૃદયની ઉગ્ર તપસ્યા માટે નહિ પણ
 તેઓ આપણને અધારાના ભોંયરામાંથી ખેંચી કહાડીને પ્રદાશમાં
 લાવી મુકે એ હૃદયના પરોપકાર માટે જ આપણે ભક્તિભાવ
 યતાવવાનો છે. આપણે તો એક કૃપણ શ્રીમંત કે જે લાખોની
 કિંમતના ઝગઝગતા હાર પહેરીને ખેંચાડાની બગીચામાં ફરતો હોય
 છતાં આપણને જુએ મરતા જેઈ શકતો હોય તેવા કૃપણ શ્રીમંત
 કરતાં, એક સખી ગરીબ માણસ કે જે પ્રાતઃકાળથી સંધ્યા સુધી
 અનાજના ચેલા ઉઠાવી ઉઠાવીને મહીને દસ રૂપિયા રળતો હોય
 અને હૃદયમાં પાંચથી પોતે સંતુષ્ટ રહી, જે માણસો ચેલા ઉપાડવાનું
 પણ કામ ન કરી શકતા હોય અને ભૂખે-દુઃખે રીજાતા હોય હૃદયને
 બાકીના પાંચ વહેંચી આપતો હોય તેવો તે સખી મજૂર વધારે
 પૂજ્ય છે—વધારે અર્થનીય છે. જે સાધુઓ જ્ઞાનના ઉદયમને બાળુએ
 મુકી, “માન મહાર્જે જ કલ્યાણ કરે; દુનિયામાં કોઈ કોઈનું નથી”
 એવા સ્વાર્થી ખ્યાલથી માત્ર તપસ્યા અને ક્રિયામાં જ મગ્યા રહે
 તેવા સાધુઓને આપણે દરથી વખાણીશું ખરા પણ તેઓ તરફ
 ભક્તિભાવનો ઉમળકો સ્વભાવતઃ આપણા હૃદયમાં નહિ આવી
 શકે. સ્વાભાવિક પ્રેમ અથવા ઉમળકનું મૂળ તો પરોપ-
 કારમાં છે—સ્વાર્થત્યાગમાં છે—આત્મભોગમાં છે. અને તેઓ

દુનિયાને વોસીરાવવા છતાં ‘અષ્ણાજં ચોસિરામિ’ એમ ન કહી
 શકતા હોય અર્થાત્ આત્માને વોસીરાવવાનું ન શીખ્યા હોય તેવા
 ત્યાગીઓ જોઈને દૃષ્ટિએ કે ખીચ કોઈ દૃષ્ટિએ પરમપૂજ્ય-સંપૂર્ણ
 ભક્તિને પાત્ર કેમ બની શકે? જેઓ દુનિયાને સ્વાર્થી કહીને દુનિયા-
 ના લાંબા હાથ કરીને ભ્રમતા દુઃખી માણસોથી પણ દૂર નામે
 એમના હૃદયમાં પરોપકાર અને પ્રેમ ફેરવે હોય શકે? અરેરે,
 દુનીયા સ્વાર્થી છે એમ જાણીને તેને ત્યજનારાઓ પોતે પણ પાછા
 સ્વાર્થમાં પડી જાય છે! ખચીત દુનીયા સ્વાર્થી છે—અને તે સ્વાર્થી
 છે એટલા માટે જ નિરસ્વાર્થ—અરે સ્વાર્થનો ભોગ આપનારા
 ‘ત્યાગી’ નામના વર્ગની હયાતીની જરૂર પડી છે. છોકરા તોષાની
 છે માટે જ ખિતાએ લેમની વધારે સંભાળ રાખવી જોઈએ છે.
 લક્ષ્મી ચંચળ છે માટે જ હરવડી લેતી ખજાર રાખવી પડે છે.
 દુનીયા સ્વાર્થી છે માટે જ ‘દુનીયા પારના ત્યાગી મહા-
 ત્માઓએ પ્રેમથી રસબસ થઈ દુનીયાપર ઉપકાર ઉપર
 ઉપકારનો બોલો નાખી દેઈ લેમને સ્વાર્થ ત્યજવાનો પાઠ
 આપી આડકતરી રીતે શીખવવો જોઈએ છે. તેઓ જ જે
 ઉપાશ્રયમાં પડ્યા રહે, દિવસે કંઈવાનું મન કરે, રાત્રે પાણુ પાંચ
 માણસોને નવ સગવડતાં થાકી જાય અને મજૂરદારનીવાળા, પાટના
 બનાવેલા પત્રોમાં પોટી જરૂં પમંદ કંઈ તો સ્વાર્થની આગમાં
 નખથી તે ગ્રાણા મુધી બળી રહેલી આ ખિતારી દુનીયા કંઈ
 જઈ શકે? લેમને સ્વાર્થ ત્યાગનો પાઠ ખીચ કંઈ નિશાળમાં
 શિખવાનો પ્રયત્ન મળશે? લાંબા ઉપવાસ અને આદર્શ દિવાળીને
 જે ‘તપ’માં ગણાય નો ‘જાનાબગામ્’ પણ તપ જ છે અને તે
 ઉંચામાં ઉંચી પ્રતિભા તપ છે. ઉપવાસમાં જે ઠાંદ કંઈ પડે છે

તે કરતાં જ્ઞાનપ્રાપ્તિમાં વધુ કદ પડે છે અને જ્ઞાનદાનમાં એથીએ વધુ કદ પડે છે. મહીનાનો ઉપવાસ કરનાર મહાશય બીજો કે ચોથો દિવસેથી પથારી પાયરીને સ્પર્શ રહેશે અને જેમ તેમ દિવસો વ્યતીત કરી 'માસખમણ' પુરૂ થયું એમ કહી મનમનામણાં કરશે. પણ જ્ઞાનનો તપ કાંઈ એક માસે પુરો થતો નથી; તે તો વર્ષો સુધી લંબાય છે અને તેટલો બધો વખત લેને રાત્રીના ૪-૫ કલાક સિવાય વધુ ઉઘવું પાત્રવતું નથી. લેને વખત નકામો 'મારવો' પાત્રવનો નથી. પણ 'સમય'—'સમય'ની જગૃતિ રાખવી પડે છે. મગજ રૂપી લેને 'કમેરાનો કાચ' તદ્દન સાફ રાખવાને લેણે અહો-નિશ સાવધાન રહેવું પડે છે. જુખ્યા રહેવાનું એટલું દુઃખ ખમનારને જેથી રીતે પડ્યા રહેવાનું મળે છે તેમ આને નથી મળતું. મગજની 'બીજ' અહોનિશ ચાલવાથી ટેટલીકવાર તેમાં જે પીડા થાય છે લેનો ખ્યાલ ગિયારા જ્ઞાનના ઉગમથી અજણ્યા માણસો શું સમજી શકે? તે તો, જેઓ સ્વવારથી રાત સુધી અનેક જ્ઞાનપ્રાપ્તિ અને જ્ઞાનપ્રચારનાં કામોમા દૃઢપણે મગ્નુરી કર્યા પછી જન્મવા હકતી વખતે એ હાથે માથું ડુટીને માથાને 'સાના' ઉપજવતા હોય અને ચક્રર આવવાથી રાત્રે પડી જતા હોય લેમને જ ખબર પડે. અને શું આ તપ તકમારી લાંબણો કરતાં ઓછો ઉતરે કે? અરે, જુલા ભગનારા મનુષ્યો! તમને જાણી બુઝીને દુનીયાને જુલમાં ન નાખો. સૌથી મહોટો તપ જ્ઞાનનો છે; માટે જ્ઞાનપ્રાપ્તિ અને જ્ઞાનપ્રચારનો તપ કરો અને સર્વને તે પ્રદારના તપનું માહાત્મ્ય સમજાવી ખરે રસ્તે ચડાવો. જ્યાં સુધી જ્ઞાન, આંખ અને વિચારશક્તિ છે ત્યાં સુધી જ જ્ઞાન મેળવી શકાશે, પછી—૫-૫૦ વર્ષની આ મુસા-

ફરીથી એક સતી જ્ઞાન એક કરોડ રૂપિયા સાટે પણ નહિ મળે; અને જો આત્મા 'જ્ઞાન'મય છે - એ ભગવદ્વાક્ય ત્હમે માનતા હો તો મોક્ષ-એજ જ્ઞાન છે અને સાધવાનું જે કંઈ છે તે પણ જ્ઞાન છે અને 'ધર્મ' આવ. જ્ઞાનમાં જ સમાઈ રહ્યો છે એ વાતમાં શ્રદ્ધા રાખો; અને એવા જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે સંધાડતો કોપ કે શ્રાવકોના કોપ વહોરવો પડે તો હસ્તે મુખડે તે વહોરો; એવા તે જ્ઞાન માટે આવા અંગેક જન્મ લેવા પડે તો ખુશીથી લેવા. એવા એ જ્ઞાન માટે આહાર-અને નિદ્રા ધરાજો મુકવાં પડે તો પ્રસન્ન વડને તેમ પણ ક્રોધ. પણ તે જ ઉદ્યમ કરો, તે જ 'ધર્મ' આચરો; અને એવું જ્ઞાન જેમ જેમ મેળવતા જાઓ તેમ તેમ ત્હનું દાન પણ ખીજને કરેતા જાઓ, કે જેથી ત્હમારાં 'જ્ઞાનાવરણીય' કર્મનાં પડળ દર થઈ ત્હમારાં આંતર્યામુ આપોઆપ ખુલે (ત્હમને jñānāntarjāયાય) અને તેથી જોખવા-ચાંચવાની મહેનત વગર જ આપોઆપ સર્વ જ્ઞાન આવડી જશે. હવે તો બહારથી રળવી પડે છે; અને તપ પણ જેટલો થાય તેટલો જ લાભ છે; પણ જ્ઞાન તો આત્માનો સ્વભાવ જ હોવાથી તે સ્વભાવની ભક્તિ કરનારો માણસ થોડી મહેનતે પણ સિદ્ધિ મેળવી શકે છે; કારણ કે તે ત્હને બહારથી લાવવું પડતું નથી પણ અમુક મહેનત પછી ઠાંકણું ઉઘડી જાય છે અને નીચેથી આમુક દ્રવ્ય નજરે પડે છે । ચરેરે, આવા અનેકમાનું દળ આપનારા વ્યાપારને ભૂલી આડી અવળી આગપપાગમાં પડનારા પ્રાણીઓ કેટલી બધી દયા ખાવા લેવા છે । આનુર્ભાસમાં જેની સમિતિ નહિ હોય તે પણ જોખમાં જોખ '૨-૩ ઉપવાસ કરશે અને પછી રોડા પાડીને વખત પુરો કરશે; પરંતુ ત્હમે એવા ૨૫—૫૦ તો શ્રાવકો બતાવે

કે જેઓ ઉપવાસથી પણ મ્હોટા અને વધુ લાભદાયક જ્ઞાનના તપ માટે જે દિવસ સતત બેસતા હોય અને આત્માને વિચારરૂપી આંગળી-થી ઘસી ઘસીને imputation કે આંતરદષ્ટિ રૂપી વિજળી ઉત્પન્ન કરતા હોય ? અને તદ્દમે એક તો એવો સાધુ બતાવો કે જે પોતાના બૂલો બમતાં બોટીલાંને એ ખરો રસનો બતાવતા હોય ? અરે જ્ઞાનની ભક્તિ માટેની જ્ઞાનપત્રમી અને ભક્તિની ભક્તિ માટે નિર્માયલી ‘મહાવીર જયંતિ’ માં પણ ઉપવાસ થતા હશે ખરા; પણ જ્ઞાનનું ‘આરાધન કાંઈ જ ન મળે’ ! ભાવનાઓનું પુસ્તક લઈ તે પરં ‘ધ્યાન ધરવાનું’ કે શ્રી મહાવીરનું જીવન ચરિત્ર લઈ તે સાથે પ્રેમ જોડવાનો પ્રયાસ કરવાનું અદ્યાપિ સુધીમાં કાણે શીખવ્યું ?

તદ્ધારે હવે જ્ઞાનપ્રાપ્તિ અને જ્ઞાનપ્રચાર માટે આતુર્ભાસમાં મુનિવર્ગેએ શું શું કરવા યોગ્ય છે તે આપણે વિચારીએ. ‘અતિથિ’ એટલે પરાણા તેમજ ‘અતિથિ’ એટલે સાધુ; ચાર માસ માટે પધારેલા ‘અતિથિ’ને ખીજતો સૂઝતા આહાર પાણીથી કે વંદન—નમસ્કારથી સ્વાગત (welcome) કરશે તદ્ધારે આ સૌ આવકોથી નહાનો આવક અર્થાત્ આ લેખક, તે મહાત્માઓને આ ‘લેખમાળા’ વડે સ્વાગત કરશે ! એ માળા ‘સૂઝતી’ છે, જો કે પ્રેમમયી છે માટે ‘સચેત’ છે—અચેત નથી અને તો પણ ત્યાગી વર્ગને તે ‘સૂઝતી’ છે !

I—8—10

(૪)

શારીરિક તપ કરતાં જ્ઞાનનો તપ વધારે ‘ઉપકારી’ છે એ આપણે ગતાંકમાં જોઈ ગયા; તદ્ધારે હવે સંવાદ એ થાય છે કે

ચાહુ ચાતુર્માસમાં મુનિવરોએ એ રસ્તે કેવા અને કયા કયા પ્રયાસ કરવા જોઈએ છે ?

અલખત દરેક રોગ માટે એક (સામાન્ય) દવા જતાવી શકાય નહિ, તેમ ભિન્નભિન્ન પ્રકૃતિઓ માટે એકજ રસ્તો સૂચવાય નહિ. દેટલાક પ્રાંતમાં અમુક પ્રયાસોની જરૂર છે અને દેટલાકમાં તેથી ભિન્ન. વળા દેટલાકે મુનિરાજે અમુક કામમાં જ સારા દીપી નીકળે અને દેટલાક તેથી ભિન્ન કામમાં જ ઉપયોગી થઈ પડે. એટલા માટે થોડાએક મહાત્માઓનાં પુત્રા નામથી હું ચોડીક નમ્ર સૂચના કરવાની હિમત ધરું તો તે 'મલાલ' ના રૂપમાં નહિ પણ 'નમ્ર અરજ' ના રૂપમાં સમજવા તે મહાત્માઓ કૃપા કરશે, એટલું પ્રથમથી જ માગી લઉં છું.

હું હમણાં અમદાવાદમાં ખેંદા છું, માટે મુસાફરી ત્યાંથી શરૂ કરીશ તો દીક પડશે. અત્રેની વસ્તુસ્થિતિ પાછલા એક ચાંકમાં જણાવી ચૂકી છે. ચાહુ ચાતુર્માસનાં, આ વસ્તુસ્થિતિ જોતાં, ખીલું કાંઈ ન થતાં માત્ર 'જૈન પુસ્તકાલય' માટે જ લીઝવાલ થાય તો ખસ છે. એ કામ માટે યોગ્ય પુરૂષનું અત્રે ચાતુર્માસ છે. 'ખંભાત સમુદાયના 'દાત્રીય' મહાત્મા શ્રી છગનલાલજી મહારાજ ત્રણ વર્ષ અહીં પધાર્યા છે. છોટી આવક સમુદાયનો હેમના પ્રત્યે અતુલ ભક્તિભાવ છે. અન્યદા જે વ્યાખ્યાનકાળામાં ત્રણ આવક પાનું માગેજ એકદા મળેલા જેવામાં આવતા તે જ હોત હમણાં મહારાજશ્રીના શુરાતનભર્યા શબ્દોને જીલવા એકદા મળેલા આવક—આવિકાથી ગીદાર બરાઈ જાય છે. મહારાજશ્રીનો ઉપદેશ પાનું સમજાવીત છે અને વીરરમથી બરપૂર છે. આણું હેમનું ચાતુર્માસ

જે કાંઈ પણ ચાહગીરી મૂક્યા સિવાય જ પસાર થાય તો મ્હને ખીજ કોઈ સાધુ માટે તો આશા નથી કે તે અહીં લાઇએરી કરાવી શકે.

ક્ષત્રીયોનો સ્વભાવ છે કે મારવું કે મરવું. 'સાધુ' શબ્દનો ધાતુ સમજનાર સાધુઓનો સ્વભાવ છે કે પરમાથ સાધવો કાં દેહીને વોસીરાવવી. અને મહાત્મા શ્રી છગનલાલજી કદાપિ એમજ 'નિયમ' કરે કે 'ઓણના ચાતુર્માસમાં અમદાવાદમાં જૈન લાઇએરી ન જ થાય તો મ્હારે અહીં ફરી પગ દેવો નહિ' તો શું અમદાવાદ અને કાઠિયાવાડના અત્રે રહેતા આટલા બધા શ્રાવકો છેકજ ધર્મની દરકારવગરના છે કે એક અચ્છા ઉપદેશકનાં દર્શન હમેશને માટે શુભાવવાની મૂર્ખાઈ કરે? કદી નહિ. કદાપિ ઓણસાલ પર્વપણુના જાહુ બંધ રહે તો પણ શુ થયું? તે રકમ આમાં નખાય તો પણ શુ થયું? અને કદી પર્વપણુમાં એકાદ વ્યાખ્યાન વખતે મહારાજ સાહેબ લલકારીને પુસ્તકશાળા અને જ્ઞાનભક્તિ પર વિવેચન કરે તે સાબળી બે-ચાર શ્રીમંત શ્રાવકો બસો પાંચસો રૂપીઆ અજખામણા કરે તો પણ શું થયું? એથી કાંઈ કોઈ ધસાઇ જાય તેમ નથી. અને કાંઈ ન બને તો છેવટે બેચાર અમદાવાદી શ્રીમતો ગામડાં-ઓમાં 'ટીપ' (ખરડો) કરવા નીકળી પડે! પછી ગામડાના ગરીબો શક્તિ મુજબ હેમને આપ્યા વગર તો નહિ જ રહે. ૧.

અને કલોલ (ગુજરાતની એક વખતની ન્હાનીચુની વિધાયત)-માં હમણાં દરીયાપુરી સમુદાયના ગચ્છાધપતિ મહાત્મા શ્રી રઘુનાથજી મહારાજ અને પેલા જ્ઞાનાભિલાષી યુવાન મુનિશ્રી હર્ષચંદ્રજી વગેરેનું ચાતુર્માસ છે. શું જે ચોમાસું કે જ્યાં અમૃતધારા ધોધબધ

પકશે અને જમીન પણ ફળદ્રુપ હશે તે છેકજ નિષ્કળ નિવડશે ?
 શું પૂજ્ય સાહેબના તે બંને આખા ગુજરાત ખાતે એકની એક
 પુસ્તકશાળા કરવા પાછળ પાંચ-સાતસો રૂપૈડી પણ નહિ કઢાડી
 શકે ? પૂજ્ય સાહેબ કદાપિ કહેશે કે, 'ભાઈ ! અમારે શું ? અમે તો
 ત્યાગી હયા' તો હું કહીશ કે, તમારે શું કેમ ? તમારે જ બધું
 છે. અમદાવાદ કેનું ? લોકશાહ અને ધર્મશિંહ મહાત્માનું ! અને
 રહેતી ગાદી અત્યારે આપ સાચવો છો. તે ગાદીના રથળે, તે જ
 ગાદીની કીર્તિના રક્ષણાર્થે મ્હારે ચર્ચા કરવા માટે અમુક પુસ્તકો
 જોઈતાં હતાં, તે ન મળી શક્યાં તે માટે કેને શરમાવાનું છે ? શું
 મ્હારે ? ના, ના : તે માટે શરમાવાનું આખા સંઘને છે. મ્હારા
 ધર્મનું ઉજળાપાણું આખી દુનીયામા જતાવવા માટે મ્હારે સાધનો
 જોઈએ છે-તે નહિ પૈસાનાં પણ માત્ર પુસ્તકોનાં; અને તે પુસ્તકો
 તમે ગાદીના ગાલીકો ન પુરાં પાડી શકો તો પછી ખીજે ક'દાં
 જવું ? 'હું શું કંઈ ?' એ આપના શબ્દોનું પરિનામ બરાબર
 કાળજીથી જોવા કૃપા કરો. એ જ કલોલ કે જ'દાં આજ હમણાં
 ખીરાળે છે અને જે અમારા સંઘની એક વખત વિલાયત હતી
 ત્યાં એકલા મનશુષ્કભાષ્યે પૈસાના જોરથી કેટલું બંગાળ પાડી
 દીધું ? ક'દાં છે તે તમારૂં પાંચ વર્ષ પરનું બળ, શોભા અને દળ-
 દમો ! ક'દાં છે ઉમંગ ? ક'દાં છે તમારૂં પોતાનું પણ પહેલાં જેટલું
 માનપાન ? શાથી ? માત્ર એક માણસે પૈસા ખર્ચાને, પૈસામાં પાપ
 સુમનનારા તમારા મનોને વરલાગ્યા તેટલા જ માટે. અને હજી
 તમે દહેશો કે "અમે શું કરીએ ?" તો અમારી દશા એથીએ
 ખુરી સમજાવે. ખીજાઓ તમારે દેરામાં પૂજા નિમિત્તે પણ એકલા
 મળી શકે છે તમારે અમે શું એક 'સૈન્ય લાકેરી' માં વાંચવા

ત્રિમિતે પણ એકદમ ન મળી શકીએ ? અને એકલા મળીશું તે
 કાંઈક ઉદયના વિચારો કાંઈક દિવસ પણ કરીશું. પ્રથમ તો અમારે
 એકલા મળવાનું જ હેઠાણું નથી. અપાસરો તો 'દાટી'ઓનો છે; તે
 કાંઈ બધાને માટે ખુલ્લો નથી, અને લાઇબ્રેરી તો બધાને માટે ખુલ્લી હોઈ
 શકે. એક લાઇબ્રેરી સારા પાયા પર ચાલતી હોય ત્યાં કાંઈ કોઈ
 પ્રસંગે અન્યધર્મી લોકો પણ વાંચવા આવશે અને એ વળતે ટેમ્પલ
 પર આપણા ધર્મના પેપરો અને પુસ્તકો પડ્યા હશે તે પણ વાંચવા
 લલચાશે અને આપણા ધર્મ માટે જે ખોટા મત માત્ર 'હું' 'તું'
 કંઈ ?' એવું કહેનારા આપણા મુનિવરોના કારણથી જ લોકોમાં
 બંધાર્થ ગયો છે તે ખોટા મત આપોઆપ દૂર થશે. અને એ
 લાઇબ્રેરીનાં પુસ્તકોમાંથી મધ ચુડીચુડીને મદારા જેવા ચોડાક
 વગરપેસાના મળુરો કાંઈક દિવસ એ મધ જાહેર પ્રજાવચ્ચે રજુ કરશે
 તો એ ધર્મના સિદ્ધાંતો ઘેરોઘેર પૂજાશે. જાકી કાંઈ તદ્દમાત્ર
 અપાસનાઓમાં અન્યધર્મીઓ આવીને જૈન તત્ત્વજ્ઞાન શીખી જાય
 એ વાત પ-ર-પ વર્ષમાં તો બનવી નથી. મદને આપણી આત્મ
 અગત્યની આબોધમાં ચાલતી બેઠરકારી જાણીને આત્યંત ખેદ થાય
 છે. હાથમાં હીરો છતાં મિલકત તરીકે છદ્મી ગુજારવી પડે છે તે
 માટે ઘણું જ લાગી આવે છે. વીરાચંદ રાધવજી વિદ્યાવત ગયા અને
 ત્યાં મૂર્તિપૂજક જૈન-ધર્મની વાહવાહ કરાવી ! અરે જન્મથી જ મૂર્તિ-
 પૂજના વિરોધી એવા દેશના વિદ્વાનોને મૂર્તિપૂજના પણ ધર્મ
 મનાવી પોતાના ધર્મની વાહવાહ કરાવી ! અરે કેવો ગજબ કે
 તદ્દમારો ધર્મ, મુદ્દત વહેમ કે દોંગસોંગ વગરનો, માત્ર ડોર્ડાં પોર્ડાં
 એટલે 'આપણા'ના સિદ્ધાંતને ચાહનાર મુરોપ-અમેરિકા-જેવા જવા

દેશોને તદ્દન અનુકૂળ અને ઉચ્ચ સિદ્ધાંતોને માનનારો હતાં હિંદુ
 ખહાર તે નથી પળાતો એટલું જ નહિ પણ હિંદુમાં પણ તે ધર્મ
 આજે વગોવાય છે,--તે તદ્દમારા 'હું શું કરું?' એ શબ્દોને ખાતર
 જ માત્ર વગોવાય છે. અમને ગંદાગોખરા કહી લોકો હાંસી કરે છે
 અને તે જોઈ તદ્દમે કહો છો કે "હું શું કરું?" આ શું મા-
 આપના શબ્દો છે? આ શું તરણ-તારણના શબ્દો છે? આ
 મહાવીરના મીશનરીઓ! આ લોકો-વીરના લડાયાઓ! તદ્દમે
 અધું કરી શકો તેમ છો. તદ્દમે તદ્દમારા આવદોને ભગવાને બતાવેલા
 ચાર રસ્તામાંનો પહેલો (દાનનો) રસ્તો જરાખર સીખવો અને પછી
 જોઈ લ્યો કે હિંદુમાં તો શું પણ વિલાયત, જર્મની, જાપાનમાં
 પણ તદ્દમારો ધર્મ પળાતાં શી વાર લાગે છે? જે ધર્મે મહાવીર
 જેવા તીર્થંકરમાં મોહ રાખનારા જોનમ જેવા ગણધરનો પણ પલ-
 પાત નથી કર્યો અને એ મોહ દૂર કરી આપખળ અજમાવ્યું
 તદ્દારે જ જાતમને દેવલ્ય પ્રાપ્ત થયાનું કહ્યું છે, તે ધર્મના
 તે આપખળના સાગર તુલ્ય ધર્મના આવા હાલ હોય? આવા
 શબ્દો તે ધર્મના ધુરધરો બોલી શકે? એ ધર્મ સ્વાત્મસંશ્રયના
 સિદ્ધાંતના પૂજારા પેલા યુરોપ-અમેરીકા-જાપાનમાં ધરોધર શું ન
 પળાય? આ આપણું લક્ષ્યખિંદુ હોવું જોઈએ. મહારો ધર્મ કે જે
 દરેક તત્ત્વને 'દુઃખી' શકે છે, દરેક જગાથી સાર પ્રાપ્ત કરવાનું આદર્શ
 મરાવે છે, જે શુદ્ધ ધ્યાનને અને હૃદયપરના કામને બાંધવાનું મુખ્ય
 ઉર્તવ્ય માને છે, જે નકામી 'દિયા'ઓ (Ceremonies) અને
 પૂજા-પાઠમાં વખત અને પૈસાનો વ્યય કરાવતો નથી, પરોપકાર-
 જ્ઞાન અને આત્મ-જોતિનો જ જે ખર્ચ કરે છે એવા ધર્મના

આહાને તો યાદો શો ? માત્ર એ માલ એવો છે એમ બતાવનાર જ થોડા છે, એ જ વાંધો છે. અને એમ બતાવનારા વધારે પ્રમાણુમાં નીકળે એટલા જ માટે એક સંન્ટ્રલ લાઇબ્રેરીની મુખ્ય જરૂર છે. કહો, કૃપાળુ દેવ ! એણુના ચાતુર્માસમાં તે ' મીથન ' આપ બખ-વશો ! કહો, તરણતારણ સફરી :જહાજ ! અમને તારવા માટે આટલું હોડીડું સંપડાવશો ?

કમોલથી સીધા તે જ R. M. Ry. મારફત હવે આપણે બ્યાવર (નયાશહર) અને ત્હાંથી મારવાડ જઈશું. મારવાડની વસ્તીના ટેટકાક આંકડા મહત્તે મળેલા છે, જે સાંમળી મહારા વાયક મહાશયો ચક્રીત જ થઈ જશે અને તેમ છતાં મહત્તે બમણું રડવું આવશે; કારણકે હજારોની સખ્યા ધરાવતો તે દેશ છેકજ અજ્ઞાનમાં સડમડે છે; ત્હાં જ્ઞાનતું એક કીરણ પણ મોકલવા કોઇએ તકલીફ લીધી નથી. કહેવાતા બેચાર મારવાડી ઍબ્યુએટોએ હજી ધર્મના સિદ્ધાંતો જાણવાની પણ દરકાર કરી નથી તો ધર્મના ઉદ્ધારની વાત તો હેમને મૂકે જ કેમ ? મારવાડ' તું ધારે તો આખા હિંદના સાધુમાર્ગી જૈન સંઘનો ત્હારા પૈસા વડે ઉદય ઉદય કરી શકે તેમ છે. પણ અમે જ અપરાધી છીએ, અમે જ સ્વાર્થી છીએ, અમે બે અક્ષર ભણેલા જ હુંકી દલિવાળા છીએ, કે જેને પ્રતાપે ત્હારે ખુણામાં પડયું રહેવું પડયું છે. ત્હારા ઉદયમાં અમારો પણ ઉદય છે, એ અમે સ્વાર્થીઓએ હજી વિચાર્યું પણ નથી. ગણપતી દેવની માફક ત્હાર પેટ ફૂલું મોડું છે તે બાબતની 'ગીતા' આવના અંકમાં ગાદશ અને કૃતાર્થ થઇશ.

(૫)

તા. ૮ ઓગસ્ટના અંકમાં વચન આપ્યા પ્રમાણે હવે આપણે કલોલથી R. M. Rye મારફત બ્યાવર (નયાસહર) આવીશું. કલોલમાં આપણું (કાર્યનિક) જવું હવેથીન અંસર કરી શકું અને તુરત જ ત્યાં જૈન પુસ્તકાલયનો પાથો નખાથો એ જોઈ આપણી હવે પછીની માનસિક મુસાફરી વધારે સફળ થશે એવી આશા બાંધવાનું મન થાય છે. બ્યાવર એ રાજપૂતાનાનું પ્રસિદ્ધ શહેર છે. આપણા સ્વધર્મીઓ ત્યાં સારી મંખ્યામાં વસે છે અંગ્રજોર દોન્દર-સ્ વખતે આપણા માનવંતા પ્રેસીડેન્ટ શ્રીયુત બ્યાલમુકુંદજી સાહેબને ત્યાં ઉતારીને સંઘે ઘણું સાદુ આતિથ્ય કર્યું હતું, એવા એ સંઘ ઉત્સાહી છે. હવેમાં વળી ઓણુ ઘણી દિગ્વી ક્રિયા પાળવા માટે પ્રસિદ્ધ થયેલા અને અન્યધર્મીઓને પણ ઉવદ્યાના બક્ત બનાવવાની શક્તિ માટે મથકુર થયેલા પૂજ્ય સાહેબ શ્રી શ્રીકાલજી મહારાજ સાહેબનું આતુર્ભાસ છે. એટલે સોનું અને ગુગધ ભળ્યું છે. સેંકડો ગામના લોકો દર્શનનો લાભ લેવા અહીં આવે છે અંત આપા આતુર્ભાસમાં આવ્યા કરશે, જેમની બરહાસમાં શ્રી સંઘ સારી રીતે ખર્ચ કરશે અને આવનારાઓ પણ ખર્ચ કરશે. આ સર્વ તકનો લાભ લઈને બ્યાવરની ' ઉવરક્ષા કમીટી 'એ ઉદ્યમ કરવાની વચ્ચે છે. આપા રાજપૂતાનામાં આ એકજ ઉવરક્ષાનું ખાતું છે અને તેની પાસે પણ પુરતી રકમ નથી. જે લોકો ઉવદ્યાની પૂજા સૌથી વધારે મોટે અવાજે પાંડે છે ત્યાંનો ઉવદ્યાનું નામનીશાન પણ ન મળે। શુભરાત-કાલિયાવારમાં તો વગાએ વગાએ પાંજરોપાજો છે. રાજપૂતાનાના દયાળુ વૈધ્યો, જેનો વગેરેએ

તહેમની આજસુધીની બેઠરકારી માટે શરમાવું બેઠએ અને ઝાણુસાક
 એનું અને સુગંધ જેવો સુઅવમર પ્રાપ્ત થયો છે તો અને તેટલો
 પ્રયાસ કરીને જીવદયાના આજુ ખાતાને મજબૂત કરવું બેઠએ. જે
 જે આવશે બહારગામથી વાંદવા આવે તહેમને જે અરજ કરવામાં
 આવે તો તેઓ પૈકી દરેક મનુષ્ય જરૂર કાંઈ નહિ ને કાંઈ એ
 ખાતે આ'યા વગર ન જ જાય. વળી મહાત્માશ્રીનો ઉપદેશ
 પણ જીવદયાના સબંધમાં પુર જોશથી થતો રહેશે તેથી લોકોનાં
 મન કુણા થયાં વગર નહિ જ રહે.

વધારે દીક તો એ છે કે સ્થાનકની બહાર એ પેટીઓ રાખવી;
 એક પેટી જીવદયા કમીટીના લાભાર્થી અને બીજી રતલામની જૈન
 ટ્રેનીંગકેન્સેન માટે. જતા આવતા માણસો અને પેટીમાં યથાશક્તિ
 રકમ નાખશે, તેથી અને ખાતાને સારી મદદ મળશે. ટ્રેનીંગકેન્સેન
 એ બીજું કાંઈ નહિ પણ આપણાં ધર્મશાસ્ત્રો શીખવાનું ખાતું છે.—તે
 એક ‘અપાશંગે’ છે—તે એક ‘સાધુશાળા’ છે એમ ઉપમા આપીએ
 તો હરકત આવે નહિ. તેમાં બાણના વિદ્યાર્થીઓ આપણા ધર્મનો
 ઉપદેશ ધણી જગાએ ફેલાવશે. કોઈ કહેશે કે, શું મુનિરાજે નથી
 ઉપદેશ આપતા કે આ વિદ્યાર્થીઓ ધાડ મારવાના હતા ? પણ
 તે બોલવું અનુભવ વગરનું છે. કારણ કે હિંદના ધણા ભાગોમાં
 હજી મુનિરાજેનાં પગલાં થયાં જ નથી. મુનિ થોડા છે અને ગામ
 ઘણાં છે. “ દીકરો એક અને દેશાવર ધણા.” ૭ ગામથી શ્રાવકોએ
 મદને લખ્યું હતું કે અહીં સાધુમહારાજ કૃપા કરી પધારતા જ નથી
 માટે કોઈ શ્રાવકને ધર્મકથા માટે મોકલાવશે તો અમારા ધર્મ
 જગવાઈ રહેશે; નહિતો ધર્મનું નામનીશાન પણ નહિ રહે. મ્હે

તે જગાએ ખદો મસ્ત કરી આપે છે પરન્તુ તે બધી ગોઠવણો
 મદને સંપૂર્ણ સ્વતોપકારક લાગી નથી; કારણ કે કોઈ આવકમાં એક
 ગુણ હોય તો પાંચ અવગુણ હોય તેમને વ્યાખ્યાન વાંચવા મોકલવા
 એ મદને જોખમભરેલું લાગ્યું. પરન્તુ લાચાર, કોઈ ન મળે ત્યાં
 શું કરવું ? ‘ નહિ મામા દરતાં કહેણો (કહેવાનો-નામનો) મામો
 પણ શો ખોટો ? ’ તેમજ જૈન પાદશાળાઓ સ્થપાય છે પણ
 શિક્ષકો નથી મળતા. માટે શિક્ષકો અને ઉપદેશકો તૈયાર કરનારી
 આ આપણી ‘ જૈન ટ્રેનીંગ કોલેજ ’ પ્રત્યે આપણી ‘ માતા ’ જેવા
 પ્રેમ રાખવો જોઈએ અંતરે તોની અને તેટલી ભક્તિ કરી જોઈએ.
 એક તરફથી અગ્રેજ બ્રોક્લાઓ ધર્મને બૂલી જશે અને બીજી
 બાજુથી સામાયિક-પ્રતિક્રમણ કરનારા ધર્મી ભાઈઓ પણ ધર્મ-
 જ્ઞાનની આગી નિશાળને બૂલી જશે તો અમારો ધર્મ શી રીતે
 આપ્યા યશે ! અંતે તે કાયમ પણ કેવી રીતે રહી શકશે ? મુનિરાજો
 ગમે તેવો સારો ઉપદેશ આપશે તો પણ તેઓ એકલા શું કરી
 શકે ? ધણાં ગામોમાંથી ધર્મ નાશ પામ્યા પછી એતશો તો તે નકામું
 છે. માટે ‘ જૈન ટ્રેનીંગ કોલેજ ’ ને દરેક સાચા જૈન-દરેક સાચા
 ધર્મી મા માંધુએ અને તેટલી રીતે રદાયતા પહોંચાડી ઘટે છે. અને
 જો આ આતુર્મામમાં તેઓ કાંઈ ન કરી શકે તો પછી કોઈ દિવસ
 કાંઈ યજ્ઞ શકવાનું નથી. અત્યારે આવકાનાં મન ઉપદેશથી તપેલા
 સોખંડ જેવાં યયાં છે તેમના ઉપર હવેલો મારવાથી જેવો ઘાટ
 ઘડવો હશે તેવો યજ્ઞ શકશે. સોખંડ દરી ગયા પછી હવેલો મારનારના
 હાથ દૂરી ગયા તો બધે પણ સોખંડ ને, જરાકે વળવાનું નહિ.
 ખરેખર આજકાલના જૈનોનાં (સેવકનું પદેલું) હૃદય સોખંડ જેવું

મેડતો, ઝાંનાર, ફેલોધી, વગેરે ખીજાં પણ મોટા સંખ્યા
ધરાવતાં ગામો છે. તે ઉપરાંત ૧૦૦ થી ઓછી સંખ્યાવાળાં ગામો
તો સેકડો છે. અને લગભગ દરેક ગામમાં આપણા એકાદ
લક્ષાધિપતિ તો ખરો જ.

આટલી સંખ્યા હજી ગસનથી. મેવાડ, મારવા અને દક્ષિણ-
એને આપણે વાજ્યા રાહે તો 'મારવાડ' જ કહેવું જોઈએ.
કારણકે ત્યાં વસતા હજારોની સંખ્યા ધરાવતા કુલ સ્થાનકવાશી જૈનો
મારવાડમાંથી જ જમ વમેલા છે. પાછલા લીસ્ટમાં મહેં જે અજમેર
અને ખ્યાવરને ગણ્યા છે તે ભૂગોળના દૃષ્ટિબિંદુએ તો મારવાડ ન
ગણાય, મેરવાડ પ્રાંતમાં ગણાય પરંતુ ત્યાંના જૈનો મારવાડથી
જ આવી રહેલા. શેક ચાંદમલજી, શેક ઉમેદમલજી વગેરે બધા
મારવાડના જ છે.

મેવાડ એ પણ મારવાડને લગતો જ પ્રાંત છે અને રાજ-
પૂતાના વિભાગમાં મારવાડ, મેવાડ, મેરવાડ, હાડોતી, હુઢાડ વગેરે
પ્રાંતોનો સમાવેશ થાય છે. આ દરેક પ્રાંતમાં આપણી સંખ્યા
હજારોની છે. શ્રીમંતો પણ મોટા મોટા છે. ઉદેપુર, ચીનોડ,
કીશનગઢ, છોટી અને બડી સાહી, નીમચ વગેરે અનેક શહેરોમાં
આપણી વસ્તી ભરચક છે. ઉદેપુરના હાલના દીવાનો શ્રીયુત ભો-
પાળસિહજી સાહેબ અને કોહારી બાગવંતસિંહજી સાહેબ ખુદ
સાધુમાર્ગી જૈન છે. ખીજાં શહેરોમાં આપણા ભાઈઓ મોટા
અમલદાર છે. કીશનગઢમાં રાયમાહેય શેક લક્ષ્મીચંદજી છાન્ડેડ
ગવર્નમેન્ટ ટ્રેઝરર છે અને દેરાઈમાદવજીભાઈ સુધી એમની પેઢીઓ

માન એટલા જ ખાતર કે હિંદની કીર્તિ વધારવા માટે લાંબા વખત સુધી દેશરીઆં કરી કરીને હમણાં તેઓ યાત્રી ગયા છે તેટલા માટે. એમનામાં હમણાં પ્રમાદ, અજ્ઞાન, કપાલતા દોષોએ ધર ક્યું છે અને તે શત્રુઓને મારી કહાડવામાં લેમના પોતાનામાં હવે શક્તિ રહી નથી અને બીજાઓ લેમને તે યુદ્ધમાં મદદ કરતા નથી, તેટલા માટે.

મોરવાડ ઘણો વિશાળ દેશ છે. ત્યાં વસતા સાધુમાર્ગી જોતોનાં ઘરની જે સંખ્યાના અડમ્મટા મળે તે ગણ્યા છે તે ઉપરથી જ એના વિશાળપણનો ખ્યાલ આવી શકે તેમ છે.

બીકાનેર	૨૦૦૦	કુચિંગ	૩૦૦	સાંઈટ	૧૫૦
તોધપુર	૧૫૦૦	દેગામી	૩૦૦	બીચ	
નયાસાદ	૮૦૦	નાનાસાદ	૨૦૦	વરહ	૧૦૦
રાજોદ	૫૦૦	ગજામ	૧૦૦	માડી	૩૦૦
લાડાનુ	૭૦૦	મયપુર	૧૦૦	હરસાવા	૧૦૦
ફીરહાદ ગહેર	૭૦૦	મહત્તા	૨૫૦	તારી	૧૫૦
ગાન્ધેર	૫૦૦	લોડાપર		તીળાજ	૮૫૦
ખાલી	૧૦૦	મીરી	૧૦૦		

આ સંખ્યા માણસોની તહિ પણ ધરોની છે.

આમાં કેટલાક આવકી નયા તેરાપથી પણ છે. પણ તેઓ સાધુમાર્ગી જોન જ ગણ્યા કારણ કે આ ધર્મનો સિદ્ધાંતો બરાબર સમજાવનારની ખામીને લીધે હુંદી દરિયાના એક ધર્મને મોટું રૂપ આપી રહેજ રહેજ આવતમાં જૂન પડે તે કાંઈ જૂદા પંથ કહેવાય નહિ. લેમને સમજાવનાર મળે તો ખુશીથી તેઓ સાધુમાર્ગી જોન અને.

મેડતો, ઝાંતર, ફોલો, વગેરે બીજાં પંથુ મહેલો સંખ્યા
ધરાવતાં ગામો છે. તે ઉપરાંત ૧૦૦ થી ઓછી સંખ્યાવાળાં ગામો
તો એકડો છે. અને લગભગ દરેક ગામમાં આપણા એકાદ
લક્ષાધિપતિ તો ખરો જ.

આટલી સંખ્યા હજી બસ નથી. મેવાડ, મેળવા અને દલિય-
એને આપણે વાગ્યા રહે તો 'મેવાડ' જ કહેવું જોઈએ,
કારણ કે ત્યાં વસતા હજારોની સંખ્યા ધરાવતા કુલ સ્થાનિકવાશી જોતા
મેવાડમાંથી જ જન્મ વસેલા છે. પાછલા લીસ્ટમાં મેડે જે અમરેર
અને બ્યાવરને ગણ્યા છે તે ભૂગોળના દરિયાકાંઠાએ તો મેવાડ ન
ગણાય, મેવાડ પ્રાંતમાં ગણાય પરંતુ ત્યાંના જોતા મેવાડથી
જ આવી રહેલા. શેઠ બાંદમલજી, શેઠ ઉમેદમલજી વગેરે બધા
મેવાડના જ છે.

મેવાડ એ પણ મેવાડને લગતો જ પ્રાંત છે અને રાજ-
પૂતાના વિભાગમાં મેવાડ, મેવાડ, હાંડોલી, હાંડોડ વગેરે
પ્રાંતોનો સમાવેશ થાય છે. આ દરેક પ્રાંતમાં આપણી સંખ્યા
હજારોની છે. શ્રીમંતો પણ મેવાડ મેવાડ છે. ઉદેપુર, ચીતોડ,
કીશનગઢ, છોટી અને બી સારી, નીમચ વગેરે અનેક શહેરોમાં
આપણી વસ્તી ભર્યક છે. ઉદેપુરના હાલના દીવાનો શ્રીયુત ભા-
પાત્રસિદ્ધ સાહેબ અને કોહારી જગતસિંહજી સાહેબ બુદ્ધ
ગાદીમાં જોઈ શકાય છે. બીજાં શહેરોમાં આપણા બાહ્યો મેવાડ
ગમત્કાર છે. કીશનગઢમાં રાયમાહેમ શેઠ લક્ષ્મીચંદજી જાનેડ
સેન્ટ્રલ ટ્રેક્ટર છે અને રાજસ્થાનના સુધી એમની પેઢીઓ

છે. બીજાનેરના શ્રીયુત ગણેશલાલજી માણુ અને શ્રેષ્ઠ અગસ્ત્યજી બેરદાનજી શેઠીઆ વગેરે મહાટા સાહસિક લક્ષ્યાધિપતિ વ્યાપારીઓ છે, કે જેઓ બંગાળામાં સુપ્રસિદ્ધ છે. ૨૨૯ કાઉન્સીલના માણુ સભાસદ અને જગીરદાર મહારાઓ શ્રી સ્વાધસિંહજી સાહેબ પણ આપણા પવિત્ર સાધુમાર્ગી જૈન ધર્મને અને વર્ણક્રોધને શણગાર રૂપ છે. સરદાગઢ કંપના કોડપતિ ગૃહસ્થ શ્રીયુત ચેનરામજી સંપતરાયજી કલકત્તામાં ધમધોકાર વ્યાપાર ચલાવે છે ભીનાસરના એક ગૃહસ્થે એક લાખ રૂપીઆ સૂત્રોની નકલો કરાવવામાં કહાડ્યાનું સંભળાય છે.

આ તો માત્ર ગૌરવવાળી મારવાડ દેશીનું બહારનું રૂપ દર્શી જોઈને વર્ણવ્યું. મંડે હજી મારવાડનાં દર્શન કર્યો નથી એટલે પૂર્ણ હકીકતથી હું વાકેફ નથી. બાકી લખવાનું તો વાળુંએ છે. ખુદ આપણા માધુઓ પણ મારવાડમાં છે તેટલા બીજે રથએ નથી. ધણાએક 'સંઘાડા' તંદાના છે. ગુજરાત-કાઠિયાવાડને જે મહાત્મા શ્રી દેવવ્રતજીજી મહારાજ પ્રત્યે આજે અપૂર્વ અસ્તિભાવ ઉત્પન્ન થયેલો છે તે મહાત્મા આ દેશના અર્થાત્ મારવાડના જ છે.

આવા ગૌરવવાળા દેશમાં આજે ચોતરફ અંધારું જણાય જે દેવી ખેદની વાત ! પંચો, વસ્તી અને મુનિરાજોની પુરતી મુશ્કેલી છતાં પણ આજે આપણા મારવાડી બાદશાહી દશા સુધરવાને બદલે બગડતી જતી જોઈને આપણને આંખમાં આંસુ કેમ ન આવે ? નદીના કીનારે માણુસ તરફથી મરે તે જોઈ કોને ખેદ ન થાય ! પરંતુ ખેદ કર્યો નકામો છે. ખેદ કરનાર પોતેજ 'અપરાધી' છે- દોષાત છે, કારણ કે જેની ક્ષરજ છે કે આંસુ પાડવામાં વખત

શુભાવવાને બદલે નદી કીનારે દોડી જઈ હથેળીમાં પાણી લઈ પેલા મરવા પડેલા માણસના મ્હોં પર અને મ્હોંમાં રેડવું અને તે સચેતન થાય એટલે નદીમાં જરા આગળ લઈ જઈને શુદ્ધ જળ પોતાની જાતે પી શકે એમ કરવું. આપણે કે જેઓ મારવાડની સ્થિતિ માટે ખેદ પામતા હોઈએ-જેમનામાં માખાડ કે જેવા ગૌરવવાળા દેશના પર પ્રેમ છૂટવાથી એના આ દુઃખ માટે લાગી આવતું હોય તેઓએ પોતાના ખર્ચે મારવાડી ભાઈઓને ખરો રસ્તો બતાવવાના પ્રયત્નો કરવા બેઠાએ. અને એમ કરવાથી તે ભાઈઓમાં થોડુંક ચેતન આવશે તો પછી પોતાની મેળે નદીમાં જઈ પાણી પી ટટાર બનશે અર્થાત્ પછી તો તેઓ પોતાના ખર્ચે સર્વે હીલચાલો કરશે. અને પોતે સુધરશે તો બીજા પ્રાંતોને પણ ટટાર કરી શકશે.

ત્હારે હવે સલાહ એ થાય છે કે, મારવાડના સુધારા માટે શું કરવું ? ત્રણ રસ્તા મ્હારી નજરે પડે છે.

(૧) સાધુવર્ગને મળીને ત્હેમને અરજ કરવી કે અમુક અમુક બાબત પર ઉપદેશ કરવાની આપ કૃપા કરો; કે જેથી આપના ઉપદેશનું માન રાખીને આ ભાઈઓ સુધરશે. મારવાડમાં કોઈ જાતનો સુધારો, ત્હાં સુધી સાધુવર્ગની સહાનુભૂતિ ન મળે ત્હાં સુધી, થવાની કદી આશા ન રાખવી

જે આ કામ માટે મ્હારી ઇચ્છા છે કે મ્હારે જાને તે મહાત્માઓ કે જેઓ મ્હારા તરફ સારી કૃપાદષ્ટિ ધરાવે છે અને મ્હારા ગાંડા-ધંસા કથન પર સાંઝે લક્ષ આપી મ્હને ઉપદ્રુત કરે છે ત્હેમને મળીને યોગ્ય વિષયોની યાદી બતાવવી. મ્હારી આંખોનું જરા

પગમર થયા-મહી આ કામ પહેલું જ હાથમાં લેવા હું હચ્છું છું.
અને મહને ખાત્રી છે કે મહારા પરમકૃપકારી ગુરુદેવો મહાત્માને
તેમની સેવાના કામમાં મહને મદદગાર જરૂર થશે.

(૨) આરવાડના પાચેક આગર-આનંદાન આગેવાનોનું
એક 'ડે'યુટેશન' જતીને અંદેક વર્ષમાં અંદેક તાલુકામાં ફરવાનું
તેમણે ઇગવવું જોઈએ. અગર જો ૨૫ ગ્રહનો આ વાત મંજૂર
રાખે તો પાચ રોજીઓ જાને, તે દરેક રોજી અંદેક તાલુકામાં ફરે
તો આખા-મારવાડમાં એકજ વખતે કરી વળવાનું જતી શકે.

આ 'ડે'યુટેશને સાધના કહીયા ફર કરાવવા, તેરાપથી અને
શ્રાવણી બાદેઓમે આપણા બેગા બેગાવવાનો પ્રયાસ કરવો (અવિદ્યા-
ના કારણે આ કામ પુરતમા થઈ જવું મુશ્કેલ છે પણ આરો
આરો, દદ નિશ્ચય હશે તો, કાંઈ વાત અશક્ય નથી.)

જ્યાં કેળવણીનું સાધન કાંઈજ ન હોય ત્યાં સંધને અરજ
કરીને દદ ઇગવવું અને પુરતી રકમ માટે અન્ય રચના લક્ષ્યાધિ-
પતિઓ પાસે ચાલના કરી.

મુમાફરી દરમ્યાન શ્રીમંતોને મળીને મારવાડમાં ઉચ્ચ શિક્ષણ
ફેલાવવા માટે સંકલ્પરશીપ દંડ ખાત્રવ.

કેટલાક દાનીકારક ઝંવાળે કે જે જોણી મુશ્કેલીથી ફર થઈ
શકે તેવા હોય તે માટે ઘટતા દરવાંજા કરવા અધને સમજવતા જવું.

(૩) ત્રીજે દરતો એ છે કે જોણું બજેલા મારવાડી બાઈઓ
પણ સમજી શકે એવી બાપામાં સામાન્ય નીતિ, ધર્મ, અને ઉચ્ચ
ગુણો પ્રેરનારાં પુરતકા રચાવી તેને વિનામળ જોડવાં, કે જેથી

સ્કેમનામાં વાંચવા-વિચારવાનો શોખ ઉત્પન્ન થશે અને એમ થશે તો તેઓ અંધારામાંથી નીકળી અજ્ઞવાણામાં આવશે.

આ ત્રણ રસ્તા મેં સંક્ષેપમાં વર્ણવ્યા છે, પણ કામ કાંઈ સંક્ષેપમાં થઈ જાય એવું નથી. કામ કઠણ છે, કામ આત્મભોગનું છે, અને કામ બુદ્ધિ વાપરવાનું છે. મારવાડની એક પ્રાન્તિક કોન્ડરન્સ ભરાય તો ઉપલાં ત્રણ કામ સહેલાઈથી થઈ શકે. પરંતુ તેમ કરવા પહેલાં એક વાર ૨-૪ ગૃહસ્થોએ આખા મારવાડમાં ફરી વળવાની જરૂર છે, જેથી લોકો 'કોન્ડરન્સ શું ચીજ છે?' તે સમજી શકે અને જરૂરે મારવાડની પ્રાન્તિક કોન્ડરન્સ જોધપુર કે બીકાનેર જેવાં શહેરોમાં ભરાય ત્યારે ઉમંગથી સર્વ જગાના મારવાડીઓ તેમાં ભાગ લેવા દોડ્યા આવે અને જોલકણા ગુંજ-રાતી-કાઠિયાવાડીતે લજ્જત કરે એવી સખાવતોથી ગૌરવવાળી તે ભૂમિની જય બોધાવે.

22—8—10.

આ પછી પંજાબ વગેરેના સ્થાનકવાશી જ્ઞેન સંઘોની સ્થિતિનું વર્ણન આપીને કેટલીક સૂચનાઓ કરવી ધારી હતી પણ તે ઉત્તમ અપૂર્ણ રહી ગયો હતો. આ પાંચ સીરીઝમાં અમુક અમુક પ્રાંત કે અમુક મુનિને કરાવવી સૂચનાઓ માત્ર તેમણે એકવાએ જ નહિ પણ સર્વ દ્રોષએ ધ્યાનમાં લેવા જેવી છે.

આતુર્ભાસમાં વંચાતું જૈન સાહિત્ય

આતુર્ભાસના ચાર માસમાં જે પ્રકારનું જૈન સાહિત્ય (literature) મુનિવરો આવક્રમે વાંચી સંભળાવે છે તે તથા આવક્રમે પોતે વાંચે છે તેનો વિચાર અઘાપિ સુધી કાઢને થયો જણાતો નથી. અહાર તેવો જોડકાર ' અને ' વાંચન તેવા વિચાર ' અને ' વિચાર તેવા આચાર ' એ કહેવતોનું સત્ય સ્વીકારનારા પુરુષોએ તો આતુર્ભાસમાં વંચાતા જૈન સાહિત્યનું અવલોકન શાન્ત ચિત્તે કરવું જોઈએ છે.

મુનિવરો સહવારે નામ સૂત્ર અને જપોરે 'શમ' કે 'દાજો' કે 'ચોપાદ્યો' વાંચે છે. મારવાડમાં કેટલીક જગાએ સહવારમા પણ મંત્ર અને 'ચોપાદ્યો' બંને વંચાય છે અને જપોરે પણ 'દાજો' વંચાય છે. વંચાનાં સત્રોમાં મુખ્યત્વે આચારંગ, દશરૂપક, વગેરે સૂત્રો હોય છે, કે જેમાં સાધુના આચાર સંબંધી હકીકત મુખ્યત્વે હોય છે. આ એક આશ્ચર્યની વાત છે કે આવક્રમે આગળ ચારવાર સાધુના જ આચારનું વર્ણન કરવાની કાળજી રાખનારા સાધુઓ આવક્રમે હેમના પોતાના જોડકા આવક્રમા આચાર સંબંધવાની કાળજી બાંધે જ રાખે છે. સાધુએ આમ ખાતું, આમ ખાતું, આમ ચાલતું એ વગેરે વર્ણન સંભળાવવામાં દરેકજ વળુ દવાક વ્યતીત કરવા એ કામ રીતે જરૂરી નથી. અમુક સાધુ જીવવાને કરમાવ્યા મુજબ ચાલનારા છે કે નહિ તેની પરીક્ષા

કરવા માટે જોઈએ એટલું જ્ઞાન શ્રાવક વર્ગને આપવું અસ છે અને તે માટે કાઈ દરરોજ આચારાગ કે દશનૈકાન્તિક સૂત્રનું વ્યાખ્યાન આપવાની જરૂર હોય નહિ. અનુયોગદ્વાર સૂત્ર વગેરે તત્ત્વથી ભરપૂર સૂત્રો વ્યાખ્યાનમાં વચ્ચાય તો શ્રાવકોને ઘણી બામતો જાણવાની મળે. વળી ઠાણાંગ સૂત્રમાંની ‘ચૌભંગીઓ’ સમજાવવાથી શ્રાવકોની તર્કશક્તિ ખીસવા પામે. એમ જે સૂત્રોમા કાઈ પણ નવું જાણવાની કે તત્ત્વની બાબત હોય તે જ આતુર્ભાસમાં સવારમાં વંચાય તો વધારે સાફ.

અને બપોરે જે ‘રાસો’ ‘ચોપામ્મઓ’ વગેરે વચ્ચાય છે તેમાં મહોટું જોખમ એ રહેલું છે કે, આવા ‘રાસો’નો સેકડે ૯૮ ટકા ભાગ મર્તિપૂજકોનો બનાવેલો હોઈ આ રાસો સામગ્રનારાઓ ગમે તેવા દૃઢધર્મી હોય તો પણ તેમના મનમા સાધુમાર્ગી જૈન ધર્મના સમ્યગ્ધર્મમાં મશય પડે કે “ મહારાજજી આવા સરસ રામ અમને સભળાવે છે તે રાસનો બનાવનાર ખરેખર મહોટો પડીત જાણાય છે, માટે એમા લખેલી મર્તિપૂજની લકીકત પણ ખરી હશે શું ? ” આવા સંશયમા પડવાથી ફરી કોઈ મર્તિપૂજક જૈન સાધુ કે શ્રાવકનો સહવાસ થતાં તે મહેલાઈથી તે વર્ગમાં ભળી જાય છે. આનો સંપૂર્ણ દોષ મુનિવર્ગ પર છે; કારણ કે એમણે એવા રાસો ન વચાવ્યા હોત તો આ પરિણામ આવત નહિ. કૌંથી કિતમ તો એ છે કે બપોરે ‘રાસો’ ની જગાએ જ્ઞાતામૃત કે વિપાકમૃત જેવાં કથા રૂપ મનો વાચનાં. અને તે એવી રીતે વાંચવા કે પાઠ ન વાંચતા માત્ર ભાવાર્થ કહેવો. ખાનગી વખતમા મુનિરાજે પોતે મત્રનાં અમુક પાનાં વાચી જવા અને એક કલાક કે દોઢ કલાક સુધી વિવેચન કરી શકાય એટલો ભાગ વાચી ગયા પછી તે પર પોતે

‘નોદ્ધ’ કાગળના ટુકડા પર લખી રાખવી અને તે નોટ પર વિવેચન કરવું. વાર્તારૂપે જે સૂત્રો છે તે, રાસ જેવાંજ રસીક છે; એટલે પછી ખાસ ‘રાસ’ ની જરૂર રહેતી નથી. રહવારનું વાંચન ગંભીર અને બપોરનું રસીક હોવું જોઈએ એટલે જ સવાલ છે અને તે હેતુ આ પ્રમાણે કરવાથી સારી રીતે પાર પડે તેમ છે.

વળી ૧-૨ અઠવાડીયાં સુધી બપોરે કોઈ તત્ત્વજ્ઞાનના વિષય પર વિવેચન કોઈ પુસ્તકમાંથી વાંચી સંમળાવવું કે મુળેથી કહેવું. ૨-૪ અઠવાડીયાં સુધી સામાન્ય નીતિનો ઉપદેશ ક્યાં કરવો. ૨-૪ અઠવાડીયાં સુધી સંસારસંક્રાંતિના મુદ્દાઓ એક પછી એક લઈને તે પર ધાર્મિક દૃષ્ટિએ પ્રકાશ નાખવો;--જેમકે રડવું-ફટવું એ ધાર્મિક દૃષ્ટિએ આર્તધ્યાન અને શૈઘ્યધ્યાનના પેટામાં છે એમ બતાવીને તેથી દૂર રહેવાનો ઉપદેશ કરી શકાય.

બપોરે જે મુત્ર કથારૂપે વાંચવાનું પસંદ કરવામાં આવે તેના મુળપાઠ વાંચવાથી માત્ર સાંકળું પડીતપાત્ર જણાય એટલે જ લાભ થાય; બાકી શ્રેષ્ઠતા વર્ગને તે માગથી પાઠ સાંભળવાથી ઉત્તરો કંટાળો આવે. ગાટે પાઠ તો ખાનગી રાહે બીજો વખતે મુનિએ વાંચી જવા અને હોમાંથી ‘નોદ્ધ’ એક કાગળના ટુકડા પર કરી રાખવી.

દૃષ્ટાન્ત.

દૃષ્ટાન્ત તર્જકે વ્યાખ્યાન માટે જ્ઞાતા મનુષ્ય પહેલું આમ્યન (મેય-કુમારનું) સમજાવે. ગયા અઠવાડીયાના અંકમાં અને આજના અંકમાં જેટલો ભાગ ઉપાધ ગયો છે તેટલો જ ભાગ એક બપોરે વાંચવાનો રહેશે.

છે એમ ધારો. હવે તે ભાગ મુનિરાજે એકાંતમાં વાંચી જવો જોઈએ અને નીચે મુજબ 'નોટ' કરવી જોઈએ.

(૧) મેઘકુમાર માતાપિતાને જવાબ આપે છે કાયર પુરુષોને માટે જ ચારિત્ર દોહલું છે, બીજાને માટે નહિ. (આ ઉપરથી મહારે શ્રોતાઓને આત્મચલની અગત્ય સમજાવવી.)

(૨) મા-બાપની આજ્ઞા લઇને પછી જ દીક્ષા લેવાનું કહે છે. (મા-બાપ વગેરેને મનુષ્ય ક્યાં સિવાય સંસારત્યાગ ન થઇ શકે; જોખમદારીનો ભાગ ન થાય, માત્ર જન્મળનો ત્યાગ થાય.)

(૩) એક દિવસની રાજસાલ્યભી ભોગવવાની માગણી કયુક્ત કરે છે. રાજ્યાભિષેકની ધામધુમનું વર્ણન. આશિર્વાદનાં વચનો. ('શ્રુત્યાને પાળજે!' એવા આશિર્વાદના શબ્દોનું ગૌરવ સમજાવવું)

(૪) આ સઘળી ધામધુમ વચ્ચે મેઘકુમાર ઓધામુહપતિની માગણી કરે છે. (કેવી આનંદી કલ્પના!)

(૫) દીક્ષાઓત્સવનું વર્ણન. (આટલો ઠાક થવાનું કારણ દીક્ષા પ્રસંગ નહિ, પણ રાજાએ પોતાની સ્થિતિના પ્રમાણમાં ઠાક કરવા પડે એ રીવાજ છે. ગરીબો દીક્ષા વખતે રાજાને વાદ લે તે અયોગ્ય.)

(૬) મેઘકુમારની માતા મહાવીર પ્રભુને શિષ્યનું દાન આપે છે તે વખતના તેણીના શબ્દો. પુત્ર પ્રત્યે છેલ્લી શીખામણ. (જ્ઞાનનું પ્રયાસની ખાસ ભનામણ કરે છે. અને પછી તપ-ઉદ્વિગ્નિચ્છદની ભનામણ કરે છે. આજે કેટલીક માતાઓ આવી શિક્ષા આપે છે?)

(૭) મેઘકૃમારની ભગવાન પ્રત્યે અરજ. બળતા ઘર અને આ દેહનો મુકાબલો. ભગવાને આપેલી સાધુકર્તવ્યની દૃઢ પીછાન-
(‘યત્ના’ને પ્રધાનપદ આપ્યું છે. જોલવા-ચાલવા-સૂવા-ખાવા-મર્વમાં
યત્ના અથવા કાળજી અથવા વિચારશીલપણું વાપરવાનું કહ્યું છે.
આ એકજ શિખામણમાં સર્વ શાસ્ત્રોનો માર સમાઈ જાય છે એમ
મ્હારે દૃષ્ટાન્તો સાચે સમજવવું.)

(૮) મેઘકૃમારને રાત્રે પડેલો પરિસહ; “ચિત્તો મુકવાની ગરજે
ભગવાન મ્હને મીઠા શબ્દોથી જોલાવતા; હવે મુક્યા પછી ગરજ
રહી નહિ” આવા સશય પરથી શુ સાગીત થાય છે ‘ એજ કે
ભગવાન તો એવા નહોતા પણ ભગવાનના જમાનામાં પણ
એકાન્તા લોભા પુરૂષા હશે ખરા; માત્ર આજે જ એવો લોભ છે
અને પહેલા બધા મહાત્માઓ જ હતા એમ કાંઈ નથી. માત્ર
જેકાના જમાનામાં જેમ ભગવાનના ઉત્તમ માધુઓ ઉત્તમ કરતા
તેમ આજે પણ ઉત્તમ કરતા; હવેનો જમાનો બૃહ છે એમ સમજી
ઉત્તમ કરતાં આટલું નહિ

આ મુદ્દાઓ પરથી સાધુજી એટલી કથા ત્રમાં જોયા મિત્રાય
પણ કહી શકશે અને વચ્ચે નોંધેલા મુદ્દાપર વિચેચન કરી લોભની
બુદ્ધિ અને હૃદયને પવિત્ર અને બલવાન બનાવી શકશે.

અને જો નવજ્ઞાન ન હોવાના સમયે કે અર્ધજ્ઞાન શાસ્ત્રના
દોષને લઈને મેઘકૃમારને ‘રામ’ જ બોલતા હોય તો તુમમાં જો
ભગવાનની કાળજી અવગ્ય મ્હેરી જોઈએ. (૧) મૂર્તિગજકનો બતાવેલો
‘રામ’ ગમે તેવો મુખ્યદાર હોય તો પણ તે વાંચી સંભળ્યાવડો
નહિ. જ્ઞાનના રસ્તા બોલ નથી કે રોચી આવા મંત્રપત્રાગ્રહ માધન

સ્ત્રીકારવાં પડે (૨) રાસમાં ઘણેભાગે શૃંગાર રસ હદ પારતો હોય છે. સ્ત્રીઓનાં વર્ણન લખનારા આ ત્યાગી લેખકો એ વર્ણનમાં એટલા તો ઉંડા કનરી ગયા હોય છે કે ગમે તેવા પ્રાયવાને પણ સ્ત્રી પ્રત્યે રાગ હત્યન થયા વગર રહે નહિ. આવે વખતે કેટલાક આવકો તો સામાયિક કરીને ‘રાસ’ સાંભળવા બેઠા હોય છે. અને સ્ત્રીકથાર્થી દૂર રહેવાના સોગન લઈને એ જ કથા પ્રેમપૂર્વક સાંભળે છે અને કેટલીક વાર સ્ત્રીનું વર્ણન તહેમને રગેરગે કામ ઉપજી રહે એવું આવે છે ત્યારે બાળુએ બેઠેલી સ્ત્રીઓના બારીક કપડાને વીંધીને તહેમની દષ્ટિ યુવતીઓના મુખ પર જઈ ચઢે છે અને તહેમના કાન જતીઆવતી સ્ત્રીઓના પગના નેપુરના વાદ્યમા લીન થઈ જાય છે. આ વખતે તેઓ કેવા ચીકણાં કર્મ બાધે છે તહેનો કાંઈક અનુભવ આ લેખકે જોયેલો છે અને ત્યારથી કોઈ દિવસ બપોરના અપાસરે જવાના જ સોગન લેવાની ઇચ્છા થઈ ગઈ હતી. અગેરે ત્યાગી મહાત્માઓના મુખે સ્ત્રીઓનાં રૂપ તથા વિલાસનાં રસીક શુણ્ણગ્રામ ગવાય । એ લખનારા સાધુઓને પણ શું કહેવું અને વાંચનારને તો હું કહ્યું હાથ જ જોડું છું. વાચક વર્ગને રમ પમાડવા માટે જરા રમતની ‘ચટ્ટી’ લગાડી પડે તે જૂની વાત છે પણ આ તો હવે થઈ.

માટે રાસની પસંદગી કરવામાં પણ ડહાપણ વાપરવાનું છે.

કર્મ સાથે યુદ્ધ કરવા માટે મુકરર કરવામાં.

આવેલું અઠવાડિયું.

શ્રી પર્યુષણ પૂર્વ.

કર્મ નામના જળરજસ્ત થોડા સાથે દેવ યુદ્ધ કરી 'સ્વરાત્ય' મેળવવા ભાગ્યશાળી થયેલા તે 'મહાવીર'—જળરજસ્ત વીર, પરતંત્ર થતેલા—ગુણામીમાં સડતા—આધિ-આવિની ખેડીઓથી ત્હેમનાં અગો લોહીકુવાણુ થયાં છે એવા મર્વ મનુષ્યોને પોતાના જેવી સ્વતંત્રતા મળે એ હેતુથી, પોતે જે શસ્ત્રો વડે 'સ્વરાત્ય' પ્રાપ્ત કર્યું તે શસ્ત્ર ક્રિદ્ધાથી મેળવવાં, કેવી રીતે ત્હેનો ઉપયોગ કરવો, કેવી રીતે ત્હેમને યજ્ઞક્રતાં રાખવાં એ વગેરે વિદ્યાના 'પાઠ' આપવા માટે આમ 'દિવમ' (Terms) દર્શાવેલા છે. વીરતા માથે દાનનો ગુણુ સ્વભાવથી જ જોડાયેલો હોય છે તે નિયમાનુસાર, મહાવીરમાં પોતાનો કિંત નાનનો ખર્ચનો ખીંચનો આપવાની તીવ્ર ઉત્કંઠા હોય એ સ્વાભાવિક જ છે.

વીર પુરુષોને કાપરતા પાડવતી નથી; પરતંત્રતા પમદ નથી; સુદાની ગમતી નથી. અને જન ત્રીને ખીંચ્યોને પણ કાપર—પરતંત્ર કે ગુનામ જોઇ સડતા નથી. જેઓ ક્રોધકારા હોય છે

તેઓજ માન, દ્રવ્ય કે સત્તાના સ્વાર્થમાં પડી પોતા સિવાયના બીજાઓને ગુલામ બનાવવા કે બનેલા જોવા ખુશી હોય છે.

મહાન વીર પુરુષ શ્રી મહાવીરે પોને કર્મ નામના પ્રબળ ગુલમગાર (Despot)ને દર હાંકી કહાડીને પોતાને માટે શાશ્વત ' સ્વરાજ્ય '—સિદ્ધપદ પ્રાપ્ત કર્યું છે, એટલું જ નહિ પણ પોતાના જોવા બીજા હોવા પણ શા માટે એ દુષ્ટ ગુલમગારની ગુલામીમાં સડ્યાં કરે એવો એમને સલાહ થાય છે. તેઓ હેમને તે ગુલમગાર વિરુદ્ધ બળવો કરવા ઉપદેશ કરે છે; એટલું જ નહિ પણ એ બળવા માટે અમુક દિવસ પણ મુક્તર કરી આપે છે, જે દિવસોનું નામ 'પર્યુષણ' છે.

ખરેખર યુદ્ધનો દિવસ તો એકજ છે કે જે ભાદ્રપદ શુદ્ધ પંચમીનો છે. પરંતુ તે દિવસ માટે અન્ન શસ્ત્ર તૈયાર કરવાં—સૈનિકોને ક્ષાયત કરાવી તૈયાર રાખવા—એ વગેરે વ્યવસ્થા માટે પાંચમ પહેલાના ૭ દિવસ કામમાં લેવાના દરાવવામા આવ્યા છે, જહેને પણ 'પર્યુષણ' અથવા 'કર્મ' સાથે યુદ્ધના દિવસો ' માં ગણવાની પ્રથા પડી ગઈ છે.

સાધારણ રીતે દરેક માણસ હંડા લોટીમાં દિવસ પછી દિવસ નિર્ગમન કરે છે. કુટુંબના કાયાકબલામાં—નોકરી કે ધંધાની જાળમાં—કે પછી નિદ્રા દેહીનાં રમડાં બની 'પડ્યાં પડ્યાં મુસાફરી' કરવામાં વરસ પછી વરસ ચિતાડે છે. પરંતુ જ્યારે તે જ માણસનો પુત્ર ' વરરાજ ' બનવાનો હોય છે ત્યારે ગાળવાળ અને કૃત્રીમ લશ્કર સાથે તે કેવો દોડધામ કરવા લાગી જાય છે ! હેનું હંડું

હોટી તે વખતે કેવું ગરમ અને ગતિમાન થઇ જાય છે ! એ એનો
કૃત્રિમ યુદ્ધ (Mock fight)નો દિવસ છે ।

અને એવા કૃત્રિમ દિવસમાં પણ તે કેટલું વિત બિટાડે છે '
તે કેટલી ધમાસ કરી મુકે છે । તે કેટલો ઉત્સાહમાં આવી જાય છે !
યુદ્ધનો—સસનો દિવસ તો એક જ છતાં તે પહેલાં ૭—૮
દિવસ મુઠા પીટી, માળા, ગીત, વડી-પાપડ આદિ કેટલી કેટલી
તૈયારીઓ—કિયાઓ--ધામધુમો આવી રહે છે ।

એ એક ' કૃત્રિમ યુદ્ધ ' ની વાત કરી. ક્ષત્રીય નદિ પાણી
'દીલી દાખના ખાનારા'—પૂર્વમાં જમ પડે તે વખત પશ્ચીમમાં
નાસનારા--જરાસી કોડલી થઇ હોય તો મિંદ જેવી ગર્જના કરનારા
લોકોની વાત થઇ.

હવે મધ્યમ પ્રતિના યુદ્ધની વાત કરીશું. તે યુદ્ધ ક્ષત્રિયોનાં
છે. ધાણાએક કેવળીઓએ પૂર્વાશ્રમમાં એવા યુદ્ધ કર્યા હતાં અને
ત્યાર પછી એથી પણ જળરાં યુદ્ધ—'ખરેખરા' (કૃત્રીય નદિ) યુદ્ધ
--ભાવ યુદ્ધ--અદશ્ય ક્ષેત્રમાં થતા યુદ્ધ કરતા તેઓ શીખ્યા હતા.તે 'મધ્યમ
પ્રતિના યુદ્ધ'માં યુદ્ધનો દિવસ મુકરર કરવામાં આવે છે ત્યાર પછી
જૂની જૂની તૈયારીઓમાં એકાદ ગાકવાડીક પમાર કરવામાં આવે
છે (કે જે સમય પણ યુદ્ધને લગતા સમયમાં જ ગણાય છે.)
બાદ મુકરર કરેલી જગાએ જનો પક્ષો સામસામા જતા. રણવાદોનો
અવાજ સંતીક્રોને પાણી રસાવતો. 'હતીશું તો માન અને દ્રવ્ય વળાએ
અને મરીશું તો આ'સન મળશે' એવી દ્રઢ શ્રદ્ધા તે રણવાદોમાંથી
કુરાંતી અને પછી એકની સામેએક એમ દંડ યુદ્ધમાં માગતો ગાકવાડ
જતા આવતી માફક તે વખતે હાંધેર રહીને તોળા મારી બદાફરી

જતાવવાની નહોતી. રાણીજીયા સિવાય એવી બહાદૂરી કોઈ બનારી શક્ય નથી. એ જીવવા અને અને મરવાનો સવાલ હતો; એ જીવવાનો મટો હતો અને એ સ્વદેશ માટે અપાતા સ્વાત્મભાગનો ઉચ્ચામ ઉચ્ચો નમુનો હતો.

તે દિવસો વહી ગયા ! તે સાથે ‘સ્વદેશ ભક્તિ’ પણ વહી ગઈ ! આજે સ્વદેશભક્તિ માત્ર શબ્દોમા રહી છે; બહુ તો ઉછાંછળા યુવાનોના ‘ઝામ્મ’ મા રહી છે !

અને ઉત્તમ પ્રકારના યુદ્ધની કળા તો છેકજ ખુણામાં પડી છે. ઉત્તમ પ્રતિભુ યુદ્ધ—અદૃશ્ય ક્ષેત્રમાં થતું યુદ્ધ—અદૃશ્ય રહી લડતા ‘માયાવી’ કર્મરિપુ સાથેનું યુદ્ધ—અનેક રૂપો ધારણ કરી છાપા મારતા શત્રુ સાથેનું યુદ્ધ તો ઉપર કહેલાં સઘળાં યુદ્ધો કરતાં વધારે મુશ્કેલ અને ભયંકર છે.

એવા મહાન યુદ્ધની કળા શ્રી મહાવીર પિતાએ પોતાની મેળે જાણી લીધી—એ કળાના ઉપયોગથી ‘સ્વાતંત્ર્ય’ પ્રાપ્ત કર્યું અને એ જળા ખીજને શીખવવા માટે ‘શાસ્ત્રો’ ઉપદેશમાં તથા ભાવ-યુદ્ધ માટે અમુક દિવસો મુકરર કર્યા.

એ અમુક દિવસો—પર્યુષણના ‘ભાવયુદ્ધ’ ના દિવસો હવે આની લાગ્યા છે ! આજે આપણે મર્વ ‘સ્વરાજ્ય’ના શોખીનોએ સજ્જ થવાનું છે ! આજે આપણે ‘ભાવયુદ્ધ’માં જીપજાવાનું છે ! અદૃશ્ય સૃષ્ટિમાં અદૃશ્ય હથીઆરો સાથે આજે ઝુઝવાનું છે !

કયો બાપ પુત્રને ‘વરરાજ’ બનાવતી વખતે ઉત્સાહમાં નથી આતી જતો ? કયો રાજા વિદેશીઓને હાંધી કહાડવા માટે લડાતા યુદ્ધમાં શૂરવીર નથી બનતો ? અને કયો કર્મરિપુના ત્રાસનો

સારી ન હોય તો બહાર ગામના સીમતોએ આવા માનના કામ-
મા અવશ્ય મદદ કરતી જોઈએ. લગ્ન—મરણ આદિ પ્રમુખે ઘટાં
નકામા ખર્ચો ઓછાં કરી આવે રસ્તે 'દાન' અવશ્ય કરવું જોઈએ.

શીલનું હથીઆર ખીજ નબરે છે. ક્રિયાથી જ નહિ પણ
વિચાર માત્રથી વ્યક્તિઆર ન કરવો એ શીલ ગણાય છે. એક
ખરાબ ક્રિયા કરતા એક ખરાબ વિચાર વધારે નુકસાનકારક છે;
કારણ કે તે વિચાર ભવિષ્યના કૃત્યોના 'પ્રણાલિકા' બને છે.

તપ એ કર્મને કાપનાડું જગડું હથીઆર છે પણ તે માત્ર
ભૂખ્યા રહેવામા જ હાલ તો ગોઘાઈ રખાયું છે. પરમાર્થના કાર્ય
માટે શરીરને કષ્ટ (ત્રમ-તકલીફ) આપવાને પણ 'તપ' કહેવાય
છે, તે થોડાંએ જ જાણે છે. તપ એની ખરેખરી બ્યાખ્યા તો
એટલીજ છે કે, શરીરથી અલગ એવા આ જૈતનને શરીરની દરકાર
વગરનો બનાવવાના પ્રયોગો. આ આશય ભૂખ્યા રહેવાથી જ મરે છે
એમ હાથ નથી, પણ જે જે પરમાર્થના કામોમાં શરીરને તકલીફ
પડે અને તકલીફ પડવા છતાં તે તકલીફ તરફ લક્ષ ન રાખે એવા
દરેક કામને 'તપ' જ કહેવાય.

બાવના—ક્રાંતી જગડું વરાળખંત્ર-માથી જગરી તોપ હાલુ-
માત્રમાં કર્મરિપુનો નાશ કરી શકે છે. પણ તે દાન, શીલ, તપ એ
અનુક્રમે ચડતી શક્તિવાળાં હથીઆને વાપરવાની તાલીમ લીધા
સિવાય કવચિત જ વાપરી શકાય છે. દરેતગાં દરેક કામ અનુક્રમે
બને છે. કુદરે તે બમંદે હાંમ બનતું નથી.

હાલપદ શુદ્ધ પંચગી સોમવારે સંવત્સરી પ્રતિષ્ઠાબળ સર્વ સામે
મળાને કમ્તી વખતે એ 'માવના'નું બળ અજમાવવા મર્થ સ્વધર્મ

ભાઈઓને ખાસ ચરજ છે. પરંતુ તે અખતરો વધારે ફતેહમદ નીવડતા માટે આપણે અત્યંત આગ્રહપૂર્વક ચરજ કરીશું કે થોડામાં થોડું પણ દાન કર્યા પછીજ, ઓગ્રમાં ઓછા પણ પાંચ દિવસ સમ્પૂર્ણ અલ્લઅર્થ પાળ્યા પછી જ, થોડામાં થોડો પણ પરોપકાર કે શુદ્ધ પોષધ (ખેમાથી જે બને તે) કર્યા પછી જ સંવત્સરી પ્રતિક્રમણની ભાવના સંબધી આ ભજનામણુ છે. એમ કંમે થશે તો તે ભાવના જરૂર ફલીભૂન થશે.

હવે તે ભાવના કઇ, તે વિચારીએ.

ખીજી વદના બોક્ષતી વખતે ઉતાવળ નહીં કરતાં, આંખો બંધ કરી, શ્વાસોશ્વાસને નિયમીત બનાવી, સિદ્ધશિક્ષાની જગા બોક્ષતી જાય તેમ તેમ કલ્પનાને તે પાછળ દોરાવા દેવી; આપણે એક પછી એક દેવલોક છોડી છેવટે કહેવામાં આવતી સિદ્ધશિક્ષાએ મનથી પડેલી જવું; અને ૪૫ લાખ યોજનની લાંબી પહોળી (વિશાળતાની કલ્પના કરો), રૂપાના પટ જેરી ઉજળી (કેન્દ્રવળતાની કલ્પના કરો) સિદ્ધશિક્ષાના એક યોજનના છેદા ગાઉના છટ્ટા ભાગને વિષે સિદ્ધ ભગવંતને આંતર્યશ્રુથી નિહાળો; જ્ઞાનદર્શનના અખુટ ખાળના ૩૫ ભગવંતને કલ્પનામાં લાવો, કલ્પનાથી જ ત્હા આગળ મસ્તક નમાવો અને પછી દીન વદને પ્રાર્થના કરો—

“હું દેવ! સર્વશક્તિમાન પ્રભો! તહારા ઉજવલ ગુણોનો અંશ અમને ધીર! અમારી મંદતા દૂર કરી અમને તહારૂં વીરત્વ બક્ષ! કૃપાસિધો! અમારા દોષો તહારી અગિદ્દિથી પલાયન કરી જશે. અમારામાં માત્ર

તહારા અગાધ પ્રકાશનું એક કિરણ મોકલ, કે જે પર
અમારા ભાઈઓનાં આધિ-વ્યાધિ ઉપાધિને દૂર હઠાવવા
અમે હિંમત ધરી શકીએ. અમારો કુસંપ-અમારું
અજ્ઞાન-અમારી કૃપણતા-અમારી ખસતા-અમારી કાયરતા
દૂર થાયો ! પ્રભો ! તે સઘળી બલાઓ આવતા વરસમાં
પલાયન કરી જાયો ! અમે સાચા વીરના સાચા પુત્રો
બનીએ અને જગતને સ્હાય કરીએ એવું, હે પ્રભો !
હે શક્તિ ! હે જ્ઞાન ! તહારી કૃપાથી-તહારી ભક્તિથી-તહારા
અનુરાગથી અમારાથી બન્યાં કરો !

“ ૐ શાન્તિ ! શાન્તિ !! શાન્તિ !!! ”

આ ભાવના સઘળી જગાના—મનના ગરબોના સઘળા સાધુઓ
અને શ્રાવકો એટલી વખતે ભાવે તો એ સંયુક્ત ભાવના બળના
પ્રતાપે આવતું વર્ષ જરૂર હમેશ કરતાં વધારે આગાહીનું જેવા
આપણે ભાવનાની યજ્ઞે, એમાં કેશ માત્ર મશય નથી. પ્રસન્ન-
ચંદ્ર રાજ પંતી ભવનાનો દાખલો કોનાથી અજાણ્યો છે ?

શ્રી પર્યુષણ પર્વ

૬

ચળકતા પત્થરવડે મેળવેલું મોક્ષ !

કૃષ્ણપુરના રત્નલાલ ઝવેરીનો પુત્ર રત્નમણિ બહુ ડાહ્યા, વિદ્વાન અને ધર્મિષ્ઠ હતો. તે જ નગરમાં ભાભો નામનો એક ભરવાડ પોતાની સ્ત્રી સાથે સતોપે રહી પોતાના ખેતરનું કામ કરતો હતો. ખેતરમાં એક ઝાડવાનાં ડાંખળાંનો બનાવેલો માળો ઉભો કરવામાં આવ્યો હતો અને તેની ઉપર બેસીને ભાભો માટીના ગોળા વડે પંખીઓ ઉરાડવાનું--ખેતર ટાવાનું કામ કરતો હતો. તેની સ્ત્રી શિરામણ તૈયાર કરીને ખેતરમાં ભાભાને માટે પહેંચાડવાનું કામ કરતી હતી.

એક દિવસે સહવારમાં ભાભો ગોળા બનાવવા માટે માટી ખોદતો હતો, તેવામાં તેની કોદાળી સાથે કંઈક દૃષ્ટુ વસ્તુ અથડાતાં તે ખોદતો અટક્યો અને અચકાઈને ઉભો રહ્યો ભાભાએ કોદાળી દૂર મૂકી અને કોઈ પત્થર આંડા આવ્યો એમ ધારી તેણે હાથવડે માટીને દૂર કરી તો તેના મ્હોટા આશ્ચર્યની વચ્ચે તેણે ચળકતા પત્થરથી ભરેલો એક ઘડો જોયો !

ભાભાના આનંદનો શું પાર ! આજે માટીના ગોળા બનાવવામાં વખત ગાળવાની તેને જરૂર નહિ પડે, એમ માની તે બહુજ

સમજાવવા લાગી: “ નાથ ! આ શું કરોછો ? વખત નહિ ગુમાવો. ગાંડા થઈ ગયા કે શું ? જોટલું લેવાય તેટલું લઈ લ્યો. વાણુયો કાલે કાંઈ નહિ દે. ”

ભાભો શોક કરતો બોલ્યો: “ હે સ્ત્રી ! વિચાર તો કર કે મેં અઝાણપણમાં કેટલાં બધાં રત્નો પેલા સત્તવરમાં ફેંટી દીધાં છે ? તે ફરીથી મળશેજ નહિ. અરેરે ! જરૂરે અંકજ રત્નયાં આટલું બધું દ્રવ્ય મળે છે તો એટલાં બધાં રત્નોનું કેટલું બધું આવત ? અરેરે, હું કેટલો બધો કમનસીબ ! આ બતો સ્ત્રી ! હું તેથી જ રહુ છું. ”

ભાભાની સ્ત્રીએ પતિની બૂઝ જોઈ. તેણે કહ્યું: “ નાથ ! હવે થયું તે થયું ! ભૂલ્યા ત્હાંથી ફરીથી ગણો. મળેલું છે તેટલું તો બોગવી લો. ”

બંને જણ પુષ્કળ દ્રવ્ય લેઈ સંતોષ પામ્યાં.

આ બધાં વખત વિહાન રત્નમણિ વિચાર કરે છે:—

“ અહા ! શું આ જગતમાં મમત્વ છે ! આ નિર્જીવ મણિ કે જે આ બધાં જ ઐદિક સુખને આપે છે ત્હેને માટે ભાભો આટલું બધું રહ્યો ને બોવાએલાને માટે પગ્તાયો ! તો હે પ્રભો ! હું કેવો મદ ! સદ્ગુરુ પોદારીપોદારી કહે છે કે, હું બચ્યો ! આ પર્યુષણપર્વ એક જ વાર યથાવિધિ આરાધ્ય તે અચ મુક્તિને પામે. તો પણ મહેં તો આવાં અનેક પર્યુષણરત્નો—સદ્ગુરુ ઝવેરીએ પરખાવ્યા છતાં—એજે ગુમાવ્યાં ! તીર્થકરનો મમોવડીયો

મહારો આત્મહીરો મહારી પાસે છતાં સંસારની લાલચો, મોહ, માયા
આદિ પખીઓ ઉરાડવા માટે મહેં તહેને સંસારમુદ્રમાં નાંખી દીધો :
અહા ! આજે મહારી સ્ત્રી મહારી ભૂલ જોઈ ફીક દપડો આપે છે
કે ‘આત્મરાજ ! પર્વ પર્યુષણરત્ન પ્રથમની માફક નકામું ફેંકી
દેતા ના; તહેનો સદુપયોગ કરી લો.’ બમ, તે જ ખરું છે. આજથી
હું સાતે વ્યસનોનો ત્યાગ કરું છું. અહા ! આવા અપૂર્વ પુણ્યે પ્રાપ્ત
થતા પર્વમાં મૂર્ખ લોકો જુગાર વગેરે રમી રત્ન ગુમાવે છે. હું તો
આત્મસંયમ કરી સદ્ગુરુ ઝવેરીએ પરખાવેલ આ આત્મહીરાની
આરખ થઈ છે તો તહેને પરિપૂર્ણપણે સાધીશ—આરાધીશ. જો રત્ન
પુનઃ પુનઃ પ્રાપ્ત નહિ જ થાય. આજ હું સર્વ જીવોને હૃદયપૂર્વક
ખમાવું છું; મહેને જગતના જીવો ક્ષમા આપો ! સા મહારા મિત્રો છે.
મહારો કોઈ શત્રુ છે જ નહિ. મહારાં પર્વે કરેલાં દુષ્ટર્મોને હું નિંદુ
છું. પર્યુષણ પર્વરત્નના અજવાળે હવે અષ્ટ કર્મરૂપી અંધારાનો
નાશ કરી પ્રભુત્વ ધ્યાન ધરીશ. ક્ષણીક મુખ આપનાર જગતની
રાક્ષસી માયાઓ મહેને હવે કંઈ જ કરી શકશે નહિ. ”

આમ વિચારતો વિચારતો રત્નમણિ સદ્ગુરુ પાસે ચાલી ગયો.
જન્મ-મૃત્યુના રેટમાં પડી ચઢેલા આત્માને સદ્ગુરુના વચનામૃતથી
અમૃત કરી, પૂર્વે ઘણાં પર્યુષણ રત્નો ગુમાવ્યાં છે જેણે જોવા તેણે
હૃદયમિત હૃદયથી માતાપિતાની રજા લેઈ ‘દીક્ષા’ અગીકાર કરી. મહા
પુણ્યે સંપ્રાપ્ય જોવા પર્યુષણ રત્નને આરાધીને રત્નમણિ અતે
મોક્ષપુરીને વર્ષો.

પ્રિય પાદકો ! આપ સર્વ લક્ષમાં રાખજો કે એક વખત એવો
 ન આવે કે જ્યારે ભાભાની માફક તહુમારે પણ ખોવાએલાં
 પર્થુપણ રત્નોને માટે પોકેપોક મૂકીને રડવું પડે । માટે વેળાસર
 એતજો. આ પર્વ કાંઈ જેવું તેવું નથી. તહેને યથાવિધિ આરાધો.
 આ માંગલિક દિવસોમાં જુગાર આદિ વ્યસનો છોડી એક ચિત્તે
 આત્મધ્યાનના વિચારો કરો. સંવત્સરીના દિવસે સર્વ જીવોને ખમાવો.
 શત્રુ—મિત્રને સમાન ગણો. વૈરભાવ દૂર કરો. જગત માનના જીવો!
 પર કરુણા દ્રષ્ટિ રાખો અને સર્વ નિરૂપાધિક સુખ આપનાર
 આત્મજ્ઞાન, આત્મધ્યાન ને આત્મતાનમાં જ સદોદિત મન્યા રહી
 છેવટે મુક્તિપુરીને વરો ! શાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિઃ

શ્રી મહાવીર.

તહેમનું સક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર*

અને તહેમનો ઉપદેશ.

શાન્તિનું સામ્રાજ્ય ચોતરફ ફેલાઈ રહ્યું છે. બાળક, વૃદ્ધ તેમજ યુવાન સર્વના મનમાં કંઈકે વિલક્ષણ પ્રકારનો આનંદ બ્યાપી રહ્યો છે. પશુ પક્ષી પણ કદી નહિ અનુભવેલો ઉત્સાહ અનુભવતાં હમણાં જણાય છે; કારણ કે આત્મજનરિ મુખમાં લઈ

* વેપશ્વે પોતાના ભગવાનની બાળકીટાને મહત્વ આપી તે કીડાના ગુણગ્રામમાં આનંદ માને છે; ખ્રીસ્તીઓ તહેમના ભગવાને એક રોટલીથી એ દોડાને જમાડયા એ વગેરે ચમત્કારે જાવામાં ધર્મ માને છે, ખુદ મહા-વીરના કેટલાક ભક્તોએ, ભગવાન કેમ જન્મ્યા અને કેમ બાળપણું ગુળુડું હત્યાદિ બાળતોને કલ્પનાશક્તિથી લખાવી લખાવી વ્હપસૂતો યાજવાના ધર્મ માન્યો છે. પણ શુદ્ધ તત્વજ્ઞાનના ગ્રાહક અધ્યાત્મપ્રેમીઓ તો, એ મહાવીર નામના પુરુષ શુ કરવાથી ભગવાન (ભાગ્યવાન-કીર્તિવાન-સુખી-સાદૃશ્યવાન-નીતિવાન-ઉદ્યમવાન-ગજવાન-મોક્ષ લક્ષ્મીના માલીક, સર્વવ્યાપકગુણના ધારકઃ આ સર્વ અર્થો સમૃદ્ધત ગ્રામમાં છે) બન્યા એનું વિચારવાનું પરાંદ કરે છે, તેથી એ મહાવીર કેમ જન્મ્યા-કેમ ઉછર્યા-કેમ ગૃહવાસ ચલાવ્યો તે સંબંધી કવિઓને છાન્નતા સંસ્કૃતિવિદ્ધ કરવા છોડી દઈ, એ આત્મની ઉત્ક્રાન્તિ (evolution) થઈતે આત્મા છેક સિખર સુધી (સિદ્ધિલિલાએ) કેમ પહોંચ્યો એ તરફ જ લક્ષ્ય ગાળી નત્વની બાળતો જ વિચારવા છૂટે છે

કોડિલા પંચમ શુર લલકાગતી નજરે પડે છે, ત્રિક્ષેણાં કુચુષે અને ખીલેલી લતાઓ વનસ્પતિનૃપિમાં પણ આજે થયેલા આનંદનૃપક દેરશર પ્રદર્શીત કરે છે—અરે ખુદ વાતાવરણ જ બદલાયું તો છે કારણ કે હવાએ સુગંધી અને ઉત્પાદ ઉછીનાં લગ્ન જગતને ઘડી-ભરના સ્વર્ગની વાનગી બક્ષી છે !

સ્વર્ગમાં પણ હમણાં આનંદ ઓત્સવ ચર્ચિત થયો છે—અરે ખુદ ત્રાસદાયક નરકોમાં પણ હમણાં અજવાળું અને આરામ ધીરવા-માં આવ્યાં છે ! આદ્ય કેવી અનુપમ શાન્તિ ! કેવો અદ્વિતીય પ્રસંગ ! પ્રાણીમાત્રના ભાઈ-પિતા અને માતા તુલ્ય મહાવીર પ્રભુના જન્મ સમયનો કેવો અજાદિક પ્રભાવ !

આ મંગલમય બનાવ જે વળતે બન્યો તે વળત ઈ. મ. પૂર્વે ૫૯૮ ના ચેત્રના શુક્લ પક્ષની ત્રયોદશી હતી. મંગળવાર ઘડી ૫૫ ને ૧૧ પળે ઉત્તર દ્વારશુભી નક્ષત્રના ત્રીજા પાયામાં ચંદ્ર-ગોચર હતો ત્યારે ૬૯ ઘડી ૪૫ ને ૧૫ પળે જ્યુઝ્ઝીપના ભરતક્ષેત્ર-માં હલવાકુ વંશની જ્ઞાનકૃત શાળાના ક્ષત્રીય વાર્ધુમાં મગધ દેશના ક્ષત્રીયકુલ નારમાં ' મહાવીર પિતા 'નો જન્મ થયો.

પ્રાણી માત્રને અમર્યદાન આપવા સરજતપણા પુરુષસિંહ સંસાર નાટકશાળાની ભૂમિ ઉપર દેખાવ દીધો તહેનો આ સર્વ પ્રભાવ છે આત્યંત ઉત્તમ કાર્યો કરતાં જે આત્મા શુભ પુદ્ગલોને વરમે થયાં—બીજો થયાં એકલાં કરતો કરતો જેવડની ઉદ્ધાન્ત સ્થિતિએ આવ્યાં હતો તે આત્માના જાહેરમાં આવવા વળતે, આવો અનુપમ માન્ત—આદ્યદેહ-પરમ પ્રભોદે દેખાવ થાય એમાં કાંઈ પણ આશ્ચર્ય જેવું

નથી તે, આ લેખના વાંચનારાઓ આ મહાનુભાવના નીચે આપેલા ચરિત્ર ઉપરથી સહજ જોઈ શકશે.

ક્ષત્રિયકુંડ નગરના રાજા સિદ્ધાર્થ, વિદેહ દેશની વિશાકા નગરીના ચેટક રાજાના અનેથી થતા હતા તેથી તેઓ જીવન ક્ષત્રીય રાજાઓમાં વધારે પ્રતિષ્ઠિત ગણાતા હતા. પુત્રજન્મની વધામણી દારીએ આપતાં જ, સિદ્ધાર્થ રાજાએ મુગટ સિવાયનાં સઘળાં અક્ષર તેણીને એનાયત કર્યા અને દારીપણું લેના કલાટમાંથી સદાને માટે ઉમેડી ફેડી દીધું ! મહાન પુરુષોને એમજ થતે છે; કારણ કે જડ એવા પારસમણિ પણ પોતાના પ્રસંગમાં આવનાર લોહને શુ મુવર્ણ નથી બનાવતી ? કસ્તુરી પોતના પરોશીમાંને મુગધી નથી ધારતી ? માત્ર સાકડી દહિના-તુચ્છ વિચારના કૃપણ સોદો જ મુડી બાધી રાખવાની મહાકળાથી વાકેફ હોય છે; કારણ કે તે કળા તેઓ મધળા હૃદયના આનંદના ભોગે સીખ્યા હોય છે !

મહાવીરજન્મની વધામણીએ બંદીવાનોને છુટા કર્યા, પરિ-જનોને બક્ષાઓથી નીહાલ કર્યા, ઘેરોઘેર ઉત્સવ ઉજવાવ્યો અને ત્રિ-લોકમાં શાન્તિ ફેલાવી. ક્ષત્રીયકુંડ શહેરના કેટલાક કરો માફ કર્યામાં આવ્યા અને સ્વધર્મવત્સલ રાજાએ સંઘ સમસ્તો ભોજન આપ્યું; કારણ કે સિદ્ધાર્થ રાજા અને ત્રિસલાદે રાણી શ્રી પાદ્યનાથ વનુના સાસનનો આવક ધર્મ પાળતા હતા.

પ્રતિદિન જહેની કળા વિસ્તરતી જાય છે એવા મહાનુભાવ મહાવીરને સાતમે વરસે ગુરુપાસે વિદ્યાભ્યાસ માટે મૂકવાના આવ્યા. પૂર્વના ઉત્તમ સંસ્કારને લીધે ગુરુને તો માત્ર નિમિત્તરૂપ દરાવી મહાવીર થોડા વખતમાં સર્વ વિદ્યાકલાના પારગામી થયા. તેઓની

માનસિક, શારીરિક અને આધ્યાત્મિક ખીલવણી જગતને સાનદા-
શ્રયમાં ગોથા ખવરાવતી હતી. આ વિવિધ દિશાનું જ્ઞાન તેઓએ પ્રત્યક્ષ
સરારવ્યવહારમાં અને પછી આધ્યાત્મિક વિદ્યાનેમાં,
નયન્નિલેપતી બારીકીઓમાં પ્રવેશ કરવામાં અને ગુચ્છવાદાબધા
સવાલોના નિરાકરણમાં અતીવ ઉપયોગી થઈ પડ્યું.

બાધાદરધામાથી હમણાં આ મહાનુભાવ જીવનાવસ્થામાં
આવ્યા ત્ત્તરે ખીલતા શરીર સાથે અંભીરતા પણ ખીલવા લાગી
હતી. સસારના મારા-ખોટા બનાવો અને કડવા-મીઠા અનુભવોએ
એમને તત્ત્વજ્ઞાનનો સાગર ખુલ્લો કરી આપ્યો હતો. પિતાના
આગ્રહથી પિતૃભક્તિપગથણ પુત્રે સંયમનો વિચાર દાખી મળી
રાજોદા દેવી સાથે લગ્ન કર્યું, અને આ નમુનારૂપ બેઉકાએ મગારમાં
રહીને ધર્મપરાયણ છાંદગી દેવી રીતે ગુજરી શકાય એનો દાખલો
જનમગાજને પુરો પાડ્યો.

શ્રી મહાવીરની ૨૮ વરસની ઉંમરે પિતાનો સ્વર્ગવાસ થયો
એટલે હેમણે વડીલ બંધુ નંદીવર્ધન પાસે સંસાર છોડવાની આજ્ઞા
માગી. પરંતુ વડીલની દૃષ્ટિ હેમને બે વરસ વધુ સંસારમાં રાખવાની
હોવાથી તે : 'વિનયવંત ભગવાને ' શુદ્ધ બાવથી જલકમલાવત
સંસારસમુદ્રમાં પડ્યા ગ્રેવું કમુલ રાખ્યું.

જેનોતા પિતા શ્રી મહાવીર દેવની પિતૃભક્તિ, બંધુભક્તિ
અને વિનય એ ગુણોને નંતિના ઉચ્ચતમ ધોરણ તરીકે મુકી શકાય
અને ધર્મના પગથાંઆ રૂપ લેખી શકાય.

જે બે વરસ તેઓશ્રી સંસારમાં શુદ્ધ બાવથી રહ્યા તે બે
વરસ તેઓએ પુષ્પસખ્યા, શિતોદક, સ્ત્રીસદવાસ, સગીબોજન અને

સચેત વસ્તુઓનો ત્યાગ કર્યો હતો, જાણુકે દીક્ષિત દશાનો મહાવરો પાડતા હોય નહિ ! એમ કરતાં એક વરસ દીક્ષા માટે બાકી રહ્યું ત્હારે દાન દેવું શરૂ કર્યું. ભગવાનનાં જ્ઞાન-શક્તિ-ચારિત્ર ધત્યાદિ જેમ અગાધ હતા તેમજ ત્હેમનું ‘ દાન ’ પણ અકલ્પ્ય જ હતું. હાલના મુજી શ્રાવકો ભાગ્યેજ સાંમળીને કાળજી ઠેકાણે રાખી શકશે કે ૩,૮૮,૮૦,૦૦,૦૦,૦ (ત્રણ અબજ અઠ્યાસી કરોડ એંસી લાખ) સોનંયા ભગવાને દાન દેવામાં ખર્ચ્યા હતા ’ અને એ પ્રમાણે પોતાના ઉપદેશને પોતેજ અમલમાં મૂકી બતાવ્યો હતો કે “ દાન-શીલ-તપ અને ભાવના એ ચાર મોક્ષના રસ્તા છે. ” એમણે એ ચારમાં દાન ગુણને પ્રથમ પદ આપ્યું છે અને એજ મુજબ દીક્ષાનો પછી પણ દાન પહેલું કર્યું હતું. છે કોઈ આજે આ રહસ્યના જાણનાર શ્રીમંતો ? છે કોઈ આજે આ જગતહિતકારી સત્યના સમજાવનારા સાધુઓ, કે જેઓ દાનને નિર્ગેધી-‘ આરંભ સમારંભ ’નું કારણ દેરાવી જગત માત્રને શુદ્ધ-હૃદય વિનાનું—સાગણી વિનાનું—અરે ‘ દયા ’ વિનાનું અને ધર્મના ‘ અધિદાર ’ વિનાનું બનાવી દેવાનું બંધ કરે ? ભગવાન મહાવીર—તીર્થંકર પદના ઉમેદવાર શું આજના બારાબડી સિખનારા સાધુ જેટલું પણ ‘ આરંભ સમારંભ ’ શબ્દનું જ્ઞાન નહિ ધરાવતા હોય ?

પછી ક્ષત્રીયપુત્ર મહાવીરે દયાધર્મની દીક્ષા લીધી. દીક્ષા લીધા પછી તુરંતજ ત્હેમને મનઃપર્યવ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. પોતાના વતન કુંડામનો અંશ માન પણ મોહ લાગે નહિ એટલા માટે ભગવાને પ્રયાગ શરૂ કર્યું. બાર વરસ તેઓએ સખત તપશ્રયામાં ગુજર્યા. તેઓ નિર્ગળ વનમાં જઈ ધ્યાનગ્રસ્ત બનતા, દન્દ્રિયદમન કરતા,

આંખ માંથી આમિત્ર સુખ ચાખતા. આ મહાવરને લીધે—
 આત્માને જે જાતના સુખોનો મહાવરો કરોડો-પરથી વરમે થયાં
 હોતો તે મહાવરો દર કમળી હોતો જગાએ નિમ્મલિયજ્ઞાનાનો મહા-
 વરો કર્યો હોતો લીધે, શારીરિક દુઃખો હોતો સાગનાંજ નહિ;
 કારણ કે જલારે જગલના પશુએ શુદ્ધમાં બગાડ જતા તેવું વખતે
 આ સિંહોનો પણ સિંહ ખુદેશરીરે ધરતીપર નિદરપણે વિચરતો ।
 જલારે સખત તાપથી રાજમેહેલમાં ખીરાજતા પુરુષો મગજે ગરમી
 ચહી જવાથી મરણ પામતા તેવું વખતે આ રાજાઓનાં પણ
 મહારાજ તપેલી ખુદેશરીરે રેતીમાં બેગી ધ્યાનારૂઠ ગતી આતંદમાં
 ડોલતો । ડામ-મચ્છરા-ભમરો છત્યાદિના ડંશની તે અદ્ભુત શરીરને
 ચાની તમા હોય, કે જલેન મિંહ અને દેવાના ઉપસર્ગ પણ ગણ-
 તરીમાં નહોતા ? વધુ તાત્ત્વ ધરા જેવું તો એ છે કે, લાગણાગટ
 બાર વરમ સુચી તેઓથી એક ધડી પણ સૂતા નહોતા- એટલે જ્યાં અંશે
 નિદ્રાને કાલુમાં કરી લીધી હતી; અને શું યુદ્ધના વખતમાં કોઈ
 ક્ષત્રીય જ્યો ધડીબર ઉઘો સાંભળ્યો છે ? રાત્રે અને દિવસે
 ઉદ્યાનુ કામ આ મહાવીરના વંશજોનું નહિ પણ એના
 દ્રોહીઓનું છે.

શ્રી મહાવીરે નવમું યોગાનું અનાર્થ દેશમાં કહ્યું, જ્યાં
 આશ્રયિક પંથનો સ્થાપક ગોશાલો ધાર્મિક શિક્ષણની ગરજથી
 હોતો સાચેજ આમાનુગામ કરતો હતો. અનાર્થ દેશમાંથી ધરતી
 વખતે કુર્મ ગામના એક ખેતરમાં એક તલના છોડને ઉવડેલાં સાત-
 યુદ્ધના છવ વિને પ્રથમ પુત્રતાં મહાવીરેવે કહ્યું કે, આ છવર્મિમાં
 તલપણે ઉપજશે. ગોશાલો આજ્ઞાધારક નહિ પણ દયાબોર હોવાથી

તહેણે ભગવાનનું વચન જૂઠું પાડવાના ઇરાદાથી ને જોડને કમેડી ફેંકી દીધો, પણ કર્મસંયોગે ત્યાર પછી તુર્ત વરનાદ થયો અને એક ગાયત્રી ખરીથી તહેનું મૂળ ખેનરમાં ચંચાતાં રિથર થયેયો એ છોડ પાડો કેમો થયો. આ બધું કેટલેક કાળે જાણવામા આતાં ગોશાલે મનમાં એવો મિદ્ધાંત નકડી કર્યો કે, “જે થવાનું હોય તે થયા કરે છે.” ઉદ્યમને તિરસ્કારી, ભાવીને જ માનનારો ગોશાલો આજ પણ ઘણાએ કાયર સાધુઓ અને સધવતિઓના દિલમાં ભરાયકો જોવામાં આવે છે, કે જોએ એમ કહે છે કે, “આટલા દલાડા ત્હમે મુધારકો નહોતા તે શું નહોતું આવતું? જે થવાનું હતું તે થયું છે અને થશે, પ્રવૃત્તિ માત્ર હું બદાચી જ છે” ।

દશમા ચોમાસામાં નિધિપાદપિ દેવ તરફના પરિસદ શ્રી વીરે મમભાવ સહન કર્યા. પારખું આતુર્માસ અંધાનગરીમાં સ્વાતિદત્ત આદ્યાગુની શાળાયા કર્યું. તે આતુર્મામ પુરું કરીને તેઓત્રી પુનુ-માનિક આમતી બદારના આગમાં કાયોત્સર્ગ ધ્યાને નામિકાત્ર પર ચક્ષુ રાખી ઉભા હતા તે વખતે એક આત્યત ત્રામદાયક પરિસદ પડ્યો. ધ્યાનગ્રસ્ત ભગવાનને બળદોની બજામણ કરી ગામના ગરેના ગોપાલકો, પાછા આવી બળદો નહિ જોવામાં આવતાં ભગવાન પર કોપાયમાન થઈ શરકંદ વૃક્ષના અગ્ર ભાગના ખીલા બનાનો ત્રાના અને તે ખીલા ભગવાનના કાનમાં પુરેપુરું દોડી દીધા. એ વખતની વેદનાનું વર્ણન આપતું નકામું છે; કારણ કે હરકોઈ માણુમતી કલ્પનામાં તે સહજ આવી શકે તેમ છે. આવી ઉત્તળી વેદના વખતે પણ ભગવાને ધ્યાનગ્રસ્ત દયા છોડી નહોતી । તેઓ જાણતા હતા કે, આ માત્ર ત્રિષ્ટ વાસુદેવતા ભવમાં રાધ્યાપાલકના કાનમાં સોસાનો

ઉત્તો રસ રેડયાતુ ક્ષણ હતુ-આ માત્ર કરેલું દેવું વાળવાનું હતુ ! આ ખીલા પાછળથી સિદ્ધાર્થ શેઠ અને ખરક વૈદ્યે ભગવાનના કાનમાથી કહાડયા હતા. ખીલા ખેચી કહાડતી વખતે એ શરીર, પોતાના સ્વભાવ મુજબ, હદ ઉપરાંત ધડકો લાગવાથી પડી ગયુ હતું. કહેછે કે, એ શરીરને ત્રીલનારા બન્ને ઉપકારી હવે દેવ-ભવનમાં વાસ પામ્યા હતા અને ગોપાલક સાતગી નરકમાં ઘસડામ ગયો હતો.

આ મ્હોટા ઉપસર્ગ થયા પછી શેપ રહેલાં કર્મ પ્રભુ ખામી ગયાં. પાંચ સમિતિ, ત્રણ શુભિ, નવવિધિ જ્ઞાનસર્પ, ચાર કપાયનો ત્યાગ દત્ત્યાદિ ધૂળ ગુણોથી ભેળાયલા મહાતીર ભગવાનને દીક્ષા લીધા પછી ૧૧૧ વરસે વૈશાખ શુદ્ધ ૨૦ ને દિવસે પાછલે પહેરે, વિજય મુહુર્તમાં, જામિકા ગામને પાદર, ઉજ્જવાલિકા નદીને કાંઠે, સામક નામે ગાથાપતિના ક્ષેત્રમાં, શાલી વૃક્ષ નીચે, જોદોહન આસને આત્મરવરૂપને ભાવના થકા, ઉત્તમ શાસ્ત્રણી નક્ષત્રમાં, શુદ્ધ ધ્યાન ધાવતા, સંપૂર્ણ દૈવત્ય જ્ઞાન અને દૈવત્ય દર્શન ઉત્પન્ન થયુ. એ જ્ઞાન વડે તેઓ દુઃખાદૃશ્ય પદાર્થો ભેવા-જાણુવા અર્થ બન્યા. આખીલ વિશ્વને હથેળીમાં દેખવા લાગ્યા !

અત્રણ ભગવંત શ્રી મહાતીર પ્રભુ મર્વજ થયા-જિત થયા-પુરુષ થકા-શકર થયા—(જ્ઞાનવડે) વિપ્લુ થયા ત્હાર પછી હૈરણે જનકિનારે દેશોદેશ દૂરી ધ્રમોપદેશ આપવા માગ્યો, કે જે ઉપદેશો થયા—જાનુભાવ અને પશોપકારના ધર્મ તરફ લાખ્યા મનુષ્યોને વાળ્યાં. એમનો ઉપદેશ અધ્યક્ષાનો કે ગપાટાનો નહોતો. આગના શોધકો જે ‘માયન્સ’ (વિજ્ઞાન શાસ્ત્ર)ની યોદીવણી મોંઘથી

પ્રવાહ જાય છે તે ' સાયન્સ ' તે સર્વજ્ઞ મહાનુભાવ પોતાના હસ્ત-
ક્રમણમાં જોઈ રહ્યા હતા, એ બાબતનો સંશય કોઈને થતા પામે તે પહેલાં
જણાવી દેવું કીકપડશે કે, શ્રી મહાવીર દેવે પૃથ્વીની હકીકત
કહીને હમેશ આણતી વિશ્વચર્યાના બતાવી છે; ધર્માસ્તિકાય અને અ-
ધર્માસ્તિકાયની હકીકત કહી ગતિ (Motion) અને આકર્ષણ
(Attraction) નો નિયમ મર્મમાં કહી બતાવ્યો છે, શબ્દનો
વેગ ઠેક ' લોક ' ના છેડા સુધી છે અને જો વચ્ચેથી અડચણો
હર કરવામાં આવે તો ' લોક ' ના એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી
અવાજ સંભળાવામાં હરકત ન આવે એમ કહી હાલની ટેલીગ્રાફી
(તાર પદ્ધતિ) પ્રદર્શિત કરી છે; ભાષાના પણ પુદ્ગળ છે એ ભગ-
વાનના કથનને આજે અમેરીકન એડીસને મોનોગ્રાફ (બોલતુ
વાળું) બતાવીને પુરવાર કરી આપ્યું છે; ઝાડો-પેશાબાદિ ચૈદ
પ્રકારની ચીજો જે ધડીમાં ઠેકાણે ન પડી જાય તો પછી ' ગણિત
પ્રમાણુ શ્રેણિ ' એ નહિ પણ ' ભૂમિતિ પ્રમાણુ શ્રેણિ ' એ તેમાં
પાર વગરના જતુઓ ઉત્પન્ન થઈ દુનિયાને રોગગ્રસ્ત કરી મૂકશે
અને મરડી (Plague) ફેલાશે એમ કહી ચૈદ સ્થાનકિયા સમ-
ર્થિમ છવોની અથવા બીજા શબ્દમાં કહીએ તો રોગપ્રચારક જતુઓ
(Germs) ની હયાતી જણાવી, કે જે આજના ડોક્ટરો હજીકે
જણવા લાગ્યા છે. ઉપવાસ, રાત્રીભોજનત્યાગ, ઉપજીવનપાન ઇત્યાદિ
સમ્બન્ધે ભગવાનની આજ્ઞામાં વૈદિક જ્ઞાનનો ખજાનો સમાયેલો છે.
નવતત્વોમાં દ્વિલસુશીનો ભંડાર ભર્યો છે. પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ અને
વનસ્પતિમાં છવ છે તે થોડાંજ વરમો થયાં અગ્રેજો જણવા લાગ્યા
છે, પણ આર્યભૂમિના તે ' મહાન શોધકે ' તો આજથી અદીહજર
વરસ ઉપર દિવ્ય ચક્ષુથી જાણ્યું હતું !

આને 'યુનિવર્સલિટી' અથવા 'બ્રાધરશીપ' (Universal Brotherhood) ચોતરફ વાહવાડ પામે છે, ' પણ અમારા મહા-
વીર યુનિવર્સલિટી વિશ્વવ્યાપક બ્રાતૃભાવને કેલાવવાને આખી જીંદગી
સમર્પણ કરી હતી અને એનાં દરગાનોનું મૂળ જ Universal
Brotherhood—સર્વવ્યાપક બ્રાતૃભાવ છે !

શ્રી મહાવીર દેવે દેશોદ્દેશ વિચરી ધર્મોપદેશ કરવા માંડ્યો.
એકવાર અપાપાપુરી તરફ પધાર્યા ત્યારે ત્યાં સોમીત આજીવ
ચત્ર કરતો હતો અને ત્યેના આમંત્રણથી આવેલા પંડીતશિખરિ
૧૧ આગ્ર દિગ્ધે ત્યાં હાજર હતા. તે ચત્રકુડ પાસે થઈને લોકોનાં
રાજોડાળાં બીજી જગ્યાએ જતાં નેહ નેઓને લાગ્યું કે અમારા કરતાં
પણ વધારે વિદ્વાન એવાં કોણુ આવ્યો છે કે આટલા બધા લોકો
ચત્ર પાસે હોના પણ ન રહેતાં બીજી તરફ જ દોડ્યા જાય છે ? એમ
વિચારી તે સર્વ પંડીતો મહાન પંડીત શ્રી મહાવીર પાસે આવ્યા
અને તે મગધ પંડીતે તે સર્વના મનમાં હિંમતવેલા જૂના જૂના
સંશયોનું એાં વળતું છેડતું કર્યું.

કાંઈકૃતિના મનમાં કવચિત્, અગ્નિકૃતિના મનમાં કર્મચિત્,
વાયુકૃતિના મનમાં કવચર્મની એકતા અથવા ભિન્નતા વિશે,
વ્યક્તના મનમાં પંચકૃતિ, સુધર્મના મનમાં સ્ત્રી મરીને સ્ત્રી જ
થાય અને પુરુષ મરીને પુરુષ જ થાય એ વિશે, મંડીતના મનમાં
બંધ મોક્ષવિશે, મૈત્ર્યપુત્રના મનમાં દેવવિશે, અધર્મિતના મનમાં
નરકવિશે, અચર્યજ્ઞાતના મનમાં પુણ્ય-પાપવિશે, મૈત્ર્યના મનમાં
પરજોડવિશે અને ૧૧ મા પ્રભાસના મનમાં મોક્ષવિશે મદદ દતા.
મહાવીર ભગવાને એ સર્વના સંદેહ મટાડી ધર્મનો એવો ઉત્તમ

ઉપદેશ આપે છે, એ અગીઆરે પડીત બ્રાહ્મણોએ પોતાના શિષ્યો સહીત શ્રી મહાવીર દેવ પાસે જૈની દીક્ષા ગ્રહણ કરી. ભગવાને એ અગીઆરેતે (લાયકાત જોઇ) ગણધર પદવી આપી. એ ગણધરોએ જૈનધર્મના પ્રચાર માટે ભગવાનને બારે મદદ કરી. ઇન્દ્ર-ભૂતિ, ગાતમ ગોત્રના હોવાથી, ભગવાન હેમને ગૌતમ કહીને બોલાવતા હતા. બ્રાહ્મણ ધર્માનુયાયી ગૌતમ આ રીતે જૈનધર્મમાં દાખલ થતાં વળતોવળત ધર્મસંબંધી ઘણી શંકાઓના પ્રશ્નો હેમણે ભગવાન મહાવીર સ્વામીને પૂછ્યા છે અને તે સવળાનું ભગવાને બહુ સારી રીતે સમાધાન કરી ગાતમને જૈનધર્મમાં દદ-પ્રતીત્ત બનાવ્યા હતા.

બ્રહ્મદેશથી માંડીને હિમાલય સુધી તેમજ પશ્ચિમના ઘણા લાગ્યા ભાગ સુધી ભગવાને વિહાર કરી, ઐશ્વિક, પ્રસન્નચંદ્ર વગેરે ઘણા રાજાઓને, આનંદ, કામદેવ, કુમાર શકડાદ વગેરે ઘણા શ્રીમતોને તથા સર્વ વર્ણનાં સ્ત્રી પુરુષોને જૈનધર્મમાં દાખલ કર્યા. હેમણે પોતાના બોધમાં જે ઠાઠશાંગની પ્રરૂપણા કરી તે અવશેષ રૂપમાં હજી જૈનમગાજમાં પ્રચલીત છે. એની અતિ સક્ષિપ્ત દિશા અહીં બતાવતી અનુચિત નહિ ગણાય.

(૧) આચારાંગ સૂત્ર—હેમાં સાધુ-ત્યાગીના આચારનો સપૂર્ણ વિસ્તાર છે તથા શ્રી મહાવીર પ્રભુનું દુકુ ઉવનચરિત્ર પણ સમાવ્યું છે.

(૨) સૂત્રકૃતાંગમાં જ્ઞાન, શાંતિ તથા જૈન અને અન્ય દર્શનોની ધાર્મિક ક્રિયાઓનું વિસ્તારથી વ્યાખ્યાન છે.

(૩) ઠાણાંગમાં હવ (આત્મા) પ્રદગત અને ખીજ દ્રવ્યોના વિચારના એક તથા વિશેષ સ્થાનો છે. જેવી રીતે કે, આત્મત્વ અપેક્ષાએ તો સર્વત્ર હવ દ્રવ્ય (આત્મા) સમાન છે. સિદ્ધ અને સંસારીની અપેક્ષાએ તેર પ્રકારના છે. આજ રીતે મંસારી, અથવા જે કર્મથી મુક્ત થયા નથી એવા હવો કે જે પરિત્રમણુ દરે છે તે ૩ પ્રકારના છે. સ્થાવર, (કાલીચાલો શકે નહિ એવા), વિકલેન્દ્રિય (અપૂર્ણું ઇન્દ્રિયોવાળા), સકલેન્દ્રિય (સંપૂર્ણું ઇન્દ્રિયોવાળા). અવગાહન, કાળની અપેક્ષાએ સિદ્ધ ધણા પ્રકારના છે. વગેરે ધણી હકીકત છે.

(૪) સમવાયાંગને વિષે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી જે સમાનપણું છે તેનો અધિકાર છે. જેમ કે, દ્રવ્ય અપેક્ષાએ ધર્મ અને અધર્મ બન્ને સમાન છે. ક્ષેત્ર અપેક્ષાએ મનુષ્ય સ્થાન અને પ્રહેલા નરકના પ્રહેલા ઇન્દ્રવિકલ અને દેવના પ્રહેલા વિમાન સમાન છે. કાળ અપેક્ષાએ, ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી બન્ને સમાન છે. ભાવની અપેક્ષાએ કેવળ દર્શન અને કેવળગ્ન્ય સમાન છે.

(૫) ભગવત્તીજ (વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞાસિ)-એમાં તીર્થંકર ભગવાનને પૂછેલા ધણા પ્રશ્નો તેના ઉત્તર સહિત છે. આ અંગમાં ધણા ઉત્તમ વિષયો ચર્ચામાં આપ્યા છે.

(૬) જ્ઞાતા ધર્મ કયાંગ અથવા :જેને ધર્મકથાગ પાસુ કહેવામાં આવે છે, તેમાં હવ-અહવ-નવ તત્ત્વનો વિસ્તાર છે. તેમજ ભગવાનને ગણધરોએ પૂછેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર છે.

(૭) ઉપાસક દશાંગમાં ગૃહસ્થના હવનના ૧૨ અનુક્રમ, બ્રહ્મચર્યાદિ અને ગૃહસ્થના ખીજ ધર્મવિગેનો ૧૦ વ્યાખ્યાન છે.

(૮) અંતગત દશાંગમા ૨૪ તીર્થંકરોના સમયમાં ઉચ્ચ પરિમલ સહન કરનાર ૧૦ આચાર્ય કે જે કર્મરક્ષિત થયા છે તેઓનો વિસ્તાર છે.

(૯) અનુત્તરોપપાતિક દશાંગમાં ૨૪ તીર્થંકરોના સમયમાં મહાન ચારિત્રના ધારક ૧૦ આચાર્યો થયા કે જે વડે તેઓએ પાંચ વિજયાદિ અનુત્તર વિમાનમાં દેહ ધર્યા હેનું વર્ણન છે.

(૧૦) પ્રત્યેક વ્યાકરણ અંગમાં ભૂત, ભવિષ્ય, લાભ, હાનિ, સુખ, દુઃખ, શ્રવણ, મરણ, ભય, ભય, વગેરે પ્રશ્નોના કેમ ઉત્તર આપના તે સંબંધીનો અધિકાર છે; એટલે કે, તેમાં આક્ષેપણી, વિક્ષેપણી, સંવેદની અને નિર્વેદણી એ ચાર કથનીનું સ્વરૂપ છે. પાંચ આશ્રવ અને સંવરની વાતના પેટામાં પાંચ વ્રતનું માર્ગ બ્યાન આપ્યું છે.

(૧૧) વિપાક અંગમા ડબ્બ, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવની અપેક્ષાએ કર્મના બધા વિપાક વગેરે કેમ થાય છે હેનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે.

(૧૨) દૃષ્ટિવાદ અંગ તેમાં 'સાયન્સ' વગેરે ધર્મી ઉપદેશ વાનો હતી તે દાઝ વિચ્છેદ ગયું છે.

મહાત્મીર ભગવાને સાધુ અને શ્રાવકના ધર્મ જૂના જૂના પ્રરૂપી જૈનધર્મનું જૂનું આશ્રય આવતું બધારણ કેટલેક અંશે દેશકાળ સુજબ સુધરેલા સ્વરૂપમાં મૂકી આપ્યું છે. એ સવળું સંક્ષિપ્તમાં પણ અર્ધી દર્શાવતાં વિસ્તાર ભયથી અટકવું પડે છે.

એમ લગભગ સાડીબેતાલીશ વર્ષ ચારિત્ર પાળી અને
 ઇ. સ. પૂ. ૫૨૬ માં કાળનો અવપર જાણી લેખે જોઈ ક્યો અને આ
 અવસાપણી કાળના દુષ્કાળના નામના એવા આરામાં તથાવર્ષ ને
 સાડાઆઠ મહિના જાડી હતા ત્યારે પાવાપુરીમાં હસ્તીપાળ રામની
 કચેરીમાં જ્યાં પોતે એમાયું રહ્યા હતા ત્યાં જાળ પહોર મુઠ્ઠી
 દેશના દેતા થકા નિર્વાણ પામ્યા. ઓ જાન્તિ ! જાન્તિ ! જાન્તિ !

મહાવીર ભગવાન આશો વઃ ૦)) એટલે દીવાળીને દિવસે
 મોક્ષ પધાર્યા ત્યારે લેખનો ધર્મગોધ સાંભળવાને અદ્યાર દેશના
 રાજાએ પાવાપુરીમાં હાજર રહ્યા હતા. લેખની સાળ પહોરની દેશનાનો
 ને એકજ વાક્યમાં સાર લખીએ તો તે એ હોય કે “ આશ્રવ
 રોડી, સંવર આદરી, ઉદ્યોગથી મોક્ષ મેળવો. ”

મહાવીર ભગવાનને નિર્વાણ પામ્યાં આજે લગભગ અઢી-
 હજાર વર્ષ થઈ ગયાં છે છતાં હજી લેખે દર્શાવેલો ઉત્તમ જૈન
 ધર્મ હિંદમાં આજે છે. લેખના પ્રતિરૂપી જુદાનો ઐક્યમાર્ગ,
 ગોશાક્ષનો આશ્રવિકા પંથ અને જમાડીનો નવીનપંથ એ સર્વે
 આજે હિંદની જમિનમાંથી અદ્યાર થયા છે, પરંતુ તત્ત્વચિંતનમાં
 રાખી રહેલો આ શાંત ધર્મ હજી હિંદના કેટલાક ભાગમાં આજે
 છે. ખીજા કેટલાક ધર્મોની પેઠે જૈનધર્મ દેવાવવામાં કે લેખે દેશની
 રાખવામાં કોઈ પણ જાતની મારકાડ કરી પડી નથી, ધંતરગંતર
 કે જાહના વ્યૂહ વહેમોની વાતો અજાવવી પડી નથી; માત્ર સંપૂર્ણ
 પ્રાત્નભાવ (Perfect Brotherhood) કેલાવનારા મિત્રાનોના
 પાસનમાં જ એ ધર્મના અનુયાયીઓ મશગુલ રહ્યા છે, એ કંઈ
 ચોક્કસ ધન્યવાદ નથી.

શ્રી મહાવીર ભગવાને બતાવેલા અહિંસા મતની કેટલી બધી ક્ષતેહ થઇ છે તે - સર્વે વિદ્વાન વર્ગના બાણુવામાં છે. જૈનમતનું મ્હોટામાં મ્હોટું મૂળતત્વ જે અહિંસા તે લગભગ સદ્ગુણ હિંદુ-ધર્મમાં દાખલ થઇ ગયું છે. બીજા ધર્મો ઉપર શ્રી મહાવીર પ્રભુના જૈનધર્મ વણી સારી અસર નીપજવી છે પુનાના પ્રસિદ્ધ ઇતિહાસ-વેત્તા પડીત બાળગંગાધર તીલકે વડોદરા જૈન કોન્કર-સના મંડપમાં કહ્યું હતું કે—

“ જૈનધર્મ અને વેદ ધર્મ એ બંને ધર્મ જો કે પ્રાચીન છે પરંતુ અહિંસા ધર્મનો મુખ્ય પ્રણેતા જૈન ધર્મ છે. જન ધર્મ પોતાની પ્રબળતાથી વૈદિક ધર્મ ઉપર અહિંસા ધર્મની નહિ ભુસાય એવી ઉત્તમ છાપ મારી છે. વેદિક ધર્મમાં અહિંસાને જે સ્થાન મળ્યું છે તે જૈનીઓના સંસર્ગને લીધેજ છે. અહિંસા ધર્મના સંપૂર્ણ શ્રેયના હક્કદાર જૈની-ઓ જ છે. અઢીહજાર વર્ષ પહેલાં વેદવિધાયક યજ્ઞોમાં હજારો પશુઓનો વધ થતો હતો; પરંતુ ૨૪૦૦ વર્ષ પહેલાં જૈનોના છેલ્લા તીર્થંકર શ્રી મહાવીર સ્વામીએ જ્યારે જૈન ધર્મનો પુનરુદ્ધાર કર્યો ત્યારે તેના ઉપદેશથી લોકોનાં ચિત્ત તે અધોર નિર્દય કર્મથી વિરક્ત થવા લાગ્યાં અને ધીમે ધીમે લોકોનાં ચિત્તમાં અહિંસાએ પોતાનો અધિદાર સ્થાપન કર્યો. આ સમયના વિચારશીલ વેદિક વિદ્વાનોએ ધર્મની રક્ષાને લીધે પશુહિંસા સર્વથા બંધ કરી અને પોતાના ધર્મમાં અહિંસાને અદ્વરૂપે સ્થાન આપ્યું.”

વગેરે કહી મી. તિલકે અહિંસાનો મુખ્ય પ્રણેતા જૈન ધર્મને બતાવ્યો હતો. ખીજા ધર્મોમાં અહિંસાને પુણ્ય અને હિંસાને પાપ માની કેટલુંક કહેવામાં આવ્યું છે ખરું, પરંતુ અહિંસાને સર્વશેષ સંપૂર્ણતાથી આગળ ધરનાર તો માત્ર જૈન ધર્મ જ છે.

અહિંસા સિદ્ધાંતનો વિશેષ વિજય થવાનું કારણ એ છે કે, મહાવીર પ્રભુએ આખા જગતનું શી રીતે બધું થાય તે દેખાડવા સાથે આત્મોદ્ધારનો ઉત્તમ રસ્તો દેખાડ્યો. મોક્ષ માર્ગ માત્ર અમુક ઉચ્ચ વર્ણોને માટે ખુલ્લો છે અને તે માર્ગ આપણે પ્રાપ્ત કરવામાં કોઈ મધ્યસ્થ વ્યક્તિની જરૂર પડે છે એવા સિદ્ધાંતને લેંમણે તારીક, સાત્વિક અને તાત્વિક આખ્યાન શૈલિથી તોડી નાખ્યો. મોક્ષ માર્ગ સર્વે ભવ્ય જીવોને માટે ખુલ્લો છે, એમ લેંમણે જાહેર કર્યું અને જણાવ્યું કે “ જેવાં કર્મ કરશે તેવાં ફળ મળશે. ” કર્મનું પરિણામ કોઈ કલ્પિત દેવ કે પરમેશ્વર અટકાવી શકેજ નહિ, વગેરે કહી લોકોને સત્ય વાનથી લેંમણે માહીતગાર કર્યા.

કેટલાક યુરોપીય વિદ્વાનો પાતાના આશય સાથે અગ્રણ્યતાં અન્યતા આશયને યોગ્યભેગ કરી મહાવીર સ્વામી એ આશ્રના જૈન શાસ્ત્રના નાયક નથી પણ ઐશ્વર્ય ધર્મ સ્થાપનાર જોતન બુદ્ધે સ્થાપેલા સિદ્ધાંતોની સાખા રૂપે જૈન ધર્મ ઉભો થયો છે એમ કહે છે પરંતુ એ વાત ખરી નથી. હવે યુરોપના કેટલાક સંશોધકોએ સારી રીતે સિદ્ધ કરી આપ્યું છે કે, જૈન ધર્મ એ બૌદ્ધ ધર્મની એક શાખા નહિ પણ એક સ્વતંત્ર પંથ છે. હિંદુ એ લોકોએ વધારે ત્યાં મુખી બતાવ્યું છે કે બૌદ્ધની પહેલાંનો જૈન ધર્મ છે. બુદ્ધ અને મહાવીરના જન્મ-નિર્વાણનાં વર્ષો જોવાથી પણ એ વાત

સિદ્ધ થાય છે. મહાવીર ભગવાન ઇ. સ. પૂ. ૫૫૮ માં જન્મ્યા અને ૫૨૬ માં નિર્વાણ પામ્યા એ વાત સર્વ જૈન ગ્રંથો કમુત્ર રાખે છે. આઘલ્હર્સની પાલી ડીકશનેરીમાં છુદ્ધતા જન્મની સાલ ઇ. સ. ૫. ૬૨૨ અને નિર્વાણની સાલ ઇ. સ. ૫. ૫૪૩ ની આપેલી છે. પણ યુરોપના વિદ્વાનોએ જે નવી શોધા કરી છે તેમાં જણાવે છે કે આ સાલોમાં લગભગ સો વરસ ગ્રેહાં કરવાં જોઈએ. તેઓ જન્મ-મરણની સાલો ૫૫૭ અને ૪૭૭ આપે છે. પરંતુ હાલકર કર્તીગદામ શીલોન અને ધર્માના ગૌદ ગ્રંથો ઉપરથી બહુ બારીક તપાસ કરીને છુદ્ધતા જન્મ નિર્વાણની સાલ ૫૪૪ થી ૪૧૮ ની આપે છે. અદ્યુક્તની નક્કી થયેલી સાલો સાથે આ સાલો મળતી આવે છે અને તે યુરોપીય સંશોધકોએ સ્વીકારી છે. આથી જણાશે કે, છુદ્ધ મહાવીરના સમકાલીન હતા પણ પ્રથમ નહોતા, પાછળ હતા. અને તો પછી ગૌદ ધર્મની શાખા જૈન ધર્મ શી રીતે હોઈ શકે ? કેટલાકો એવું કહે છે કે જૈનોએ વૈશેષીક તત્ત્વ જ્ઞાન ઉપરથી પોતાનો ધર્મ રચી કહાડ્યો છે. એવી તહેમતી દલીલનો ઉત્તર એ છે કે જૈનોએ ન્યાય સાંખ્ય અને પૂર્વમિમાંના વાળી વૈશેષીક શ્રીલ-ચુદ્ધીનો અભ્યાસ તો કેહ હરિભદ્ર સુરીના વખતમાં એટલે છટ્ટા મંડામાં કરવા માંડ્યો હતો. ક્રિયાવાદ અક્રિયાવાદ, સત્કાર્ય અસત્કાર્ય ઇત્યાદિ જાણતો મેળવવાથી જણાશે કે જૈન અને વૈશેષિકના સિદ્ધાંતોમાં મોટા ફેર છે આ દુટ્ટી વિગત ઉપરથી જણાશે કે, જે તત્ત્વજ્ઞાનનો અભ્યાસ મહાવીર પ્રભુ પછી અગારમો વર્ષો કરવામાં આવતો હતો તે તત્ત્વજ્ઞાન ઉપરથી મહાવીર ભગવાને જૈનધર્મ રચી કહાડ્યો એ શી રીતે સમજાણમાં હતરી શકે ?

કેટલાકો વળી એમ કહે છે કે, જૈનધર્મનાં પુસ્તકોની બાબા
 જોતાં તે ધર્મ બુદ્ધની પછી થયેલા વર્ગોની કળેસો છે. એ શક, જૈનધર્મનાં
 પુસ્તકોની બાબા જોઈ પુસ્તકોની બાબા કરતાં પાછળથી ઉત્પન્ન
 થયેલી બાબા જેવી છે; પણ બાબા કે લિપિ ઉપરથી કોઈપણ
 આગતની પ્રાચીનતા કે અર્વાચીનતા સિદ્ધ થઈ શકે નહિ. મહાવીર
 ભગવાને જે હાદયાંગી પ્રેમી હતી તે ત્વેમના નિર્વાણ પછી ત્વેમની
 પાટે થયેલા મુદ્ધર્મસ્થામી, જ મુસ્તામી, પ્રભવન્વામી વર્ગોના
 વળતમાં આવી આવતી હતી. પરંતુ એ સ્વયં મુખપાઠે રાખવામાં
 આવતું. અદ્યુમ રાજના વળતમાં બાર દુકાળીને મળે પાટલી-
 ચુવનાં મળેલા સંધે એ હાદયાંગમાંથી જે શાસ્ત્ર સિદ્ધાંત તારવી
 નક્કી કર્યો હતાં તે કેટલીક મુદ્દન જતાં અનિયમીત રિચનિયાં
 આવી પડ્યાં. મુખપાઠ, સ્મરણ શક્તિના કમજોરથી નિયમીત યાદ
 નહિ રહેતાં વીસરાવા લાગે અને તેથી જો હવે એ સ્વયં
 નિયમીત રીતે પુસ્તકાદ્દ ન થાય તો જતે દિવસે એ જ્ઞાનની દગતલી
 જોઈ એમવા જેવો સમય આવી લાગે એટલે મહાવીર ભગવાનની
 સત્તાવીશમી પાટે થયેલા દેવધિ શ્રમાશ્રમણના ઉપરીપણા નાંચ
 વપ્રમીપુરમાં એક સભા જોડાવવામાં આવી અને ત્વેમે મુખપાઠમાંથી
 બહાર જેટલું જ્ઞાન પુસ્તકાદ્દ કર્યું. આ શાસ્ત્ર પુસ્તકાદ્દ થયાની
 અંતિમ વિગત સંક્ષિપ્તમાં આપી જણાવવાનું એ છે કે, જો ત્રીજું
 એવું સમયના હોય કે જૈન શાસ્ત્રો બહારે લખાયાં ત્તારેજ
 રચાયાં, તો ત્વેમજે તે ગાન્યના દર કરી. જૈનોની હમેશના
 એક સારી પદ્ધતિ એ છે કે, દેશમાં જે વળતે જે બાબા પ્રચલિત
 હોય તે બાબામાં પોતાનાં ધર્મપુસ્તકને ઉતારવાં કે લખવાં. આમ

કરવાનો હેતુ એ છે કે તેથી શાસ્ત્ર સિદ્ધાંતોનો લાભ સર્વે લઈ શકે. દેગની પ્રચલિત ભાષામાં લખાતા સિદ્ધાંતો ઉપરથી કાંઈ એ સિદ્ધાંતોનું પ્રાચીનત્વ જાતું રહેતું નથી. માખલા તરીકે સંસ્કૃત ભાષા સાક્ષર વર્ગે પાછલથી તૈયાર કરી તેથી તે ભાષામાં લખાયેલા અંગ્રેજીમાંના ભ્રમરો શું તે પહેલાં તે તે ધર્મમાં ચલિત નહોતા ? દુશમાં કહેવાનો સાર એ છે કે, જૈન ધર્મના સિદ્ધાંતો ઘણા જુના વખતથી સુખપાઠે સ્મરણમાં રહેતા હતા.

શ્રી મહાવીર સ્વામીની પાટે અગ્નિવેશ્યાયન ગોત્રના શ્રી મુધર્મ સ્વામી પાચમા ગણધર બેઠા. તહેમણે ભગવાનને શ્રીમુખેથી જ સિદ્ધાંતો સાંભળ્યા હતા તે પોતાના શિષ્યોને કહી સંભળાવ્યા. તેઓએ ત્રીસ વર્ષ ખુદ મહાવીર સ્વામીનીની સેવા ભક્તિ કરી હતી. મહાવીર સ્વામી નિર્વાણ પામ્યા પછી બાર વર્ષ પર્યંત છદ્મસ્થપણે વિચર્યા હતા ત્યાર પછી તેઓ કેવળી થયા અને આઠ વર્ષ દૈવલ્ય પાળી એકસો વર્ષનું આયુષ્ય ભોગી મોક્ષે ગયા. તહેમની પાટે જ જુસ્વામી બેઠા. મહાવીર સ્વામીથી ૬૪ વર્ષ ૮૦ વર્ષનું આયુષ્ય પુરું કરી જ જુસ્વામી મોક્ષે ગયા. એ જ જુસ્વામી પછી પ્રભવ સ્વામી પાટે બેઠા ત્રીસ વર્ષ ગૃહસ્થાવાસમાં રહી ૫૫ વર્ષ અરિત્ર પાળી તેઓ દેવલોક પામ્યા. ત્યાર પછી સત્યભવ ભટ્ટ પાટે બેઠા. એમ કેટલીક પાટ સુધી તો જૈન ધર્મ અખંડપણે ચાલે. આઠમી પાટે આર્યરક્ષિતજીના વખતમાં સંપ્રતિ નામે ઉજ્જનનો મોટો રાખ જૈનધર્મી થયા અને તહેણે અગ્રોક રાખની પેઠે સ્થળે સ્થળે ઉપદેશકો મોકલી જૈન ધર્મને ફેલાવ્યો.

અંતિહાસીક સંગ્રહને અર્થે આપણે બીજી તરફ દૃષ્ટિ કરીએ. મહાવીર, ભગવાનના વખતમાં મગધ દેશમાં ઔણીકરાજ

રાજ કરતો હતો. ઔણીક પછી કૌણિક અને ઉદાયિન રાજ થયા. ઉદાયિનને મારી નંદ નામે હજમ મગધની ગાદીએ બેઠો. નવ નંદ થયા પછી હેલા નંદરાજને ચંદ્રગુપ્તે હણી મગધનું રાજ્ય પોતાના હાથમાં લીધું. ચંદ્રગુપ્તનો પૌત્ર અશોક અને એ અશોકનો પૌત્ર આ સપ્તમી રાજ. કેટલેક કાળે જૈન ધર્મ વિમુક્ત થવા લાગ્યો. દીગમ્બર અને શ્વેતાંબર એ એ તેના મુખ્ય વિભાગ થયા. હાલ એ ધર્મમાં મુખ્ય ત્રણ વિભાગ છે:—દીગમ્બરી, મર્તિપૂજક શ્વેતાંબરી અને મૂર્તિ નહિ પૂજનારા શ્વેતાંબરી (અથવા સ્થાનકવાસી કે કુલીઆ) આ ત્રણે ભાગે પોતાપોતાને એક ખ્યાનથી પ્રથમ મનાવવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. પરંતુ એથી જે કોય વધે છે તે તરફ નજર કરતાં એવા પ્રયત્નમાં વખત ગાળવો એ હાલનો દેશકાળ જોતાં અનુકૂળ નથી. હાલ તો મહાવીર પ્રભુના જનહિતનાં અને આત્મહિતનાં ફરમાનો અમલમાં મુકવા પાછળજ વખત અને શક્તિનો વ્યય કરવો એ વધારે સાફ અને ધણું જરૂરનું છે. એક સમય જૈન ડોમનું જે વાતથી હિત થઈ શકે તેમાં મતમતાંતર ફર કરી એકત્ર થઈએ તો મરો લાભ થાય. આપણા સંપત્તિ આપણી આખી ડોમમાં દશગણું બળ વધશે અને તેના પ્રમાણમાં જૈન ડોમ કેળવણીમાં, વેપારમાં, આખરમાં, ખીજી ડોમથી દરેક જાતની સ્પર્ધામાં અને નાણાં તથા વખતના સફળયોગમાં સર્વથી ધણી આગળ વધી જશે એ ચોક્કસ છે.

જરા વિધ્યાનર ચયું; પણ તે જરૂરનું હતું. જૈન નવતત્વનું જ્ઞાન મેળવવું એ, એ ધર્મની ઉંડી અને કંગી શીલગુરીનું ધણું સાફ જ્ઞાન કરાવનારું આવશ્યક સાધન છે. સાધુ અને શ્રાવકના ધર્મ

વિચારવા અને વર્તનમાં મુકવા એ પણ તેટલું જ જરૂરું છે. જૈન-ધર્મના શાસ્ત્રોમાં આપેલાં બાર વ્રતોનાં લક્ષણો, પ્રાયશ્ચિત વિધિ વગેરે જોતાં જણાય છે કે, શ્રમણ ભગવંત મહાવીર દેવે અન્ય કામ કર્યું છે. એનાં વ્રતોને લીધે જ સરકારના અપરાધી વર્ગમાં બંધી વસ્તીના પ્રમાણમાં જૈનની સંખ્યા ઘણી જ ઓછી જોવામાં આવે છે. જો જૈનો પોતાના તીર્થંકરનાં ફરમાનોનો બરાબર અમલ કરે તો ઇન્ડિઅન પીનસ કોડમાં દર્શાવેલા ગુન્હામાંનો એક પણ ગુન્હો લેમના હાથથી થાય નહિ. દરરોજ એ વાર પ્રતિક્રમણ કરતાં જૈન ખાસ ભાવના આવે છે કે:-

સ્વામેષિ સન્ને જીવા, સન્ને જીવા વિ સ્વમંતુ મે॥

મિત્તિ મે સન્ન ભૂણસુ વૈર મજ્ઞં ન કેણઈ ॥

“બધા જીવોને હું ક્ષમા કરું છું” અને એ બધા જીવો મહાને ક્ષમા કરો ! મહારે બધા પ્રાણીઓ સાથે મિત્રતા છે; કોઈ પણ જીવ સાથે વૈર નથી.” અહા ! આ કેવી ઉત્તમ ભાવના છે એવું વર્તન ચતાં એ વર્તન પોતાને અને જગતના જીવોને કેટલું બધું લાભદર્શી થઈ પડે તેમ છે ! હાલમાં જૈનો જૈનધર્મ સંબંધી ગાણુ બાજતોને અધિક મહત્વની સમજીને મુખ્ય બાજતો ઉપર લક્ષ આપતા નથી. સાધનમાં આગ્રહ રાખી સાધ્યને ભૂંડી જાય છે. નામ, સ્થાપના અને દ્રવ્યમાં રચ્યાપચ્યા રહી ભાવનાના શુદ્ધ સ્વરૂપના જ્ઞાતા થતા નથી. તેથી આપણામાં બીજાના પ્રમાણમાં કર્તવ્યપરાયણ જનો ઓછા જોવામાં આવે છે. પરંતુ જો મુખ્ય બાજતો ઉપર યોગ્ય લક્ષ આપવામાં આવે તો એકતા વધે અને એકતતા તથા નીતિથી ઘણું બારે કામ આપણે કરી શકીએ.

શ્રી મહાવીર પ્રભુનો પ્રસ્પેક્ષો જૈનધર્મ એ એક સાગર છે અને બીજા અન્ય ધર્મો એ નદી રૂપ હોઈ તેમાં સમાસ પામે છે. આ વાત જો તાત્વિક દૃષ્ટિથી વિચારવામાં આવે તો જ સમગ્રતા નેમ છે; કલહથી કે વિવાદથી સમગ્રતાની નથી. મહાવીર ભગવાને મોક્ષ તત્વના વિચારમાં ત્યાં સુધી જનારી આપ્યું છે કે, જે ભવ્ય જીવો ખરેખરા ધર્મના આચરણે આવશે છે એટલે ખરેખરા ધર્મનું જ્ઞાન દર્શન અને આદિ પાળે છે તે પછી ગમે તો જૈન હો કે અન્ય હો—ગમે તો સાધુ હો કે ગૃહસ્થ હો પણ તે મોક્ષ મેળવી શકે છે. આવી કિદાર બાવના અન્ય ધર્મ સ્થાપકોમાં હોવી મુશ્કેલ છે. હાલની મતભેદ એટલીજ છે કે, જગતના ન્હાનામાં ન્હાના જીવથી તે મોટામાં મોટા સર્વ જીવને આત્મા સરખો હોઈ અત્યંત દ્રઢ પ્રયત્ન કર્યા હોવામાં આવ્યું છે. અને તે પ્રમાણે હાલની લાગણી યવાનું કારણ પણ એ છે કે, જગતના સર્વ જીવોનું કલ્યાણ સી રીતે થઈ શકે એ જ મહાવીર ભગવાનનું લક્ષ્ય હતું.

મહાવાર ભગવાનના પ્રસ્પેક્ષો જૈન ધર્મને કેટલાક નાસ્તિક મત માને છે, પરંતુ પક્ષપાત રહિત વિદ્વાનવર્ગ આરી રીતે સમજી શકે તેમ છે કે, જૈન ધર્મ એ નાસ્તિક નથી. શ્રીમાન્ શંકરાચાર્યજીએ અનૈકાંત (સ્વાદ્વાદનું) સ્વરૂપ આરી રીતે ગ્રંથિયા વિના નૈનમતને માત્ર પક્ષપાત દૃષ્ટિથી નાગ્નિકમત કહ્યો છે; પણ પ્રમાણુકાર જણાવી શકાય તેમ છે કે, જૈન નાગ્નિકમત નથી. જે જૈન નાગ્નિકમત હોય, તે વેદાદિ બ્રાહ્મણ ધર્મના ગ્રંથોમાં કોઈ કોઈ સ્થળે જોવાના પુરમેશ્વરની મુનિ અને સિધ્ધિ પ્રાપ્ત કરવાની હજી પ્રદર્શન કરવામાં

આવી હોત નહિ પાણિની જેવા સમર્થ-વિદ્વાને પાણિનીય વ્યાકરણમાં નાસ્તિક આગતિકની જે વ્યાખ્યા આપી છે તે જુઓ—

परलोकः अस्ति इति मनिर्यस्यास्तीति चास्तिकः ।

परलोको नास्ति इति मनिर्यस्यास्तीति नास्तिकः ।

“પરલોક છે એવું જે માને છે તે આસ્તિક છે અને નથી માનતા તે નાસ્તિક છે ” તો હવે જુઓ કે શું જેનો પરલોકને નથી માનતા? જેનો સ્વર્ગ નરકાદિ સર્વને માને છે. જેનો પરમેશ્વરને સ્મરેતો કર્તા માનતા નથી એટલાજ દારણી તહેમને નાસ્તિક કહેવામાં આવે છે । પરંતુ તે યથાર્થ નથી. ૨૩૦૦ વર્ષ-પર થઇ ગયેલો ઐકવિદ્વાન એરીસ્ટોટલ પણ કહેતો કે કશ્ચર સ્મરેતો કર્તા નથી. શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાના જે શ્લોકો અહીં આપી એ વાતને વધારે પુષ્ટ કરીશું:—

न कर्तृत्वं न कर्माणि लोकस्य सृजति प्रभुः

न कर्मफलसंयोगं स्वभावस्तु प्रवर्तते ।

नादत्ते कस्यचित्पापं न कस्य सुकृतं विभुः

अज्ञानेनावृतं ज्ञानं तेन मुच्यन्ति जन्तवः ॥

“ પરમેશ્વર જગતના કર્તૃત્વને કે કર્મને ઉત્પન્ન કરતા નથી, તેમ એ પ્રકારે કર્મોના ફલોની પણ યોજના કરતા નથી. સ્વભાવથી જ એ ગણું થાય છે. પરમેશ્વર કોઈનું પાપ કે પુણ્ય લેતા નથી. અજ્ઞાનને લીધે જ્ઞાનનું આવરણ થઇ જવાથી બધા જીવો મોહમાં પડે છે.”

શ્રી મહાવીર સંજીવી લેખ લખનાં હોમના કેટલાક સિદ્ધાંતોનું
 અને જૈન ધર્મ સંજીવી અન્યધર્મની માન્યતાનું દિગ્દર્શન કરાવવાની
 કંઈક જરૂર સમજી ચોડી લખાણ કર્યું છે, તે વાચકદૃષ્ટ દેશકાળને
 ધ્યાનમાં લઈ હિન્તવ્ય ગણવાની રૂપા કરશે. વાચકદૃષ્ટમાં ધણો
 ભાગ આવકનો હોવાથી ભગવાન મહાવીરે આવકના ગુણો તથા
 ગૃહસ્થ ધર્મ વિશે જે કંઈ કહ્યું છે તેનું કાંઈક દિગ્દર્શન કરવાની આ
 લેખ આપણે પુરો કરીશું. આવકાચાર એટલે ગૃહસ્થધર્મના બે
 પ્રકાર કહેવામાં આવ્યા છે. (૧) અવિરતિ સમ્યક્દષ્ટિ અને (૨)
 દેશવિરતિ. કાંઈપણ પ્રકારના અતિચાર લગાડ્યા સિવાય તે દર્શન-
 આચાર પાળે છે. ગુણીજનોના ગુણની રત્નિ કરી ગુણોની વૃદ્ધિ
 કરે છે. સ્વધર્મઆદિની અન્નાદિક દાનથી ભક્તિ કરે છે. સદાચાર
 આચરી ધર્મોપદેશ કરે છે. ધર્મને દીપાવવા પ્રભાવક બને છે. એમ
 ધણી બાળતમાં કહ્યું ગૃહસ્થ લક્ષ આપે છે. દેશવિરતિ આવકમાં
 તો જીવન્ય આવક જાણી વેદને સ્થૂલ છવની હિંસા કરતો નથી.
 અમર્ય વસ્તુનો ત્યાગ કરે છે અને ચોડાં પર્યાપ્ત ગૃહે છે. ઉત્તમ
 આવક મયેત આદારનો ત્યાગ કરે છે. એકવાર ભોજન કરે છે.
 અન્નચર્ચ પાળે છે. પડીમાધારી આવક એ મર્ચી ઉત્તમ આવક છે.
 આવકે જે થડી પાછલી રાત બાકી રહે ત્યાં તરત જીવી ધર્મજ્ઞાન
 કરવાનું છે. પડી મુનિરાજનાં દર્શન કરી આખ્યાન સાંભળવું. પડી
 બાળ—વૃદ્ધ—રોગી વગેરેને અનુકુળ યથાશક્તિ દાન દેવું અને
 ન્યાયનીતિપર્વક ધન મેળવવાનો યત્ન કરવાનો પોતાને ધર્મ
 લાગવું. ન્યાયોપાર્જિત ધનથી ગૃહિણીએ બનાવેલું સાદું, શુદ્ધ ગાંજન
 યથાકાલે આરોગ્યનું અને ફરી ધર્મે લાગવું. જે થડી દિવસ બાકી
 રહે એટલે સર્વ દામ પડનાં મેલી દિવસ છતાં વાળુ કરી લેવું ને

પછી ફરીથી સાંજની આવશ્યક કરણી કરવી. રાત્રે સૂતાં પહેલાં આજે ક્યાં સારાં કામ મહેં કર્યા તે વિચારી, થયેલાં નકારાં કામો આવતી દાલથી જેમ બને તેમ ઓછાં થતાં બંધ એવી વિચારણા કરી, સર્વ જીવોનું બહુ ઇચ્છી, વહેલાં સૂઈ જવું. પ્રાતઃકાલે વહેલા ઉઠી પંચપરમેષ્ઠિનુ સ્મરણ કરવું, સર્વ જીવનું બહુ ઇચ્છવું, હું કોણ છું—મહારો ધર્મ શું છે—હું શું કરું છું—મહારે શું કરવું જોઈએ: એ વગેરે બાબતોનું ચિંતન કરી આત્મકલ્યાણ સાધવું. અનુકૂળતા મુજબ અમુક દિવસ ધધારોજગારથી નિવૃત્ત થઈ ધર્મશાસ્ત્રો વાંચવા—વિચારવામાં વિશ્રાંતિ લેવી. અનાથ જીવોની રક્ષાને અર્થે, ધર્મની શુદ્ધતાના રક્ષણને અર્થે, પામર જીવોનાં કષ્ટો દૂર કરવા અનુકંપાની વૃદ્ધિને અર્થે, જે જે તકે પ્રાપ્ત થાય તે તક હાથ ધરી તે વખતે ધધાધાપામાંથી વિશ્રાંતિ લઈ જીવન સફળ કરવું.

જેનયોમાં શ્રાવણના તીથે મુજબ ૨૨ ગુણ ગણાવવામાં આવ્યા છે:—

ધમ્મ રજ્જસસ જુગ્ગો અલુદ્ધો રુવવંપગ્ગસોમો
 લોગપ્પિયો અકૂરોમીહ અસઢો સુદક્કિલ્લનો
 લજ્જાલુઓ દયાલ્ મહ્ગ્ગથ્થો સોપાદિટ્ઠી ગુણરાગી
 સક્કહ સુપક્કલ્લુતો સુદીદ્ધંસી વિસેસન્નુ
 બુઢાણુ ગોવિણીઓ કવણ્ણુઓ પરહિયથ્થકારી
 તદ્ધચેવ લલ્લુલલ્લો ઇગ્ગવીસ ગુણોહિસંપન્નો

ગંભીર (હૃદ નહિ), રૂપવંત, સુસ્વભાવી, લોકપ્રિય, અદ્ભુત, પાપબીર, અશઢ, ડાહ્યો, લજ્જન્તણ, દયાળુ, મધ્યસ્થ, ગુણનો પક્ષપાતી,

સમસાની, સત્કથા કરવાવાળો, સુપક્ષ યુક્ત, દીર્ઘદર્શી, નિશેષત્વ, વૃદ્ધોને અનુસરનારો, નિન્યી, કરેલા ઉપકારને જાણનારો, પરહિતમાં તત્પર, ચોડી મહેનતે વધારે શીખનારો.

આ ગુણોની યાદીપર વિચાર કરવામાં આવે તો હાલના જૈનોની ધર્મ સમ્બંધી દેટલીક ગેરસમજાનો પહેલી દૃષ્ટિએ જ દૂર થાય.

શ્રી મહાવીર ભગવાને સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે, કાષ્ઠપણુ કલ્પિત દેવોને સતોપ્યાથી આત્માનો ઉદ્ધાર થશે નહિ. જેવાં કર્મ કરશે તેવાં ફળ મળશે. ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન સ્થિતિનું સુખ સર્વે જીવોના પોતાના હાથમાં છે. સ્વર્ગાદિનાં સુખો પ્રાપ્ત કરવાં કે નરકાદિનાં દુખો ભોગવવા એ જીવના પોતાનાં--પોતે કરેલાં કર્મોના હાથમાં છે. જીવનર અથવા જીવજન્મણુ યોદ્ધાં અથવા ધણું દુઃખ-દાયક હોય છે. માટે સ્વર્ગાદિના સુખોની આહના કરતાં મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્ન કરવો એ જ ઇચ્છવા યોગ્ય છે.

જોકે ખરે જૈન શ્રી મહાવીર સ્વામીના મિદ્ધાંતોને સ્વીકારી મધ્યમા કર્મોનો નાશ થશે તદ્વાદેજ ખરું મોક્ષ સુખ પ્રાપ્ત થશે એમ માને છે; ને એ રીતે ખરે જૈન અનંત શાન્તિની આશા રાખી સંસારમાં કે સંસારત્યાગમાં પોતાનાં કર્તવ્ય કર્મો બળવે છે. જૈનના ખરો સાદુઓ, સંસારની મધ્યમા લપનજપન અને ખટખટ છોડી દઈ, લોકહિતની અને આત્મહિતની નિર્વંશ બાળનો દેશકાળ સુજન્ય લક્ષમાં લઈ પવિત્ર ધ્યાનની ત્રિધિએ પાંડંગી, આત્મકલ્યાણુ સાધે છે. અને ખરે જૈન ગૃહસ્થ પરમાર્થસદ્દીન ધંધાધાપામાં અર્થ સાધી, નીતિ અને સન્માર્ગે વર્તી, સર્વ જીવને પોતાના મમાન બાળી સાશ્વત સુખની આશા રાખે છે.

આવું પરમકૃપકારી મહાવીર શાસન સદા શાસ્વતું હો ।
 આત્મસંશ્રય (self-reliance) નો પાઠ શિખવનારૂં, જગતમાં
 આઘચારો વધારનારૂં, જડેનો કોઇ બેલી નહિ તહેની પણ બકારે
 ધાનારૂં, એક બે નહિ પણ પચ્ચીસ દૃષ્ટિથી દરેક બાબતનો વિચાર
 કરનારૂં, પરમશાન્ત દશાને આપનારૂં શ્રી મહાવીર શાસન
 જગતમાં જયવંત વર્તે । એના દરેક ભક્તના હૃદયમાં આ
 જડેતું ટુંક સ્વરૂપ અરાગર કોતરાઇ રહ્યો અને એના પ્રતાપે તેઓ
 સધળા કાયરતા છોડી મહાવીરના વીર પુત્રો બને ।

પર્યુષણ માટે વગર પૈસાનાં ચિત્રો..

ચિત્ર ૧ હું,--સંવત્સરી દેવીની પૂજા.

આકાશમાં દટિ કરો. અક્ષર કોઈ મુંદરી દેખાય છે. એણે ફાટ્યાં ફુટ્યાં જરીનાં વસ્ત્ર પહેર્યાં છે. મોડા ઉંદાસીથી છાંય રલું છે. એની બમરો ગુસ્સાથી ચઢેલી છે.

હવે જમીન ઉપર નજર કરો. હજારો શ્રાવિકાઓ વસ્ત્રાભૂષણ પહેરી બણીકણીને હાથમાં યાજ્ઞ લઈ ઉભી છે અને યેલી આકાશની મુંદરી તરફ ચોખ્ખા ઉડાડીને કહે છે: “ઓ સંવત્સરી માતા ! અમે ત્હને પુછ્યો છીએ. અમે ત્હારું સ્તવન કરીએ છીએ.”

અને એ શ્રાવિકાઓની પાસે ઉભેલા ‘ગાડી માતા દીકરા’ એ હજારોની સંખ્યામાં સાથેથી પ્રાર્થના કરે છે: “દેવી ! ત્હારાં દર્શનથી અમે પવિત્ર થયા. થોડા ખર્ચ અને થોડી મહેનતે મોક્ષ આપનાર દેવી ! અમે રંક વાર્ષીઆઓ ઉપર કૃપાદષ્ટિ રાખજો !”

અને ન્હાનાં ન્હાનાં છોકરાં “માતાડી જે” છમછરી દેવીકા જે !” એવા હર્ષનાદથી આકાશ ગમ્મવે છે.

પરંતુ જો ! દેવી તે કાંઈ સાંભળી ખુબી થતી નથી. તેણીના હોઠ બંધક્યા કરે છે અને મોં ગુસ્સાથી લાલગેાળ બની બેસે છે. જો, તે હવે તો કાંઈ બોલે છે:

“ઓ માતૃદોહી મનુષ્યો ! ત્હમે શું જોઈને મ્હોં બતાવવાની હિમત ધરોછો ? કળીયુગમાં ગમે તેટલા તપ-જપ કરે તો પણ મોક્ષ નથી મળતું છતાં હું ત્હમને એકજ દિવસમાં મોક્ષનગરીની સમીપમાં લઈ જવા માટે ત્હમારા આઠે શત્રુઓને બાળીને ભસ્મ કરનારી ત્હમારી ઉપકારી દેવી છું, તો પણ મ્હારા દર્શન માટે ત્હમે બધા મ્હારા ભક્તો એકલા નથી મળી શકતા ? પૂજનમાં પણ અભિમાન અને ક્રોધ રાખોડો કે ? દુનીઆમાં મ્હારી હાંસી કરાવો છો કે ? ઓ અધાઓ ! જાઓ આજથી ત્હમારાં ધર્મસ્થળો પર અનેક વિદ્વો આવી પડશે, ત્હમારા સાધુઓ જનસામાન્યને પીડા તુલ્ય થઈ પડશે, ત્હમારી સ્ત્રીઓ સ્ત્રીજાતીની આર્થાઓને ‘સ્વામી’ કહીને બોલાવવા નેટકી જ બુદ્ધિ સાચવી શકશે, ધર્મના દેકાણે જ કજીઆનાં કામ થશે, ત્હમારાં બાળકો ‘ધર્મ’ નામથી જ સો ગાઉ ભાગશે, ત્હમારા વિદ્વાનોની પૂજા ઝાડુ વડે થવા લાગશે, ત્હમારા શેરીઆઓની મતિ હરામનું ખાવાની-સતીઆઓને સતાવવાની અને સાધુઓને પોતાના આશ્રીત બનાવી મુંગા બનાવી દેવા જેવી થશે. ત્હમે ગમે તેટલી મ્હારી પૂજા કરશો પણ તે હું સ્વીકારીશ નહિ. જાઓ, આત્મ-દોહીઓ ! ત્હમારૂં મ્હોં છુપાવો. જાઓ ધુત્તાઓ ! આ ત્હમારી ખોટી પૂજના ઢોંગથી જગતને હગો, આ ત્હમારી માતા અને દેવી કાંઈ ત્હમારાથી હગાય તેમ નથી.”

અને જો ! પેલાં હજારો સ્ત્રી-પુરૂષો અને છોકરાં મ્હોંમાં આંગળી ઢાલી પુતળા માફક સ્થીર બની ગયાં છે. “માતા ! માતા ! ક્ષમા કરો, ક્ષમા કરો !” એવો મંત્રુક્ત અવાજ દેટલીક વારે નીકળેછે. જવાબ મળે છે : “ત્હમે કે જેઓ કીડી-મંકોડી સિવાય કાંઈને પણ ક્ષમા કરી શકતા નથી ત્હમને ક્ષમા કરવાનું મ્હારાથી બને

તેમ નથી. પણ તેમ છતાં એક માતાના કુદરતી પ્રેમથી 'કહુહું કે જો તમને મહારાં સઘળાં બાળકો એકસ પ થઇ એકી વખતે મહાં પૂજન કરશે તો તે શાપ ફર થશે.' "

અને ફેરી આકાશમાં અંતર્ધાન થઇ ગઇ.

ચિત્ર ૨ જી,—અવસરનો બાણ બેટો !

બેટાજી—આપાજી ! તમને રોજ કહેતા હતા કે તારે માટે મજાની આંગડી શીવડાવી આપીશું પણ કોઇ દી શીવડાવી નો નહિ !

આપાજી—પણ ભા ! આજકાલ ખરચ બહુ થાય છે તે શું કરીએ ? જીએ મહીને પગારમાંથી દસ વધ્યાં તો તે ગરજની જનવાએ ગયા તેમા અઢ થઇ ગયા. હવે વળી વધશે તો શીવડાવીશું.

બેટાજી—અને આ મહીને મહારી બાએ મહીનાની લાંઘણુ કરી છે તેથી અનાજના ચાર રૂપીઆ બચ્યા છે ! હવે તો ચાર રૂપીઆની આંગડી શીવડાવી આપશે ને ?

આપાજી, બેટાજીનો મ્હેં તરફ જોતા પુતલા જેવા બની ગયા !

ચિત્ર ૩ જી,—આવડું મહોડું પેટ ?

મીસ્તર કૃપણદાસ—આજકાલ આપણા પોખાર છે. પેલા મારવાડી સાંઘે બાળકુ કરનાં કરતાં આપણને મગધે સાડાસતર ખાંડી લગાવ્યો છે. મારો'લો કહે છે શું કે મીસ્તર કૃપણદાસ તો એકલા જ પગીસ હજાર રૂપીઆ ધરમાદામાં આપી દે એવા જગરા છે !

કૃપણ કાકાના હાપરા પર પગીસ હજાર નેવાં પણ નથી તો પણ અંદાની વાહવાહ તો પેલા બાળકુકર્નાના પ્રતાપે ઘેરોઘેર મવા

લાગી. છાપાને તો જાણે બાયકોટ કયું છે; એટલે મારે વાણે છાપો-
વાણે કાંઈ બંદાની વાહવાહના જે બોલ ચોજો જ છાપે તેમ છે ?
હતાઈ બહું થાયરે કૃપણીઆ ! છાપાવાળાથી તે વળી વાણીઆ-
બાઈને વેર શાં ને ઝેર શા ? વાણીઆ મુઠ્ઠા નીચી તો કે' સત્તર
વાર નીચી ! જે આજે એમ કીધું હોત તો એક પાઠપણુ ખન્ય્યા
પહેલા મારવાડી સા'બના ભાપણમાં બદાની જે તારીફના બોલ
બોલાયા તે છપાઈ પ્રગટ થઈ-પાય લાખ જેનોના થેર બદાની વાહ-
વાહ ન થઈ હોત કે ? હશે, થયું તે થયું. પણ ગામમાં તો આપણી
વાહવાહ થઈ ગઈ ? આહા ! હમણું મહાઈ પેટ કેવું મહોટું દેખાય
છે જે ! હવે બદાથી તો ચાલી શકવાનું જ નહિ ! પણ બોલાવવા
દે પેલા થાનકીઆને; તે છે ધર્માદાનો નોકર અને બદો છે-
ધરમાદાનો શેઠઃ એટલે તે શા માટે બંદાને ઉચકીને નહિ ફેરે ?

ચિત્ર ૪ થું, - જે લશ્કરનાં જે 'બેરેકસ'.

મુબેદાર નયમલજી સા'બના લશ્કરમાં એક વખત ભારે ખટખટ
જાગી. કોટપાટલુંગવાળા ફેટલાક સીપાઈઓ ધોતીઆપારેખ સીપાઈ-
ઓ સાથે લડવા લાગ્યા. એક બીજા પર મરેણાનો વરસાદ વરસ્યો.

પાટલુંગદાસ—હમે ધોતીઆ પારેખા ! હમે માત્ર સ્વાથંધી
અમારી ફોજમાં ભળ્યા છે. ધર્મોએ જ દેશનું સત્તાનાશ વાળ્યું છે
એમ જાણવા છતાં તમે હમણું ધાર્મિક કેળવણી ખાતે માસિક
મહોટી રકમ કેળવવાના સ્વાર્થ માટે જ અમારી પલટનમાં ભળ્યા છે.

ધોતીઆપારેખ—ખમરદાર મી. 'પાટલુંગદાસ' નાની જીરે
વધારે ના બોલો. અમે અમારી માનવંતી કોન્ફરન્સ માતાની બક્ષિ

કરવા જ આ પલટનમાં આવ્યા છીએ. એ પલટન નહોંય ત્હમારા
જાવાની એકલાની । ત્હમે તો ત્હમારા માટે જાંગલોઓનું બચુતર
બચુવાની સગવડ માટે માસિક મ્હોટી રકમ મેળવવાને જ આ કોનમાં
ભળ્યા છો તે કોણ નથી બચુતું ?

કહ્યો વધી પડ્યો અને શુભેદાર સા'બ આવી પુગ્યા. તેએ
બન્નેના તરફ જોઈને બોલ્યા: “ મી. પાટલુગદાસ ! અને શ્રીયુત્
ધોતીઆ પારેખ ! ત્હમે બન્ને મ્હારા જમણા અને ડાબા હાથ તુલ્ય
છો. એકના પણ સિવાય હું મ્હારું સુમેદાં ચલાવા શકું તેમ નથી.
ત્હમે બન્ને પોતપોતાના પક્ષને આટલા આગ્રહપૂર્વક પકડી રહો છો
અને હેને મજબુત કરવાને ઉદ્યમ કરો છો તે જોઈ મ્હને ખેદ નહિ
પણ આનંદ થાય છે. મ્હારા બહાદુર મુખે ‘ મેળું સદાય ધરમેળે
માર્યા કરજો, પણ બહારના કોઈ સાચા આવે તો એક થઈ જજો
હોં ! હવે તો ત્હમને બન્નેને જૂઠા રાખવા માટે બે ‘ બેન્કસ ’
બનાવ્યા છે. રતનામ અને મુંગધમા ત્હમારા ધામ થયા છે. ત્હાં
રહી બન્ને કરો હરીશાઈ (હુસ્મનાવટ નહિ હોં !) અને જે આગળ
વધે હેની કબુલ કરો સરસાઈ ! તેમજ કોન્કરન્સ માતાની પંચરામણી
વખને મહાદેવીની છઠી પોદારવામાં બન્ને બની જાશે સગા બાઈ !

દરીયામાં આગ: કોણ બુઝવશે ?

સંવત્સરીના વધામણીયા અંકમાં હર્ષ, આનંદ અને ગમ્મતની વાતો વાંચવા તકપી રહેલા આ પત્રના વાચકો સમક્ષ આગ બુઝવવાની અરજ કરવાનો પ્રસંગ મ્હારે લેવો પડ્યો છે એ મ્હને ગમતી વાત નથી પણ દરેક કર્તવ્ય કાંઈ મીઠું નથી હોતું, કેટલાંક કર્તવ્યો કડવાં લાગવા છતાં પણ બજાવવાં પડે છે.

(૧) પર્યુપણ આવ્યાં અને કમ અડકલના યુવાનોને માટે ગાસ્ત્રવળુને બદલે જુગાર રમવાની છુટ્ટી પણ લેતા આવ્યાં ! આવું નામ દરીયામાં આગ નહિ તો બીજું શું ? પર્યુપણમાં તો દુટ્ટો પણ પવિત્ર થાય, કસાઈ પણ દુકાન બંધ રાખે, અને જ્ઞેનના યાગક સપ્ત વ્યસનમાંના એક નિંદ્રા વ્યસનને એવે એ શું દરીયામાં આગ ન કહેવાય ?

(૨) પર્યુપણ આવ્યાં અને સાથે સંઘમાં કલેશ કરવાની મોસમ પણ લેતા આવ્યાં ! એ શું દરીયામાં આગ લાગ્યા બરાબર ન કહેવાય ? આપણે સૌ જાણીએ છીએ કે નાતજાતના અને ઘરના કુળના અપાશરામાં જ હોમાય છે અને તે પણ મુખ્યત્વે ધર્મ દિવ-મોમાં ' કારણ કે તે દિવસે ધાંધલ વધારે હોય છે ! કલેપ દુર કરવાને માટે ખાસ નિર્માયેલા દિવસો જ કલેપને માટે પસંદ કરવામાં આવે એ દરીયામાં આગ નહિ તો બીજું શું ?

(૩) પર્યુપણ આવ્યાં અને સ્થાનકવાશી—દેરાવાશી વચ્ચે વરઘોડાના નામે મારામારી કરવાની મોસમ પણ સાથેજ લેતા આવ્યાં

જો શું દરિયામાં આગ લાગવા જોવું ન કહેવાય? જોકના દેરા પામે કે ખીજનાં સ્થાનક પામે અપશબ્દ જોલવા, મારાગારી કરી, લેલક નગાન વગાડીને અથવા ખીજ કોઇ રીતે લાગણી દુખવતી જો મદાવીરતા પુત્રો માટે હરગીજ નહિ ઇચ્છવા યોગ્ય છે. અપાશર અને દેરાસર પાસે થઇને અન્યધર્મીઓના વરઘોડા જન્ય લેની કાંઈ હરકત નહિ અને જોક ભાઈગંધ જૈન પંથના વરઘોડાની છર્ષી કરવામાં આવે જો ખરે જ આપણુ બળ ઘટાડનારૂં અને આપણુને ધર્મથી પાછા હલાવનારૂં પગતું છે. આ બાળતમાં માધ્યમ્ય દૃષ્ટિવાળા મુનિઓએ અને બન્ને વર્ગની ડાન્ડરંગાએ મ્હારૂં ત્હારૂં છોડી મદાવીર દાદાની ખીક રાખી વ્યાજખી ઉપદેશ કરવો જોઈએ છે. નહિ તો દરિયાની આગ યુદ્ધવતી મુકેલ થઇ પડશે અને જોક દિવસ મુંદર જૈન જહાજ આ દરિયાની આગથી ખાળ થશે. પ્રજા તેમ ન થવા દો !

બધી જાતની આગો કરતાં દરિયાની આગ ઘણી ભય કર દોય છે; કારણ કે તે આગમાં દરીયાનું પાણી ગમે તેટલું નાંખે તો પણ તે યુગતી નથી, બરે ખારાસને લીધે આગ વધતી જાય છે. ખીજે રથજે લાગેલી આગ માટે મીઠા જળની મગવડ મગ મકે છે પણ દરીયામાં તો તેની સવડ મુદ્દત થઇ શકે નહિ. તેવી જ રીતે ધર્મના નામે ધર્મના કામમાં, ધર્મ દિવ્યોમાં, શ્રદ્ધાવા વા ત્યાગીઓએ નવા છર્ષી ન બંધાય તે માટે ખાસ કાળજી રાખવાની છે અને તે પહેલાં ચમેડા દોષો પણ જાણી નાંખવાને લાભારૂં આગ પા લાવનારૂં બહીત ઉપયોગ કરવો જોઈએ છે.

અમાવતાં શરમાશે નહિ.

માણસ માત્ર જૂઠ્ઠાને પાત્ર છે. ફેટકીક જૂઠ્ઠો અજ્ઞાનમાં થાય છે અને ફેટકીક જાણી જોઈને, પરંતુ ન છૂટકે કરાઈ જાય છે. આવી સવળી જૂઠ્ઠાના દોષમાંથી મુક્ત થતા માટે વીરપરમાત્માએ મુદરર કરેલુ ચોથડીયુ અર્થાત્ સવત્સરી તલન હાથવેતમાં છે. માટે ન્હાના તેમજ મ્હાટા, પુરૂષ તેમજ સ્ત્રીએ એ પ્રમગે પોતાના ગરાબરીઆઓ તથા પોતાથી ન્હાના હોય તેઓને—સર્વને અમાવવા જોઈએ છે. ધર્મ ૧૦ પ્રકારે કલ્પો છે, તેમાં પણ પડેલા પ્રકારમાં સ્ત્રી એટલે ક્ષમાવંતપણું છે. ક્ષમા આપવા અને ક્ષમા માગવાનું કામ માત્ર મ્હોટા દીક્ષના માણસોની જ થાય છે. ક્ષુદ્ર હૃદયના માનવી જો કે “ હું અમાવું છું—હું અમાવું છું ” એવા શબ્દોનો પોકાર નો કરે છે ખરા, પરંતુ તેમનું હૃદય અમાવતું નથી તેન તે અમતુ પણ નથી; એટલે મોટાના એ શબ્દો, કાગળના એક કડકામાં ‘સો મણુ અગ્નિ’ એવો શબ્દ લખીને રૂના દગલામાં મુકવાથી જે અગ્નિ થાય, તેટલી જ અગ્નિ કરે છે.

જોકે માણસે પ્રથમ પોતાના વડિયેને એટલે કે માતાપિતા તથા ગુરુ અને દેવને અતઃકરણથી અમાવવા જોઈએ. વર્ષ દરમિયાન નેજોનો જે કાંઈ અપિત્ર થયો હોય, આગ તથા—અનકિત વર્ષ હોય તે સર્વ માટે અંતરથી અમાવવા જોઈએ. ત્યાર પછી પોતાના યતુઓને ખતી શકે તો રૂબરૂ જમીને, ન ખતી શકે તેમ હોય તો ખુશ દિવના પવથી, અમાવવા જોઈએ. આપણે ભવબ્રમણુ ઝોડું કરવા

અહીં આપ્યા છીએ ત્હને બદલે ભવબ્રમણ વધારનાર કલેષ ઉત્પન્ન કરીએ અને તે કલેષ યુગાવવા પહેલાં આ દુનિયા છોડી જઈએ તો ભવબ્રમણ હલકું વધારીએ, એ કેવું ખેદજનક છે ? માટે “ સાધમે” માળા, બગલમે” ધુરી ” જેની માફક ન ખમાવતાં ખરા દીલથી ખમાવવું જોઈએ. ૮૪ લાખ છવાયોનીને ખમાવવાના પાંચ બોલનાર માણસે પોતાના વડીલો, કુટુંબીઓ તથા શત્રુઓને ખમાવવાનું હરગીજ બૂલવું જોઈતું નથી, અને જે ખમાવવામાં અભિમાન કરવામાં આવે તો સફળિ થવી મુશ્કેલ છે બાહ્યગણએ રાજદૈભયનો ત્યાગ કરી તપ કરવા માંડ્યો પણ જ્યાં સુધી પોતાના ન્હાના ભાણ્યોને નમન કરવા માટે પગ ઉપાડ્યો નહિ-જ્યાં સુધી એટલે દગ્ગજે અભિમાન છોડી શક્યા નહિ, ત્યાં સુધી ત્હમને કેવળજ્ઞાન થયું નહિ અને જે વખતે નમન કરવા પગ ઉપાડ્યો કે તરતજ દૈવદય ઉત્પન્ન થયું. આ દાખલો યાદરાખીને દરેક ‘વિરા’એ ‘ગજ’ ઉપરથી હતરી ન્હાના મ્હોટા તમામને નમવું જોઈએ-ખમાવવું જોઈએ.

ખમાવવા માટે આવજો દિવસ નિર્માયો છે તેથી મ્હોટા લાભ તો એ છે કે શ્રીમત અને ગરીબ, ન્હાના અને મ્હોટા તમામ એક બીજના સહવાસમાં આવી શકે છે અને પૈસા તેમજ અધિકારે ઉત્પન્ન કરેલો ત્રટ દોડી નાખે છે.

ભગવાન કહે છે કે “ સંતીર્ણ પરિહં જળયર્હ ” અર્થાત્ ક્ષમાવાન થવાથી પરિસદ ઉપર વિજય મેળવી શકાય છે. વળી કહે છે કે “ ક્ષમા સ્થાપતે ધર્મ ” ક્ષમા એ ધર્મને રહેવાનું સ્થાન છે, એટલે કે ક્ષમા એ જ ધર્મ છે. વિદ્વાનો કહે છે કે “ Forgiveness is the noblest Revenge. ” અર્થાત્ “ક્ષમા છે તે સર્વથી

ઉમદા પ્રકારનું વૈર છે.” એક માણસ આપણને નુકશાન કરી જાય ત્હેનું વૈર લેવા માટે આપણે ત્હેનું નુકશાન કરીએ તો તેથી તે માણસ વૈર છોડી દેતો નથી પણ વૈરની પરપરા વધતી જાય છે અને મરણ બાદ પણ વૈર સાથે આત્મા છૂટી પડે છે. માટે જ બાઈબલે કહ્યું છે કે “ Bless them that curse you. ” અર્થાત્ જો ત્હને શ્રાપ દેત્હને તું આશીર્વાદ દેજે. વળી પણ બાઈબલ કહે છે કે “ જો ત્હને કાઈ જમણા ગાલ ઉપર તમાચો મારે તો ડાબો ગાલ પણ ધરજે. ”

જેઓ ક્ષમા કરેછે ત્હમને જ ક્ષમા માગવાનો અધિકાર છે. બાઈબલ કહે છે કે “ Forgive and you shall be forgiven ” પરંતુ ક્ષમા મેળવનારા તથા આપનારા બહાદુર પુરુષો જ હોયછે, બીજાની તાકાદ નથી કે તેઓ એવી હીમત ધરી શકે. “ ક્ષમા વીરસ્ય ભૂષણમ્ ” અપરાધ નહિ ક્ષમાવનારના જપતપ મીઠ્યા છે, તે બાળતનો ઉપદેશ આ પત્રના ગ્રાહકોને શ્રી ‘ મુસલ ચરિત્ર ’ નું જે પુસ્તક ભેટ આપવામાં આવ્યું છે ત્હમાં ઘણી અચ્છી તરેહથી કરવામાં આવ્યો છે. ત્હમાં જણાવ્યા મુજબ રૂપી કુવરીએ એકજ વખત શીલસન્નાહ કુમાર તરફ સરાગ દટિએ જોયું હતું (મીવાયબીબે કાંઈ અપરાધ ટોઈ દિવસ કર્યો નહોતો) અને તે અપરાધ ખમાવ્યો નહોતો તેટલા જ દોષ માટે ૯૯૯૭ ભવ સુધી પરિશ્રમથી કરવું પડ્યું અને અનેક દુઃખ સહવાં પડ્યાં; તેણે કરેલી ઉત્ર તપશ્રયા, સાધ્વી તરીકે પાળેલાં પંચમહાવ્રત, ખાંડાની ધાર જેવો સયારો, ઉત્રવિહાર: એ વગેરે છતાં આટલા બધા ભવ સુધી ત્હને દુઃખ ભોગવવું પડ્યું. જ્યાં સુધી શરીરમાં વાગેલો લોહનો

ખીલો લોહચુબક વડે દૂર કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી ખીજ દરેક દવા નકામી છે. તેમજ વૈરવિરોધ અને ખીજ અપરાધો દ્વામાપના રૂપી લોહચુબક વડે ખેંચી કઢાડવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તપ-જપ અને ક્રિયા-અનુષ્ઠાન સર્વ વ્યથ છે.

આ સૂચના જો સંવત્તા અગ્રેસરોના દીકરા ઉતરે તો આખા સંધને ઘણો લાભ થાય. કારણકે ઘણીવાર એમ અને છે કે જાગેવાનો લેખનાથી જુદો અભિપ્રાય ધરાવનારા ઉપર તથા બાનખી પણ અગ્રિય સલાહ આપનાર ઉપર દોષ કરે છે અને એ દોષ આખા સંધને નુકસાન કરવાના કામમાં વપરાય છે. પરંતુ જો સંવત્સરીનો ઉપયોગ ખમાવવામાં કરવામાં આવે તો એ મર્વ ખટખટ જોટલેની જ બંધ પડી જાય અને તેથી સંધને જ લાભ વાય.

સાધુ મુનિરાજો પણ ખરાદિલથી અદરોઅદર ખમાવે તો માંહોમાંહેના ઝગડા દૂર થાય અને મંત્રની કિન્તનિ મણી સફલાઈથી થઈ શકે.

પૃથ્વીપાણની પ્રભાવના !

સાકરથી સ્વાદિષ્ટ અને મણિઓથી મૂલ્યવાન !

હાંદગીની ગેટકી 'પ્રેમ' છે, હાંદગીનું નિમક 'કામ' (ઉદમ) છે; હાંદગીની ખાંડ 'કીર્તિ' છે; હાંદગીનું જળ 'અક્ષા' છે. આ સાધનોને ઓળખશે તે સુખી જીવન ગુજારી શકશે.

૧૩

ઇજ્ઞતા રાજ સીમોસ્ટ્રીમે પોતાની ગાડીના ઘોડાની જગાએ ચાર જુતાયલા રાજાઓને જોડ્યા તેવખતે તે ચારમાંના એક ગાડીના પૈડા તરફ તાકીતાકીને જોવા માંડ્યું. સીમોસ્ટ્રીસે પ્રશ્ન : “ પૈડામાં એવી ખાસ ખુસી શું છે વાડ, કે જેથી ત્હમે તાકી રહ્યાઓ ? ” અશ્વ ખનેલાં રાજાએ જવાબ આપ્યો : “ માત્ર એક જ ખાસ ખુસી છે; અને તે પણ નહાનીમુની છે. આ પૈડામાં અસ્થીરતા જોઈ મ્હને આશ્ચર્ય થયું. પૈડાના જે ઉપલા ભાગ ઉપર ફાણ પહેલાં ન્હારી દૃષ્ટિ હતી તે જ ભાગ છેક તળે જઈ બેઠો અને વળી ખીજીજ ફાણે સૌના માથું આવી લાગ્યો. ”

સીમોસ્ટ્રીમ સમગ્રો દેશિતિના વારાફરતી એવાજ ને; અને જોડલા ન્હડે છે તે બધા પડવા માટે જ; કારણ કે બે ર પછી તેર નથી વાગતા, પણ એક જ વાગે છે.

તુરત તે સર્વ રાજાઓને લેણે મુક્ત કર્યાં.

મહમદ એકવખત એક ઝાડ તળે એકલો રતો હતો. તે હમણાં સુધીઆર કે મદદ વગરનો છે એમ જાણી લાગ જોઈને એક શત્રુ નહેના ઉપર ઉઘાડી તરવારે ધાધ આગ્યો અને મ્હોટથી જોલ્યોઃ “ઓ મહમદ! જોલ હવે તને જવાવનાર કોણ છે?” મહમદ જાલ્યો અને આ દેખાવથી જરા પણ ગમરાયા સિવાય રહ્યો રહ્યો જ જોલ્યોઃ “મ્હોરો ઇન્દર!”

શત્રુઓદ્ધાએ તુરત જ તરવારનો ધા કપો કે જે ઝાડ ઉપર પડ્યો અને હેમાં તરવાર બરાઈ રહી! મહમદે હસી એક આંચકે તે તરવાર જેથી કઢાડી અને પેલા હત્યારા ઉપર તે જ તરવાર ઉગામીને પૂછ્યુંઃ “જોલ, હવે તને જવાવનાર કોણ છે?”

જોલો તરમચેસ બની ગયો અને પગે પડ્યો. તે સમયે કે “આ જગતમાં કોઈ મારતુએ નથી, ને મરતુએ નથી; કોઈ છુપી શક્તિ (કર્મ) દરેક જોલ લજવે છે અને માણસ નકામો જોખાઈ રહે છે!”

છંદગીના તથા મ્હોટા ‘વ્યાપાર’ આ છે:—

(૧) જૂત માટે ખેદ કરવો કે બડાઈ મારી.

(૨) વર્તમાન માટે બડબડતું.

(૩) બવિધ્ય માટે તર્કનિર્ણ કરવા.

આ વ્યાપારમાં નફો નથી એમ સમજી ગડનારાઓ માટે મોક્ષ-જ્ઞાન હજારો રખાયો છે. હિમેદવારોએ હદયકચેરમાં અરજી કરી.

રામકૃષ્ણ પરમહંસ હમેશ કહેતા કે: “સૂર્ય હમેશ સઘળા ઉપર પ્રકાશ અને તાપ ફેંકે છે; પણ આકાશમાં વાદળાં આવે તો સૂર્યનો શું દોષ?” સત્ય જ્ઞાન અને સુખનો પ્રવાહ પુર જોશથી સઘળા ઉપર ફેંકાય છે પણ વચ્ચે ‘અહ’ પાછું (અભિમાન નહિ પણ સંકુચિત દષ્ટિ-સ્વાર્થદષ્ટિ) આવું આવે અને તેથી તે પ્રવાહનો લાભ ન લેવાય એમાં કોનો દોષ?

૨૫૩

એક ડોસાએ પોતાની બુદ્ધિશાળી પુત્રીને કહ્યું: “તારે માટે પતિ જાતે જ પસંદ કર; પણ યાદ રાખજે કે નિર્ધન માણસને કદા પતિ ખતાવીશ નહિ.” એમ કહી, ‘ધનવાન’ની વ્યાખ્યા પૂછી. છોકરી જમીન તરફ જોઈને બોલી: “જેની પાસે ધન સિવાય બીજું કંઈ (મતલબ કે ગુણ) ન હોય તે ધનવાન!” કેવી મજાની વ્યાખ્યા!

૨૫૩

બાઈબલ કહે છે: “સોયના નાકામાં થઈને જવાનું કામ ઉઠતે માટે ઘણું જ સહેલું છે.” કેવી હસવા જેવી વાત! પણ સત્ય, કયા કામ કરતાં તે કામ સહેલું બાઈબલમાં જણાવ્યું છે તે જાણવા દો. “એક ધનવાનને માટે પરમેશ્વરના દરબારમાં જવાનું કામ જેટલું સહેલું છે તે કરતાં, સોયના નાકામાં થઈને જવાનું કામ ઉઠતે માટે વધારે સહેલું છે.” હવે છે કંઈ આશ્ચર્ય? પરમેશ્વરના દરબારમાં જવું હોય તો બાઈબલની શિખામણ માનીને દાગીના ફટાફટ કેટ્ટી દેવા મંડી પડો, કે જેથી હળવા ધૂલ જેવા-અરે પવન જેવા થઈ સાહેબના દરબારમાં જઈ શકાય! અરરર, બાઈબલની આવી વાત ખમે ખાંડી-ખરાવાળી બાઈબોને એટલે શ્રીમંતોને કેમ ગોદશે?

શ્રીમદ્ પૈરલ-પુરાણ !

૧

‘કંજુસ કાકા’ બેઠારે અકાળથી ત શીખવા માંડે છે ત્હારે ‘સરવાળા’ થી જ શરૂ કરે છે અને ત્હાથી એકદમ ‘ગુણકાર’ દોડે છે ! ‘જાદગાદી’ અને ‘ભાગાકાર’ જોઈને એમને ટાલીઓ આવે છે ! પણ આપની ખામી પુરી પાડવા માટે ‘કાકા’નો ચીરંજીવ ‘ભાગાકાર’ થી જ શરૂ કરે છે, એટલું મતોપ લેવા જેવું છે ! ઘણું છલો તે લાડો !

૨

એક સાધુ મહાત્મા એક દિવસ ‘કંજુસ કાકા’ એની પ્રાપ્ત વસ્ત્રે લાંબે સાદે ‘દાન’ નું માહાત્મ્ય લલકારવા લાગ્યા : “ જો જો બંધો ! દાન નો ધર્મનું પડેલું પગથીયું છે, બામબો ! દાન મમો તપ તો આ પાંગમા આરામાં ખીંજે છે જ નહિ—અને દાન સમો ખીંજે—”

એટલામાં ‘પાટનો’ પાગો પકડીને બેઠેલા વડેગ ‘કંજુસ કાકા’ એ મહારાજાજીને અટકાવ્યા અને વંદણા કરીને ચારજ કરી : “ દહુવ ફરમાયા ! ગુનદેવ ! તેહત યચન, અન્નદાના ! વયા હીમચ્છી આપને ‘દાન’ની ગુચિયાં સમજાઈ હૈં ! હમં ગદ વાત વહુ વહુત રસંદ પકી હૈ; હમ લિયે હમારી દૃષ્ટા હૈ કિ, રસ મી આપસે ફક ‘દાન’ માંગ લે ! કૃપાનાથ : ‘તુમ અમુક કામમે

દાન કરો ' જેવી સંતોષાસ હમે આપ કમી મત કરો, વસ જનના
હી દાન હમ આપમે ચાહતે હૈં ! " વાહરે ભગતરાજ !

૩

કંજુસો માટે એક વધામણી.—માણસ અનેક જાતના
રોગથી મરે છે; કેટલાક સોજા આવવાથી મરે છે તેમ કેટલાક
અરોલ વધવાથી મરે છે; પણ કંજુસ માણસને હૃદય વધવાનું
દરદ (Enlargement of the heart) કોઈ કાળે થવાનું
નહિ એ બાજતની હરકોઈ માણસ ખાત્રી આપી શકશે !

૪

કમખખત સીકદર ! આખી દુનીયાને ધૂળવનાર જળરજસ્ત
આદશાહ ! મરતી વખતે ત્યારે છેવટે એમજ કહેવું પડ્યું કે “મહારા
મરણ પછી મહારા બન્ને હાથ ખુલા રાખીને મહાર શમ ગલીએ
ગલીએ ફેરવળે, કે જેથી લોકોને ભાન થાય કે આમ ખાલી હાથે
જ જવું છે ! ”

૫

દીક્ષીના આદશાહ મહમદ ! દેરાં અને મૂર્તિઓ તોડીને તહેમના
ગર્ભમાંથી રત્નો લુટનાર અને શકેરાને ખડેર કરી પોતાના ઘરમાં
ઉકરડો વધારનાર એ ખેવદ્દ ! મરતી વખતે એકદર દોલતના
દગલા પર ખેસીને નહાના યાજક માફક વીલા મહોડે રડીને ‘હાયરે
આમાંનું શુ કરું મહારી સાથે નહિ જ આવે કે ? ’ એમ બોલવા
વખત આલ્યો એ જ રલ્યો કે બીજું કાંઈ ?

એક ડાહ્યા અમીરે પોતાની ખુબસુરત અને સદ્ગુણી પુત્રીને એક દિવસ કહ્યું: “ જોડા ! તારે માટે પતિ તું જ શોધી લે એ હું વધારે પસંદ કરું છું. પણ જોજો હોં, રાજે ગરીબ માણસને પસંદ કરતી. અને સાથે સાથે એ પણ ધ્યાનમાં રાખજો કે મહારા શબ્દકોષમાં ‘ગરીબ’ શબ્દનો અર્થ ‘કંવુસ’ એવો છે ! ”

આજગલ તો બહુ જળસૂ જો ! કહે છે કે “ એક ઉટ કદાચ સોયના નાનામાં દાખલ થવા ભણે હિમત ધરે; પણ પૈસા-વાળાને પરમેશ્વરની કચેરીમાં દાખલ થવાની હિમત રાખવાનો સુઠલ અધિકાર નથી. ” ઓ બાપરે ! આ આમનો ઉપર ખુદ દયાસાગર પરમેશ્વરનો પણ આટલો બધો કોપ થયો ! દુનીયામાં તો આમ તેમ જાડું પડ્યા જ કરે છે તેથી તે ખીચારા-ગાપડાને મુઆ પછી દયાળુ પરમેશ્વરની આગા હતી કે તે કાંઈક હાથ પકડશે અને પંપાળશે, પણ આ તો ભગવાન પોતે પણ કહે છે કે શ્રીમંત નામ જ મહારા દરબારમાં ન જોઈએ ! ઓ બાપરેએએએએ-ઓ શ્રીમંતના તારેએએ !

“It is easier for a camel to go through the eye of a needle than for a rich man to enter into the kingdom of God”--Bible--St. Matthew 19.

યાદ છે કોઈ શ્રીમંતને, ભાર ઓછો કરી, ભગવાનની કચેરીમાં જવાની ઇચ્છા ?

થેમીસ્ટોકલીસ નામના પ્રખ્યાત ગ્રીક પોતાની પુત્રીનો હાથ
માગનારા બે ઉમેદવારો પૈકી શ્રીમંતને છોડી ગરીબને પસંદ કર્યો તેથી
લોકો તાબુબ થવા લાગ્યા. તે વખતે થેમીસ્ટોકલીસે ખુલાસો કર્યોઃ
“ I value more a man without riches than riches
without a man.”

“ ‘ માણસાઇ વગરની દોલત ’ કરતાં મહત્તે તો ‘ દોલત
વગરનો માણસ ’ વધારે કિમતી લાગે છે. ”

હવે કહો, તમને ક'ણુસના કોઇ આંતરડાના ખુણામાં ‘ માણસાઇ ’
સ્તેવામાં આવી ?

એક દિવસ મહેને એક આરખ મળ્યો. આરખો જગરા મુસાફર
હોય છે તે તો તમને જાણતા હશે. મહારા તે આરખ વટેમાર્ગેએ
મહેને પોતાની એક અખચખ મુસાફરીનું વર્ણન કરી સંભળાવ્યું.
નેણે કહ્યું: “ એક વખત જંગલમાં થઈને જતાં હું ભૂલો પડ્યો. ત્રણ
દિવસ ભટક્યો પણ રસ્તો હાથ લાગ્યો નહિ. મહારી સાથેનો બધો
ખોરાક પણ હવે તો ખતમ ગયો હતો. હવે ભૂખના તડાકા પડવા
લાગ્યા. ચોથે દિવસે થોડે દૂર એક ચેલી નજરે પડી. તુરત જ
દોડીને મહે તે હાથમાં લીધી અને એમાંથી કાંઈક ખાવાનું મળશે
એમ ધારી એને ચુંબન કરવા લાગી પડ્યો. પરંતુ અદસોસ !
છોકુ છું તો માંહેથી નીકળ્યા કમખખત—સોનાના કુકા ! સોના
મહોરો ! અરેરે આ પાંચસો સોના મહોરોને ગદલે પાંચસો લાણા

ચોખ્ખા કે બાજરીના કે મકાઈના જડયા હોત તો પણ મહારા પ્રાણુ બચત ! એમ કહી મ્હેં તે ચેલી જમીનપર પછાડી તે તે પર થુંક્યો. ” કેવી મજનની વાત !

આરબને રસ્તામા જડેલી ચેલી પર એક વાર થુંકવું પડ્યું, તો ન કચીનાં કમો કરી સેંકડો ચેલીઓ એકદી દરી રાખનાર શ્રીમંતોએ પોતાની તે ચેલીઓ પર ફેટલીવાર થુંકવું જોઈએ ? ‘મરવાળો’ કે ‘ગુણાકાર’ ગણીને ‘કંબુસ કાકા’ જવાબ આપશે કે ?

૧૦

થોડાં વર્ષની વાત પર એક દરીઆનો મુસાફર એક મામની વીશીમાં ગયો અને વાળુ તથા પયારી માગી. વીશીવાળો અને હેની સ્ત્રી લગભગ વૃદ્ધાવસ્થાએ પહોંચેલા નિર્ધન માણસો હતાં. વાળુ કરતાં કરતાં એણે બન્ને સાથે ઘણા આનંદથી વાતો કરી અને તે યુદ્ધાના જુવાન છોકરા સંબંધી સવાલ પૂછવા માંડ્યા. ડોમો બોલ્યો : “ ઘણાં વર્ષથી તે ચાલ્યો ગયો છે અને હેનો પત્તો મળતો જ નથી. ” રાત્રે પેલા મુસાફરે વીશીવાળાની સ્ત્રીના હાથમાં રૂપીઆની એક ચેલી મુકી અને સવાર સુધી સાચવીને મુકવા ચારજ કરી અને પછી પોને નિરાંતે પોઢ્યો. સ્ત્રી પોતાના પતિને ચેલી બતાવીને હેના માલીક બનવા માટે મુસાફરનું ખુન કરવા સમજાવે છે અને પરિણામે, ઘોર નિદ્રામાં પડેલા વિશ્વાસુ વટેમાર્ગને પયારીમા જ કાપીને દારી દેરામાં આવે છે. સ્કવારે વીશીવાળાના બે ત્રણ સગાંઓ આવીને કહેછે : “ છેવટે ત્હમોરો પુત્ર ઘેર આવ્યો એ જાણી અમે ખુશી થયા છીએ અને ત્હમને મુઆરકબાદી આપવા જ અમે અહીં આવ્યા છીએ. ” ખુદા વીશીવાળાના આ

વખતના દુઃખ અને ગભરાટનો ખ્યાલ લાવવા કોણ સમર્થ છે ! કારણકે, તે મુસાફર ખીજે કોઇ નહિ પણ વીસીવાળાનો ખોવાયલો છોકરો પોતે જ હતો, કે જે પરદેશથી નાણું રળીને ઘેર આવ્યો હતો. પણ જે બાપની સ્થિતિ અને પ્રકૃતિની પરીક્ષા કરવા સાર એક રાત અગાધો રહ્યા બાદ જાહેર થવાનો ઠરાવ કરીને એક વટેમાર્ગ તરીકે ઉતર્યો હતો. લોભી વીસીવાળાને લેની સ્ત્રી સાથે પછી દેશનીકાલની સગ થઇ હતી. પૈસો કેવાં કુકર્મ કરાવે છે તે આ ઉપરથી ઝટ સમજાઈ આવશે.

૧૧

એક શહેરમાં એક જખરજસ્ત શ્રીમંત રહેતો હતો, કે જે લોભી પણ જખરજસ્ત જ હતો. એક વખત સખત દુષ્કાળ પડ્યો અને આ લોભીએ લાખખો મણુ અનાજ ચોતરફથી ખરીદીને સંઘર્યું, એટલે સુધી કે સારો ભાવ ઉપજવાથી કોઇ વેપારીના ઘરમાં અનાજનો દાણો પણ રહેવા પામ્યા નહિ ! જ્યારે લોકો દુષ્કાળના ત્રાસથી મરવા અને ટળવળવા લાગ્યા ત્યારે સર્વ કોઇની દૃષ્ટિ આ શ્રીમંત તરફ ગઇ. આગેવાન શહેરીઓનું એક ઉપયુક્તિ તે લોભીને અરજ કરવા ગયું કે મહેરબાની કરી પડતર ભાવે અનાજ આપો, નો હજી પણ લોકો ખચશે. પરંતુ લોકોના મરવાથી આ લોભીનું કાંઇ ઓછું થઇ જવાનું નહોતું ! તેથી તેણે કાંઇ વાત માની નહિ. છેવટે એક મહાત્મા લેની પાસે જવા નીકળ્યા. ગામલોકોએ કહ્યું કે, આપનું માન રાખે તેવો તે નથી; તે છતાં પણ તે તો ગયાજ. લોભી કહે “ તહમે પણ જે શીર ફાડાવવા આવ્યા હો તો આપ્યા નહોતે, મહારાજ ! ” સમયસૂચક ગુર બોલ્યા: “ અરે મહાર નો કાંઈ

જુદી જ વાત કરવાની છે, સાંભળાશ પણ ખરો કે નહિ ? ”
 લોભીએ હવે કાંઈક દમ લીધો । પડી મહાત્મા બોલ્યા: “ જો
 વેપારીઓના શાહ । ત્હારી કીર્તિ સ્વર્ગલોક સુધી પહોંચી ગઈ છે.
 સ્વર્ગના પ્રદેશોમાં સીધાવનારા રાજા લોકો તોપખાતુ, લશ્કર અને
 પોતાના મોખ્ખાને લાયકના બીજા સરસામાન સાથે જ સીધાવે છે
 અને વેપારી લોકો ખજાનાની પેટીઓ લઈને ત્હાં સીધાવે છે.
 ત્હારી પાસે આ એક જૂનું ભગવું છે કે જેના ઉપર મ્હને ઘણો
 મોહ છે પણ જે ત્હારી વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે સ્વર્ગ લોક સુધી ઉચડી
 જવાની ત્હારામાં તાકાદ નથી. માટે ત્હારી પાસે ત્હારે માત્ર
 એટલું જ માગવાનું છે કે એ કપડું ત્હારી સાથે રાખો અને
 આપણે ત્હારે સ્વર્ગ લોકમાં ફરીથી મળીએ ત્હારે મ્હને તે ભગવું
 સોંપજો. એને ત્હારા દાગીના, ઝવેરાત કે કપડાં બેશું ન મુકતા;
 કારણ કે રથેને તણાઈ જાય. એ તો ત્હારે જનન કરતાં પણ વધુ
 પ્રિય છે; માટે ત્હારી ગાડીના ધુસરે જ બાંધી રાખજો, એટલે
 જેવી ત્હારી ગાડી સ્વર્ગલોકમાં પહોંચશે કે તુરત જ હું ત્હાં
 આવીને તે છોડી લઉંશ. ”

લોભીઓ ચમક્યો; જાગ્યો; ચેત્યો । મરણ ચોક્કસ છે એ
 વાતનું એને સ્મરણ થયું. ગાડી કે ઝવેરાત કાંઈ સાથે આવવાનું
 નથી એ પણ યાદ આવ્યું. તે જાતી દુરવા લાગ્યો અને મંન્યારીને
 પૂજે પડીને બોલ્યા: “ જો સુરદેવ । દૃષા કરો, દૃષા કરો; હું
 આપનું ભગવું પહોંચાડવા સમર્થ નથી; મ્હને પંચુને આપ આપના
 સુગ્રામ તરીકે સાથે લઈ જાઓ એટલી દૃષા કરો. મ્હને અસ્થીર
 મત્તરના મોહમાં પડીને સ્થીર એવા આત્માનું બહુ નુકસાન ફર્યું ”

છે. મહારં સઘળું અનાજ ગરીબોને વહેંચી દે, લ્યો આ કોઠારની કુંચીઓ ! અને આ પેલી તીળેરીની ચાવીઓ, તે વડે ખજાનામાંના સઘળા કુકાથી પ્રાણી માત્રને શાન્તિ મળે તેમ કરો; એમને સુખી બનેઢને હું સુખી થઈશ; અને એ સુખ મહારી માથે સ્વર્ગ લોકમાં જરૂર આવશે. ”

૧૨

ધન મેળવવાનો શુદ્ધ મંત્ર.

આયુર્વૃદ્ધિ યંશોર્વૃદ્ધિ વૃદ્ધિઃ પ્રજ્ઞાસુદ્ધત્રિયામ્ ।

ધર્મસંતાનવૃદ્ધિઃ ધર્મોત્સસાપિ વૃદ્ધયઃ ॥

અર્થ — આયુષ્યની વૃદ્ધિ, યશની વૃદ્ધિ, વિદ્યાની વૃદ્ધિ, લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ, ધર્મ અને સંતાનની વૃદ્ધિ; આ સર્વ વૃદ્ધિ એક ‘ધર્મ’ ના વૃદ્ધિ વડે થાય છે.

તાત્પર્ય:—લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ પણ ધર્મથી જ થાય; કેવો ગમજ ! કુપણ કાકાઓ ! ચેનો ! ઝટપટ ધર્મને આચરો; નહિ તો ગળેથી લક્ષ્મી પણ પલાયન કરી જવાની સમજાવે ! લક્ષ્મીને આપનાર એક ‘ધર્મ’ જ માત્ર છે; અને ધર્મનો પહેલો પાયો ‘દાન’ છે. લ્યો, આપું ગામ ભટકી ભટકીને આપ્યા હારના હાર !

૧૩

અપૂર ખજાનો આપનાર કૃષ્ણેશ્વર !

કોઈ નવરો વિહાન લખે છે કે:—

ધર્મઃ કલ્પદ્રુમો લોકે, ધર્મચિન્તામણિ નૃણામ્ ।
ધર્મઃ કામદુષ્ટા ધેનુઃ, ધર્મઃ કિં વાક્ષ્યો નિધિઃ ॥

અર્થ.—આ લોકમાં ધર્મ છે તે જ કલ્પદ્રુમ છે, ધર્મ જ માણસોનું ચિન્તામણિ રત્ન છે, ધર્મ જ કામધેનુ ગાય છે અને ધર્મ એ જ અમૂટ ખજાનો છે !

તાત્પર્ય.—ધર્મ એ જ અમૂટ ખજાનો છે ! ‘નદેઉ’ કાશ્યપાના મ્હોંમાંથી તો આ સાંભળીને લાળ છટતી હશે ‘ધર્મ’ નામના મફતીઆ પદાર્થથી અમૂટ ખજાનો મળે ત્યાં પછી દુઃખ જ શું રહ્યું ? પરંતુ લોભી વાણીયાના ગુરૂએ કેવી યુક્તિ કરી છે કે, તેઓએ ધર્મમાં જ સવળો ખજાનો દારી દીધા અને એ ધર્મની ખાણ ખોદવા માટે પાવડો મેંધા મૂક્યો બનાવ્યો ‘કારણ કે એ પાવડાનું નામ જ ‘દાન’—‘આત્મભોગ’—‘પરિગ્રહ પરની મગતાનો ત્યાગ’ એવું છે !

૩૪

પણ મારાથી શાસ્ત્રમાં કાંઈ મંત્ર છે ?

હા, બાપુ હા; એક કાશીના પંડીતને દક્ષિણની લાકડી આપીને પછી આવ એટલે નીચેના કોડની બાપ ગાયત્રી છે કે નહિ તે કહી આપો—

ધર્મેણ કુલ વસુઃ ધર્મેણ ચ ઝિન્નમવ સંપત્તી ।
ધર્મેણ ધન મમિહિ ધર્મે સુવિશ્વદાણ કિત્તી ॥

અર્થ—ધર્મ વડે સારા કુળમાં જન્મ મળે છે, ધર્મ વડે દેવતા જેવી કાન્તિ મળે છે, ધર્મ વડે ધનની સારી પેઠે વૃદ્ધિ થાય છે અને સુવિસ્તર કીર્તિ મળે છે.

તાત્પર્ય—પરિગ્રહને ધિક્કારવાનું શિખવનાર જૈન શાસ્ત્રો જ પાછા આમ કેમ કહેતા હશે કે ધર્મ વડે ઉચ્ચ કૃળ, કાન્તિ અને ધન મળે છે ? શું આમાં ઉંડું રહસ્ય નથી રહેલું ? ઓ ધનથી આત્માને ખુવાર કરનારા બધુચ્ચે ! માંબળો, કાન દધને સાંબળો ! ધન સંગ્રહવું—મોજશોખ મેળવવા માટે નહિ પણ ખીજતને શાતા ઉપજાવવા માટે ધન સંગ્રહવું. ૩૫ સાચવવું—જીએને લલ-આવવા માટે નહિ પણ ખીજતને ઉપદેશની અસર કરવામાં બોલનારના શરીરથી કાન્તિ પણ કારણભૂત થઈ પડે છે એટલા માટે ૩૫ સાચવવું. ધન કે કૃળ કે ૩૫માં મોહીત ન થતાં ‘ સોનાની કટારી કમરમાં રખાય, કાંઈ પેટમાં ન મરાય ’ એ ન્યાયે આ પદાર્થોથી પુણ્ય રળવાનું છે, આત્માને હુબાવવા જેવા સ્વાર્થ સાધવાના નથી, સમજ્યા કે ?

૧૫

ખતાવવાના અને ચાવવાના જૂના તો નહિ હોય ?

મહાવીર પ્રભુએ ધર્મના ૪ રત્નામાં પ્રથમ પદ ‘ દાન ’ ને આપીને પછી અનુક્રમે શીલ—તપ—બ્રાવતા કલા. એમ ખતાવવામાં તો પ્રથમ ‘ દાન ’ ખતાવ્યું; પણ એમણે પોતે ‘ દાન ’ પહેલું કર્યું કે બીજી ત્રણ બાજતો ?

ઇતિહાસકાર ત્રણે છે: “ શ્રી મહાવીરે લોકાંતિઃ દેવના કહેવાથી ૩૮૮ કરોડ અને ૮૦ લાખ ગુણ્ણ મહેરોતું ‘ સંવત્સરી

દાન ' (બાર માસ સુધી દાન) દઈ પછી છડના તપે જ્ઞાતખંડ ઉધાનમાં જઈ દીક્ષા લીધી. ”

મતલબ કે, એમણે પ્રથમ દાન દીધું— તે સાથેજ શીશુ ચુણુનું સેવન કરેલું હતું—તે પછી તપ કર્યો અને પછી દીક્ષા લીધી. શું ત્રણ સોડના નાચના આવવા-અતાવવાના જૂદા હોય કે ? એ તો અમ જેવા મંસારીનાં-‘પોથીયાંનાં રીંગણાં’ વાળાનાં કામ । ‘દાન’ના વિષય ઉપર નિબંધ લખવા કેળવાયલાઓને બેસાડો તો પોણી ગપતાલીસ માઈલ જેટલું લાંબુ લક્ષ્મી ચીતરી આપશે, પણ ‘વિદ્યોત્તેજક કંડ’ મા એક મહીનાનો પગાર દાન કરવા જરા ‘સાહેબ બહાદૂર’ ને કહી જુઓ તો ।—રખેને બીલાડી આડી ન ઉતરે ।—શુકન બેઠને સંચરને ।

૧૬

સ્પૅન્સર શું કહે છે ?—

“જે બીજા તરફ દયા બતાવી શકતો નથી તેવો માણસ પાતા ઉપર ક્રોધ (માણસ કે દેવ) દયા બતાવે એવી આશા રાખી જ કેમ શકે ?—એવી આશા રાખવાનો એને હક્ક જ શો છે ! ”

૧૭

એક શ્રીમંતમાં શ્રીમંત પુરુષના એકરાર ।

મર ઇ. ડાયર (Sir E. Dyer) બજાજ સદયએક કબજોમાં

કહે છે કે:—

I see how plenty sufeits oft,
And hasty climbers soonest fall;

I see that such as sit aloft
 Mishap doth threaten most of all.
 These get with toil, and keep with fear;
 Such cares my mind could never bear.
 Some have too much, yet still they crave,
 I little have, yet seek no more;
 They are but poor, though much they have.
 And I am rich with little store.

They poor, I rich they beg, I give,
 They lack, I lend, they pine, I live.
 My wealth is health and perfect ease,
 My conscience clear, my chief defence,
 I never seek by bribes to please,
 Nor by desert to give offence.

Thus do I live, thus will I die—

Would all do so as well as I.

I joy not in no earthly bliss,
 I weigh not Croesus' wealth a straw
 For care, I care not what it is—
 I fear not fortune's fatal law.

My mind is such as may not move
 For beauty bright, or force of love.

Some weigh their pleasures by their lust,

Their wisdom by their rage of will
 Their treasure is their only trust,
 A cloaked craft their store of skill;
 But all the pleasure that I find
 Is to maintain a quiet mind.

—SIR E. Dyer.

અર્થ:—ધણુ' ખાવાથી ઉલટી થાય છે તેમ વ્રણી લક્ષ્મી
 જોડી થાય તો દુઃખની સાથે જોડવાનો વખત આવે છે, એ હું
 જાણુ છું. ઝટપટ ડુંગરા મ્હડવા જનારા વધારે જલદીથી જમીન પર
 ધખાયનમ થાય છે એ પણ મ્હને ખબર છે. મો' જોડ લીધું છે
 કે, જેઓ ઉમે જેમણે બેમે છે તેમને—માત્ર તેમનેજ દુર્દૈવ ધમકાવે
 છે. એ ખીચારાઓ પંસો મેળવતાં દુખી થાય છે અને જળવતાં
 દેરાન થાય છે; આ સેવકથી તો એટુ સદન જ ન થઈ શકે ।

દેટલાકની પાસે જરૂર કરતાં વધારે છે; અને તે છતાં તેઓ
 હાયવોય કરે છે ! સેવક પાસે ચોરું જ છે પણ વધારેની ગરજ
 જ થતી નથી. આખરું ભંડારવાળા 'રાકા' જેવા હોય
 તો પણ જાઓ ! પાંચ—પચીસ રૂપડી વાળો 'શ્રીમંત' તેવા હોય
 તો સેવક પાસે વધારે ! પેલાઓ ખીચારા ગરીબ છે, હું
 શ્રીમંત છું. તેઓ યાચે છે, હું આપું છું. પેલાઓને લગ્ન તંગી
 છે, હું ધીરૂં છું. પેલાઓ હાયવોયમા મુરવાને લીધે જીવતા મુઝા
 અરામર છે, હું છુલું છું.

મ્હારી દોલતમાં દોલત તનદુરસ્તી અને સમ-સાવમાં રમણ
 કરતું મન છે. મ્હારો જગ્યામાં જગ્યા માત્ર મેલ વગરનું છગર

છે. કોઈને રૂચવતથી પ્રસન્ન કરવાની હું કદી દરકાર કરતો નથી તેમજ ખોટી રીતે કોઈને મ્હીડવવા પણ ઇચ્છતો નથી. ખંદા તો આ પ્રમાણે જ 'જીવવા'ના અને એજ પ્રમાણે 'મરવા'ના । ગધાએ જીવવા અને મરવાની આ રીત શીખે તો કેવું સાર ।

સ્વૃક્ષ સુખોમાં મ્હને આનંદ જણાતો નથી. કુમેર ભંડારીનો ખજનો જરૂર હું જોયું છું તરફારે રસ્તામાંના તરખલા કરતાંએ ઓછો ભારે હોય એમ મ્હને લાગે છે । કારણ કે એ ખંજનાની ખંદાને શી પરવાહ છે ? સદમી દેવીનો બચકર કાયદો (ધરમાં આવતી વખતે પાછળથી લાત મારી કમાન કરવાનો અને ધરમાંથી આપ્યા જતી વખતે છાતીમાં લાત મારીને ભોંયભેગો કરવાનો) હું જાણું છું; પણ મ્હને લેતો કર નથી. ઝગમગતી સુંદરતા કે દુનીઆદારીના પ્રેમથી મ્હાર મન કાંઈ પકળે તેવું નથી.

કેટલાકો પોતાની મજલતુ તોલ લેમની વિષયવાહતા રૂપી કાટલા વડે કંઈ છે; અને પોતાના ડહાપણનું તોલ ધુરંડીઆ નામના કાટલાયા કરે છે; એમની પાસે માલમાં માલ સ્વૃક્ષ ખજનો છે અને એમના ગુહિના ભંડારમાં 'સદેદ પ્રપંચો'નો ઢગલો છે ' સેવકને આમાંનું કાંઈ જોઈતું નથી. શાન્ત સંતુષ્ટ મન એજ સેવકનો મ્હોટા-મા મ્હોટો આનંદ અને ખજનો છે

૧૮

મૈમ સાહેબનો ઉધો કાયદો !

દયાની મૂર્તિ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલી મૈમ સાહેબ કલા બટીકર વીલકોક્ષ (Ella Wheeler Wilcox) આપણા બધાનાં

કરતાં કાંઈક ઉધો જ કાયદો બતાવે છે અને સાથે સાથે આખી દુનીઆ માટે એકજ ધર્મ બતાવે છે. તે ધર્મનું ફરમાન એક જ છે અને તે પેસો ઉધો કાયદો એ જ છે ! છે મરજી તે કાયદો સાંભળવાની ? લ્યો ત્હારે—

*Love thyself last, the world shall be made better
By thee, if this brief motto form thy creed;
Go, follow it in spirit and in letter.
THIS is the TRUE religion which men need.*

અર્થ:—“તું ત્હારા પંડને સૌથી છેવટે ચાહાજે !” જે આ ન્હાનો સરખો શુદ્ધિ શિખવનારો ધર્મપંથમાં તું દાખલ થઈશ તો દુનીઆ ત્હારા વડે વધારે આબાદ થશે. મોટે જ ! એ શુદ્ધિના અક્ષરે અક્ષર ત્હારા આત્મામાં ઉતાર અને જો પ્રમાણે ચાલ ! જે સાચા ધર્મની માણસ જાતને જરૂર છે તે આ જ ધર્મ છે.

તાત્પર્ય:—સાંભળ્યો આ નવો ધર્મ ? આ ધર્મ સિવાયના બધા ધર્મો ખોટા સમજવા હોં કે ! જે ધર્મ પોતાનો દેહ પોષવાનું—પોતાના પંડને જ પ્રથમ ચાહવાનું શીખવે તે ધર્મો બધા ખોટા ‘—પછી તે માણસના કંરેલા હો કે દેવના કંરેલા હો તો પણ ખોટા ! ખોટા ‘ ખોટા ‘ તીજેરીઓ બરવાનું, ઘોડાગાડીઓનાં ફરતા ફરવાનું, અગ્નિ બાંધડીઓ કરવાનું, લગ્નમાં નાણાં ઉડાવી કીર્તિ (??) ખાટવાનું અને બેરીને મડમ જેવી બનાવી ખુશ થવાનું—એવું એવું શીખવનારો ધર્મ—લાંછીક વ્યવહાર ત્હમને અને આખી દુનીઆને દુઝાવશે. માટે બાધઓ ! ત્હમને જે ત્હમારી ગળથુથી પાનારીએ અફસ ન આપી

હોય તો આ ધર્મમાતા ઇશ્વાર બહીર વીલકોક્ષની ઉપર લખેલી
અક્ષર ઉછીની તો અવશ્ય લેજો !—હમારા ખાતર નહિ તો દુનીયા
ખાતર બરેર લેજો !

૧૯

થોડુંએક અમારા વિદ્વાન મિત્રો માટે !

THE MISER AND PLUTUS

(A FABLE).

The wind was high, the window shakes;
With sudden start the Miser wakes;
Along the silent room he stalks,
Looks back and trembles as he walks !
Each lock and ev'ry bolt he ties.
In ev'ry creek and corner pries,
'Then opens the chest with treasure stor'd,
And stands in rapture o'er his hoard.
But now, with sudden qualms possess'd,
He wrings his hands, he beats his breast;
By conscience stung, he wildly stares,
And thus his guilty soul declares:
"Had the deep earth her stores confin'd
This heart had known sweet peace of mind.
But *virtue's* sold, Good Gods ! what price

Grows tyranny, and rank oppression.
 Thus, when the villain crams his chest,
 Gold is the canker of the breast;
 'Tis avarice, insolence, and pride,
 And ev'ry shocking vice beside,
But when to virtuous hands, 'tis given,
It blesses like the dews of heaven;
Like heaven, it hears the orphan's cries,
And wipes the tears from widows' eyes.
 Their crimes on gold shall misers lay
 Who pawn'd their sordid souls for pay?
 Let bravoes then (when blood is spilt)
 Upbraid the passive sword with guilt.

—GAY.

4

Much learning shows how little mortals know;
 Much *wealth*, how little worldlings can enjoy;
 At best, it babies us with endless toys,
 And keeps us children till we drop to dust.
 As monkeys at a mirror stand amaz'd
 They fail to find what they so plainly see;
 Thus men, in shining riches, see the face
 Of happiness, nor know it is a shade;

But gaze, and touch, and peep, and peep again,
And wish, and wonder it is absent still.

—EDWARD YOUNG

* ૨

I cannot call riches better than the *baggage of virtue* for as the baggage is to an army, so is riches to virtue. It cannot be *spared*, nor *left behind*—but it hinders the march; yea and care of it sometimes loseth or *disturbeth* the victory.

Seek not proud riches, but such as thou mayest get *justly*. Use *soberly*, distribute *cheerfully* and live *contentedly*; yet have no abstract nor *friarly* contempt of them.

—BACON.

‘ રૂપા-પુરાણ ’ના ૨૬મું હજી બાકી છે. આવતા અકર્માં ત્રાણ રહેશે. લોબીએ ન વાંચવા કૃપા કરવી; વાંચે તો એના અજાનાના સોગન છે!

૨૧-૬-૧૧

૨૦

ખજાલ નામે ગદાકવિ રાજ લોજને કોશીને કદી ગયો છે કે:—

યદ્ દદાતિ યદશ્નાતિ । તદેવ ધનિનાન્ધનમ્ ।

અન્યે મૃતસ્ય ક્રિડન્તિ । દારૈરપિ ધનૈરપિ ॥

“જે દેવાયું અને જે ખવાયું તે જ પૈસાવાળાનો પૈસો છે. પૈસાવાળાના મૃત્યુ પછી તકેના પૈસાથી તેમજ તકેની સ્ત્રીઓથી ખીજ લોકો ક્રીડા કરે છે, મોજ કરે છે.”

મહાકવિ : મહાકવિ ! તહે તો ગજબ જ કર્યો ભાઈ ! આવું ‘કડવું સત્ય’ કહેતાં તું પૈસાવાળાની લાગણી દુખાવે છે અને લેમનું ‘ઉદ્દેશન’ કરેછે એવી સલાહ આપનાર કોઈ બારીસ્ટર સાહેબ તારા જમાનામાં નહિ હોય એમ હું ધારું છું ।

ભક્ષા ! તહે એવી ચોખવટ કેમ ન કરી કે તે પૈસો ‘ખીજ’ ભોગવેછે તે ખીજ તે કોણ ? ટ્રસ્ટી ? સાહુ ? યુવાન વિધવાના પાસવાન ? કે કોઈ ખીજ સાહેબ ? ‘ભોજાન્ધન’નો આખો અર્થ કે દી વળવા છતાં આ ખુશાસો કેયે હાથ લાગ્યો નહિ ! કદાચ તકેને દેહધારી તરીકે એ વાતનું જ્ઞાન નહિ હોય ! પણ હમણાં તું મરીને દેવ થયેલો છે માટે તારાં દિવ્ય ચક્ષુથી જોઈને કહી દે કે પૈસાવાળાના પૈસા અને સ્ત્રીથી કયા ‘ખીજાઓ’ ક્રીડા કરે છે ? ખનાવી દે નવા બે-ચાર લોકરત્નો અને મોકલી દે એકાદ ‘મીડીઅમ’ દ્વારા ’

૨૧

તે જ કવિ કહેછે કે—

ન દાતું નોપમોક્તુશ્ચ । શક્નોતિ કૃપણઃ શ્રિયં ।

કિન્તુ સ્પૃશતિ હસ્તેન । નપુંસક ઇવ સ્ત્રિયમ્ ॥

‘દૃપણુ કાકાઓ’ પોતાનો પૈસો કોઇને આપી શકતા નથી, તેમજ ભોગવી પણ શક્તા નથી; માત્ર લેના ઉપર, એક પાંદતી માફક, હાથ ફેરવ્યા કરે છે.—

૨૨

મૂર્ખો નહિ દદાત્યર્થ । નરો દારિદ્ર્યશંકયા ॥

માણસતુ વિતરત્યર્થ । નરો દારિદ્ર્યશંકયા ॥

મૂર્ખ માણસ પોતાને નિર્ધનતા આવી જવાની શંકાથી બીજને ધન આપતો નથી, પરંતુ સમગ્ર માણસ તો એક દિવસ નિર્ધનતા આવવાની છે એ શંકાથી જ ઉલટો દાન કરે છે.

મૂર્ખમાં તે સમગ્રમાં માત્ર એટલો જ તકાવત । મૂર્ખ સમજે છે કે આપીશ તો ખુદી જશે અને મ્હારે ગરીબ બનવું પડશે. સમગ્ર એમ માને છે કે પૈસાને ગમે તેટલો સાચવીશ તો પણ એક દિવસ તો તે હાથમાંથી જવાનો જ છે તો ન્હારે ગરીબ થઈશ ત્હારે મ્હારા કામમાં કોણ આવશે ? માટે આત્યારે માધનવાળો છું તેટલામાંજ દાન વડે વાહવાહ લઇ લઉં, જેથી કરીને મ્હારે દોષની ગરજ પડે તેવે વખતે મુંઝાવું ન પડે.

૨૩

કૃતો યૈર્ન ચ વાગ્મી ચ નયૈઃ શત્રુ પરાજિતઃ ।

યૈરાત્મ સદૃશો નાર્થીર્કિં તૈઃ કાવ્યૈર્વલૈર્ધનૈઃ ? ॥

જે કાવ્યો બહુનારને ઉત્તમ ધક્કા ન કરે તે કાવ્યોનું શું પ્રયોજન ? જે સૈન્યો શત્રુનો પરાજય ન કરે તે સૈન્યોનું શું પ્રયોજન ?

અને જે પૈસા ચાચકને દાતા જેવો ન બનાવે તે પૈસાનું શું પ્રયોજન ?
મતલબ કે તે સર્વ નકામું સમજવું.

૨૪

દદતો યુદ્ધચમાનસ્ય પઠતઃ પુલકોન ચેત્ ।

આત્મનશ્ચ પરેષાશ્ચ સા ક્રિયા પૌરુષીસ્મૃતા ॥

દાન દેતાં, યુદ્ધ કરતાં અને ભણતાં એટલાં કામ કરતાં જે તે
કામ કરનારનાં અને જોનારનાં રૂપાંડાં ઉભાં ન થઈ જાય તો પછી
તે ક્રિયાઓ અઘૌઠિક નહિ પણ લૌઠિક જ થઈ એમ સમજવું.

દાન દેતી વખતે-યુદ્ધ કરતી વખતે તેમજ અભ્યાસ કરતી
વખતે માણસે ખરા મનથી ઉશ્કામમા આવી જઈને તે કામો કરવાં
જોઈએ. અને તે કામની અસર દાન લેનાર ઉપર, યુદ્ધ જોનાર
ઉપર તેમજ અભ્યાસના પરિણામે મળેલી બુદ્ધિના ચમત્કારો જોનાર
ઉપર પણ એવી સજ્જડ થવી જોઈએ કે તેથી ત્હેમને રામાંચ થાય.
તો જ તે ક્રિયાઓ અઘૌઠિક કહેવાય.

૨૫

યાચિતો યઃ પ્રહૃપ્યેત દત્ત્વા ચ પ્રીતિમાન્ ભવેત્ ।

તં દૃષ્ટ્વાપ્યથવા શ્રુત્વા નરઃ સ્વર્ગમવાપ્નુયાત્ ॥

જે પુરૂષ પોતાની પાસે કોઈ માગે તો ઉઝટો રાજી થાય
અને માગેલું આપીને પણ પ્રસન્ન રહે, તેના પુરૂષનું દર્શન કરવાથી
અથવા નામ માત્ર સાંભળવાથી પણ બીજાને સ્વર્ગ લેાકની પ્રાપ્તિ
થાય છે.

આગતાનામપૂર્ણાનાં પૂર્ણાનામપિગચ્છતામ્
યદધ્વનિ સંવદ્ધો ઘટાનાં તત્ સરોવરમ્ ॥

જ્યાં ખાલી ઘડાઓ આવે છે અને ભરાઈને પાછા જાય છે
છતાં જેના માર્ગમાં ભીડ થતી નથી તે જ 'સરોવર' કહેવાય.

મતલબ કે, સરોવરમાં જે લોટા પાણીની આશાએ ઘડા લઈને
આવે છે તેમને સરોવર ના કહેતું નથી-પાછા કહાડતું નથી.
એટલું જ નહિ પણ 'હમણાં જેસો થોડી વાર।' એમ કહીને જોડી
પણુ કરતું નથી; તેમજ ખરા 'પંસાવાળા' તો તેઓ જ છે કે જેઓ
ચાલકને પાછા કહાડતા નથી એટલું જ નહિ પણ વાચકે પણ કરતા
નથી, અરે ઘડીવાર રોડાણુ કરીને ઝાઝા બિલુકોને એકલા કરવાનું
પણુ તેઓ પસંદ કરતા નથી.

ધનિનોઽપ્યદાનવિભવા ગણ્યન્તે ધુરિ મહા દરિદ્રાણામ્ ।
હન્તિ ન યતઃ પિપાસામતઃ સમુદ્રોઽપિ મહરેવ ॥

જેઓ ધનવાન છતાં પણ દાતા બનતા નથી તેઓ મહાદ્રઃ
કંગાસોની પંક્તિમાં જ ગણાય છે. સમુદ્ર, પાણીથી ભરપૂર છતાં
પણુ પ્રાણીઓની તરસને મગાડતો નથી માટે તેને મરુ-મારવાડ
અથવા જળ વગરનો દેશ જ માનો ને !

કવિશિરોમણિ કાલિદાસે કથું છે કે—

અદાત્માનસં ક્વાપિ ન સ્પૃશન્તિ કવેર્ગિરઃ
 દુઃસ્વાયૈવાતિવૃદ્ધસ્ય વિલાસાસ્તરુણીકૃતાઃ ॥

‘કૃપણ કાકા’ ના મનને એક સ્ત્રીજનો સ્પર્શ કદી થઈ શકતો
 જ નથી । તે સ્ત્રીજ કેમ ? તો કહે છે કે; કવિની વાણિ--જીવાન
 સ્ત્રીએ કરેલા વિલાસો વૃદ્ધ પુરુષને દુઃખદાયી જ થાય છે તેમ.

મતલબ કે, પડીતોની વાણિ કૃપણના મન સુધી આવી શકે
 જ નહિ. બહુ બહુ તો કાન સુધી આવે, પણ મનને—હૃદયને તે
 પવિત્ર વાણિનો સ્પર્શ ન જ થઈ શકે. અને કદાપિ એક ‘અછેર’
 તરીકે-આશ્ચર્યભૂત અનાવ તરીકે કોઈ કૃપણના મનને પંડિતની
 વાણિનો સ્પર્શ થઈ ગયો તો ઉલટું હેનાથી હેને દુઃખ થાય.

૨૯

ઓ શ્રીમંતો ! ઓ રાજાઓ ! ઓ મહોદય ધમાલાવાળા
 ‘શેઠીઆ’ ઓ ! ગર્વ છોડીને વાસુદેવ કવિવરની વાત એક ચિન્તે
 સાંભળો ! :-

નો ચિન્તામણિભિર્ન કલ્પતરુર્મિનેર્ન કામધેન્વાદિ--
 મિનેર્નદેવૈશ્વ પરોપકારનિરતૈઃ સ્થૂલૈર્ન સૂક્ષ્મૈરપિ ।
 અમ્મહોદેન નિરન્તરં જલભરૈસ્તામુર્વરાં સિન્ધતા
 ધૌરેયેણ ધુરંત્વયાઞ્ચ વહતા મન્યે જગજ્જીવતી ॥

ચિન્તામણિઓથી, કલ્પવૃક્ષોથી, કામધેનુ આદિથી, કે પરોપકાર
 કરવામાં હમેશ તત્પર એવા નહાનામહોદય દેવોથી કાંઈ આ જમતુ

જીવતું નથી. પણ હે મેઘ ! હું માનું છું કે તું કે જે અગ્રણી, સધળો
ગોળે ઉઠાવનાર અને જળના સમૂહોથી ખારી ધરતીને પણ
નિરતર પલાળી નાખનાર છે હેના વડે જ આ જગત
જીવે છે !

૩૦

એક દિવસ રાજા ભોજના મંત્રીએ વિચાર કર્યો કે આ રાજા
અહુ દાન કરીને ધન ઉઠાવી દે છે તેથી ખજાનો ખુટી જશે તો શી
વસ્તે થશે ? તેથી વિદ્વાન રાજાને ઈશારામાં સમજાવવા માટે રાજાના
રાયનગૃહની દીવાલ પર મોટા અક્ષરે એક પદ લખ્યું કે:—

આપદર્થં ધનં રક્ષેત્ ।

એટલે કે, આપતકાલને વારને ધન સાચવી રાખવું જોઈએ.

રાજાએ તે અક્ષરો વાંચ્યા ત્યારે પોતે હુંતી નીચે ખીંટું
એક પદ લખ્યું કે:—

શ્રીમતામાપદઃ કુતઃ ? ।

એટલે કે, સંપત્તિવાળાઓને આપતકાલ આવે જ કેમ ?

ખીજે દિવસે મંત્રીએ તે પદ વાંચીને ત્રીજું એક ચરણ
લખ્યું કે:—

સા ચેદ્વપગતા લક્ષ્મીઃ ।

એટલે કે કદાચ એ લક્ષ્મી જતી રહે તો ?

ત્રીજે દિવસે રાજાએ ચોથું ચરણ લખી દીધું કે:—

સંચિતોર્થો વિનશ્યતિ ॥

એટલેકે, એકઠો કરલો પૈસો નાશ પામે છે.

આ ચરણ વાંચી મત્રીએ રાખતી ક્ષમા માગી. આતું નામ
અસત્ત મનથી લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કરનાર નરરત્ન !

૩૧

નમસિ નિરવલપ્તે સીદતા દીર્ઘકાલં
ત્વદભિમુખવિસૃષ્ટોત્તાનચશ્ચૂપ્તેન ।
જલધર ! જલધારા દૂરતસ્તાવદાસ્તાં
ધ્વનિરપિ મધુરસ્તે ન શ્રુતશ્વાતકેન ॥

ઓ મેઘ ' બપૈયો કે જે નિરાધાર આકાશમાં લાંબા કાળથી
રીઠાયા કરે છે અને પોતાની ચાંચ ઉચી કરીને ત્હારી સામી રાખી
બેઠો છે ત્હેને જળની ધારા મળતી તો દૂર રહી પણ અશ્વસોમ છે
કે ત્હારો મધુર અવાજ પણ ત્હેના સાંભળવામાં આવ્યો નહિ ।

૩૨

પતિતાનિ તુ યાવન્તિ ચાતકાશ્રૂણિ તેઽમ્બુદ્ ।
તાવન્તોઽપિ ત્વયોદારં ન મુક્તા જલવિન્દવઃ ॥

ઓ મેઘ ! ત્હારે વાસને બપૈયાનાં જેટલાં અશ્રુબિન્દુ પડ્યાં
તેટલાં પણ પાણીના છાંટા ત્હેં ઉદાર મનથી આપ્યા નહિ ।

ઓ શ્રામંતો ! ત્હમારી પાસે ચરજ કરવામાં, ત્હમારી પાસે
આવવા-જવાના ભાડા ખર્ચવામાં કે પત્રો લખીને પોષ્ટ ખર્ચ કરવામાં

અને તહમારી ધુરસદે વાત થઇ શકે એટલા ખાતર દિવસોના દિવસો સુધી તહમારી સેવામાં પડી રહેવામાં જે કાંઈ નુકસાન થયું એટલી પણ સખાવત તહમે ન કરી એવા તહમે નિષ્કુર હૃદયના છે !

૩૩

शाखाशतशतवितताः सन्ति कियन्तो न कानने तरवः।

परिमलभरमिलदलिकुलदलितदला : शाखिनो विरलाः ॥

વનમાં રોડડો શાખાઓથી વિસ્તાર પામેલાં વૃક્ષો તો ઘણાં-ઘણાંએ છે; પરંતુ સુગંધના સમૃદ્ધની ઇચ્છાથી ભેળા થતા ભગરોએ જેનાં પાંદડા પણ કાઢી નાખ્યાં છે એવાં વૃક્ષો તો થોડાં જ હોય છે ।

સાળાસ છે એવી રીતે પોતાનું સર્વસ્વ જટાવીને-પોતાનાં અંગે ખીજા પાસે તોડાવીને પણ ખીજાઓને આનંદ આપનાર પરગણુ પુરુષોને ।

૩૪

બારેબાર મોનાની કિમતનો એક નોક કે જે મહાશ્વર નામના કવિએ રાગ ભોજને સંભળાવેલા અને જે દરેક શ્રીમંત, દરેક આગેવાન, દરેક વિદ્વાન, દરેક પરમાર્થી પુરુષને હૃદયે કરવા ભેગ છે તે નીચે પ્રમાણે છે:—

हे रुद्र ! सहस्व सम्प्रति चिरंशाखा शिखाकर्पण—

धो.भा.मोटनभज्जनानि जनतःम्वैरेव दुश्चेष्टितैः ॥

હે ઉત્તમ વૃક્ષ ! ત્હારી પાસે લોકો આવે છે એથી ત્હારું મન જો કચવાતું જ હોય તો તું ચૈાટા વચ્ચે ઉત્પન્ન જ શા માટે થયો ? કદાપિ ભૂલથી જ ચૈાટા વચ્ચે ઉત્પન્ન થયો તો પણ અત્યંત ઘાડી છાયા શા માટે રાખી બેઠો ? કદાચ તે પણ ભૂલથી જ ક્યુ' એમ કહીશ તો અનેક ક્ષોના સમૂહથી ભરપૂર શા માટે બન્યો ? અને તે પણ ભૂલ થઈ હોય તો ક્ષોથી ભરપૂર બનાવે 'નમી' કેમ રહ્યો ? અને નમી રહ્યો તો લોકો ત્હારી શાખાઓને તથા તેઓની આશુઓને ખેંચે-હલાવે-મરડે-ભાંગે જો પૂર્વ ત્હારે શાન્તિથી સહન કરવું જ જોઈએ.

4—9—11

જ્ઞાન આ લેખ માત્ર નિર્મળ પ્રેમથી—રહારા શ્રીમંત આત્મખંધુઓને ધન વડે ધરેલા મોહમાયી બંધૂત દરવાના કચ્ચતમ આરાયથી ગર્ભરવ કરતા અજ્ઞાધ જેવો હૃદયભેદ લખાયો છે. તે કાંઈ ક્ષોના ઢગલાના માલિકીની હાલથી કે નિંદક બુદ્ધિથી લખાયો નથી એ વાતની આત્મસાક્ષીઓ ખાત્રી આપું છું અને શબ્દે શબ્દ પર એકાંતમા મનન કરવા સર્વને વિનંતિ કરું છું.

પૈસો વાવવાની વિદ્યા.

ચુસી બાદશાહે, હૃદયદર્શક કાવ્ય, કે જે 'લેઓના કાવ્ય' તરીકે પુરાણા વખતમાં પ્રખ્યાત હતો તેની સહાયથી, પારદૃશ્ય શરીર અને મનવાણી ૩૦૦ સ્ત્રીઓ મેળવી હતી, એ વાતને આજકાલના લોકો હસી કાઢતા હતા, પરંતુ જહાંરે આધુનિક શોધભોજના પ્રતાપે શરીરની અદરની હીનચાલો દેખાડનારો કાવ્ય નજરે જોવામાં આવ્યો ત્યારે લોકો 'લેઓના કાવ્ય' ને ગપ કહેતાં અચકાવા લાગ્યા. તેથી જ રીતે કલ્પવૃક્ષની હયાતીને હસી કહાડવા પડેલાં, વસ્ત્ર-ગોરાક-દવા આદિ વિનિધ વસ્તુઓ પુરી પાડનારાં કલ્પવૃક્ષ હાથ પશુ નજરે પડે છે તે વાત ડાંગો માણુમ વ્રજમાં લીધા મિવાગ રહેજો નહિ 'લેઓના કાવ્ય' અને 'કલ્પવૃક્ષ' જેવાજ એક અદ્ભુત ધર્મરત્ના મળે હું મહારા વાચકવર્ગને ઓળખાણ કરાવીશ. તે પદ દેખાતે કોઈ નહિ પણ પૈસો વાવવાની ગુપ્ત વિદ્યા છે.

મંત્ર સાંધનારા લોકો (૧) અમુક વખતે જ મંત્ર માંધે છે, (૨) તે માટે જગા પશુ અમુક જ પર્વદ કરે છે અને (૩) મંત્ર સાંધવા માટે અમુક જોગવાઈઓ ન્પગર સાંધન તૈયાર રાખે છે. વધી એ મંત્રમાં (૪) શ્રદ્ધા રાખી ગ્રંથ સાર કરે છે અને છેવટે (૫) મયાનક દેખાવાથી પશુ ડગતા નથી; ત્યારે તેમને દેવ પ્રગમ્ન થઇ હુમ્મીન વસ્તુ આપે છે.

તેમજ અને ગરાગર એ જ મુકાગવે, પૈસો વાવવાની જે ગુપ્ત વિદ્યા હું અત્રે જાહેર કરવાનો છું તેને પણ પાંચ સગવડો

જોઈએ છે. એ પાંચે સગવડો શીખેલો માણસ પૈસાનું ખીજ (૧) અમુક વખતે, (૨) અમુક ક્ષેત્રે, (૩) અમુક સાધન સહિત, (૪) શ્રદ્ધા સહિત અને (૫) અડગપણે રોપીને ધન-પુત્ર-પરિવાર-કીર્તિ-સત્તા અને આનંદ આદિ સર્વ પદાર્થ મેળવી શકે છે. એથી કરીને આ વિદ્યા 'શુભ વિદ્યા' ના ભંડારમાં પવરાવવા યોગ્ય છે, પરંતુ ભવ્યશ્રવેના હિત માટે જાહેરમાં મુકાય છે તેથી કાઈ રહેને સત્વ વગરની ગણવાની નથી. કેટલાક મત્રો દેખીતા રમત જેવા હોય છે પણ તેથી અદ્ભૂત ચમત્કાર અને છે એ બાબતનો અનુભવ મત્ર-વેતાઓને હશે.

વાચકવર્ગને વધારેવાર સશયમાં નહિ રાખતાં હવે હું એ વિદ્યાની સર્વ શુભ હકીકત ખુલી કરીશ.

(૧) પૈસો વાવવાનું ચોધડીકું — જોગ ન્હારે ખાધએ છીઅ ત્હારે ગળ્યો લાગે છે, તેમ પૈસો હરકોઇ વખતે વાનીએ તો પણ ફળદાયક થાય છે. તથાપિ અમુક ચોધડીએ—અમુક પ્રસંગે વાવવાથી તે વધારે ફળદાયક થાય છે ખરો, એટલું જ નહિ પણ પુત્ર જન્મ પ્રસંગે, લગ્ન પ્રસંગે, કોઇ વિનય સમાચાર મળવા પ્રસંગે, ધર્માર્થ રક્ષા કાઢવી ભારે પડતી નથી; કારણ કે એ સહેજમાં બની શકે તેવા પ્રસંગો છે. તેથી એ વખતે એ વાતેતર નિર્વિદ્ધે ઓછી તકલીફ થઈ શકે છે. ગામમાં કોઇ એક સ્વધર્મી ગુજરી ગયો; રહેનાં છોકરાં ન્હાની ઉમરના હોઇ ગુજરાન ચલાવવા અચક્ત છે; વિધવા માંદી છે. આવા પ્રસંગ કાંઈ હમેશ નથી આવતા. પૈસો વાવનારના સુભાગ્યે કવચિત જ આવે છે. અને એ કવચિત મળતા પ્રસંગોને જાણ લઇ—એ ચોધડીકું ન ચુકતાં—એ કોઇ હાલો, પૈસા વાવનારના

ખપ કરનારો ખેડુત, વિધવાની સુલાકાત લઇ દીકારો આપે, ધર્મ-
ધ્યાનમાં ચિત્ત ચોડવા પ્રેરે, તે નિરાધાર કુટુંબનું શુભરાત યથા-
શક્તિ ચલાવવાનું માથે લે, તો એ ચારે આત્મા--એ ચારે દેવો
તેના ઉપર તુલ્યમાન થાય-તેમની મુંગી આશિષ અથવા આંતરડાની
દુવા તે ખેડુતની મર્વ ધમ્મ્યાઓ ફળીભૂત કરે. કોઇ પૂર્વના કુકર્મોને
લીધે એ ખેડુત ત્હારે પેલાં નિરાધાર જનોની સ્થિતિએ આવી
પડે (ઢાંક્યા નસીય કોણે જોયાં છે ?) ત્હારે ખીજા ખેડુત ત્હને
અચાનક નીકળી આવે; તેમજ ત્હેનાં ભોગાંતરાથી કર્મ નાશ પામે.
કેટલો મોટોટો લાભ ! કેવું જામડું ફળ !

પણ તે ચોવ્ઢીડં ચીતી ગયા પછી, એટલે કે કોઇ ખીજા
માણસે તે નિરાધાર જનોને સ્વરક્ષણમાં લીધા પછી, ખીજા જ
મીનીટ કોઇ ત્હને હજાર-લાખ કે કરોડ ફળીઆ આપે તો પણ શું
પેલું ચોવ્ઢીડં--પેલો ઉત્તમ પ્રસંગ -દશ વાનીને દશ હજાર ઉગાડવાનો
જોગ શું હાથ આવી શકશે કે ?

શુદ્ધ ચારિત્રના પાળનાગ મુનિરાજ આલ્યા આલ્યા વડોરના
પંચાર્યા, તે વખતે ત્હમે મૂળતા હો અને જો રોટલી, ઢોળીઓ ભાત
કે એવું કાંઈ શુદ્ધ અન્ન થોડું વહેરાયો અને એ સુપાત્રદાનથી અનેક-
ગણું ફળ પામે; પણ--પણ એ ચોવ્ઢીડં જવા દો, મુનિ આલ્યા
ત્હારે અમૂળતા હો અગર ભાવ ન બતાવો--અને પછી, એકજ
મીનીટ પછી--ઉત્તમ મોદક ભર્યો સોનાનો યાળ લઇ વડોરાવવા
જાઓ તે શું લેશે કે ? નહિ; તકનાં વાળતં તકે જ વાગે.

ત્હમારી પાસે ખર્ચ જેટલી આવક છે, અને ગ્રામીન પાંચ
અમીસ હજાર ધોળિઆ પણ છે. સ્વદેશના ઉદ્ધાર માટે, સ્વધર્મની

ઉન્નતિ માટે કેટલાક નરરતોએ હીલચાલ શરૂ કરી અને તે હીલચાલને
 યોષવા નાણાંની જરૂર પડી. તે જરૂર, ત્હમારા કાને આવી, અને
 ત્હમે એ ચોંધડીઉં જવા દીધું—એ પ્રસંગ જોયો; પછી શું ચોર,
 અગ્નિ કે રાજ ત્હમારા ‘ધોળિયા’ છીનવી લે ત્હારે ત્હમે એનું
 શુભ કામ કરવાના હતા કે? અગર ચમદેવ ડોક પકડી ધકકો મારી
 આગળ કરે ત્હારે તે ધોળિયાનો ઉપયોગ કરવાના હતા કે? રામ
 રામ કરો! એ ‘ધોળિયા’ તો ‘કાળિયા’ થયા!।। ત્હેના વડે
 ત્હમે આરભ-સમારભ કરી શક્યા પણ પુનદાન ન કરી શક્યા
 ત્હારે એને ‘ધોળિયા’ નહિ પણ ‘કાળિયા’ કહો; છવતાં તો તેણે
 પાપમાં ઉતાર્યા પણ મુઆ પછી પણ ત્હમે એ પાપનું સાધન જેના
 હાથમાં મુકશે ત્હેનાથી થતા પાપનો હિસ્સો ત્હમને મળ્યાં કરશે,
 તે ત્હમે નરકાદિમાં ભોગવ્યાં જ કરજો અને દહેર કરજો!

કદાચ ત્હમે સમજતા હશે કે મૃત્યુના ખીજના ઉપરથી હું
 દાન કરું—અગર વસીઅતનામા (વીલ)માં લખી જાઉં કે મ્હારી
 આટલી મીલકત અમુક ધર્માદામાં ખરચવી, તો તે શું ‘પ્રસંગ
 લીધો’ કહેવાય નહિ? શું તે ‘અતુકલ ચોંધડિયું’ કહેવાય નહિ?
 ના; ત્હમે ભૂયો છો. છતી શક્તિએ, રાજાખુશીથી, ઉદાર ચિત્તે,
 આત્મકલ્યાણના અપથી, ત્હમે કાંઈ વ્યય ખરચ્યું નહોતું; હમણાં તો
 પકડાયા છો ત્હારે લાંચ આપવા ઉભા થયા છો! પણ એ લાંચ
 લે કોણ? દેવ કાંઈ લાંચીઓ નથી કે તે સ્વીકારે અને ત્હમારી
 આજીજી ઉપર લક્ષ આપે! એ તો એ ખરચવાનું ચોંધડીઉં વીતી
 ગયું—વીતી ગયું. હવે લાખ ખરચો તોપણ એનું નામ “કુર્ક
 નહિ”—લાખેણું ‘મનુષ્ય દેહ’નું ટાણું વીતી ગયું!

(૨) અનુકૂળ વખત-પ્રસંગ અગર ચોધડીયા સંબંધી કલ્પા પછી હવે હું પૈસો વાવવાની જગા ક્ષેત્ર (જેને ખેડુનો 'ખેતર' કહે છે તે) સંબંધી શુભ હકીકત બહાર ડરીશ.

ચેતાળ જમીનમાં ખીજ નાખનારને આપણા ગામડિયા ખેડુનો પણ મૂર્ખ કહે છે. અને લક્ષ્મીકૃપિશાસ્ત્ર નામની 'વિદ્યા' બાણનારાઓ પણ ક્ષેત્ર જોયા સિવાય પૈસો વાવનારની હાંસી કરે છે.

એક એવી જાતનું જાડ છે કે જે, માણસનો સ્પર્શ થતાં જ ડાળીઓ વડે ત્હેને ભરડો દર્દ નીચોવી નાખે છે અને હાડપીંજર ફેંકા દે છે. તેમજ કલહ ક્ષેત્રમાં અગર હિંસા ક્ષેત્રમાં વાવેલું લક્ષ્મી-ખીજ પણ મૂળ નાખે છે; હા-કેંડાં મૂળ નાખે છે, ફાલે છે, ટુપે છે અને ફળે છે, પણ ખંડ, પરંતુ તે શા માટે? ત્હેના વાવનાર અને પાણી પાનારને નીચોવી મારવા માટે જ, એટલું જ નહિ પણ કોઈ વખતે તો તે વૃક્ષ વાવનારનાં સગાં સંબંધીને પણ એજ પ્રનાણે નાશ પમાડે છે. પ્રાણી માત્રનું કિત કરવા માટે મળેલું લક્ષ્મીનું સાધન જે માણસ પ્રાણી-પ્રાણીમાં કઝાયા કરાવવામાં અગર ત્હેને મુશ્કેલી આપવામાં ખરચે, પ્રાણીવધના રસ્તામાં ખરચે, હિંસામાં ધર્મ બતાવી તે ધર્મને ઉત્તેજન આપવામાં ખરચે તે બીજાના ભોગા છવો માત્ર પોતાનો નાશ કરનારી ડાળીઓવાળાં જાડ કિઠારવા માટે જ પૈસો વાવે છે.

ખીજ એવા પણ કોકો છે--અને ત્હેમનો વર્ગ ધણો મોટો છે--કે જેઓ ધૂળમાં જ પૈસાનાં ખી નાખે છે. કોઈ વખતે તે બીજરા ઉગે છે; પણ બે દિવસમાં જ બળી જાય છે. જમણુ-વરચોડા નથા વાહવાહના મેળાવડા આદિ ક્ષેત્રમાં નાખેલું લક્ષ્મી-ખીજ માત્ર એ જ ધડી ખીજવા માટે છે.

ક્ષેત્ર પારખનારા—જમીન ઓળખનારા ખરેખરા ઉસ્તાદ તો શ્રી કૃષ્ણ હતા, કે જે બીજી કાંઈ વિદ્યા (વ્રતપચ્ચખાણુ) નહિ આવડવા છતાં માત્ર સારા ક્ષેત્રે પૈસો વાવવાથી જ પ્રભુપદના અધિકારી થયા હતા. દીક્ષા લેનારના કુટુંબને પાળવાનું જાહેરનામું બહાર પાડી, જ જળમાં મુંઝાઈ રહેલા ઘણાએક ભવ્ય જીવોને તહેમણે દીક્ષાની સવડ કરી આપી હતી.

જ્ઞાનક્ષેત્રમાં લક્ષ્મીબીજ વાવનારાઓ સર્વથી વધારે ભાગ્ય-શાળી ખેડુત છે. કારણ કે વડવાઈની પેઠે એ વૃક્ષનાં દરેક ડાળાં જમીનમાં ઉતરી નવાં નવાં સેકડો વૃક્ષ ઉમાં કરે છે. એક માણસને આપેલું જ્ઞાન તે બીજા બે, બાર કે કંઠાપિ બારસો માણસને આપે છે અને તે બે-બાર કે બારસો માણસ બીજા એટલા જ માણસને તે જ્ઞાન આપે છે. કાળાંતરે અસંખ્ય માણસો મૂળ એક જ માણસના ઉપકારથી જ્ઞાન પામે છે અને અધિકારમય સ્થિતિથી દૂર થાય છે. એ પ્રકાશ અને એ ઉપકારનું કારણ અને તહેના ફળનો ભોક્તા પેલો એક જ માણસ છે કે જેણે પ્રથમ, ઝાઝી મુશ્કેલી સિવાય, રમતાં રમતાં લક્ષ્મી-બીજ સારા ક્ષેત્રમાં વાવ્યું હતું. જેને વાવતાં કશો પણ ગંભીર તકલીફ પડી ન હતી તે હવે ભયંકર ‘જ્ઞાનાવરણીય’ કર્મના ક્ષય રૂપી સ્વાદિષ્ટ ફળ પામી, મનના મનો-રથ પુરા કરી શકે છે.

(અ) જ્ઞાનક્ષેત્રમાં પણ બે જાત છે. સાંસારિક જ્ઞાનક્ષેત્ર અને ધાર્મિક જ્ઞાનક્ષેત્ર. સાંસારિક જ્ઞાન એ ધાર્મિક જ્ઞાનનું પગથીઈ હોવાથી અને તે પર દેશની આબાદીનો આધાર હોવાથી તથા દેશ આબાદ હોય તો હેમાંના માણસો ધર્મ ઉપર એકાગ્ર ચિત્ત રાખી

શકે તેમ હોવાથી, એ ક્ષેત્રને પણ પસંદ કરવા જેવું છે. ઉદ્યાગ-
શાળાઓ, પુસ્તકશાળાઓ અને વિદ્યાશાળાઓનો એમાં સમાવેશ
થાય છે. જ્ઞાન ફેલાવનાર લોકોને ઉત્તેજન આપવાનો પણ તેમાં
સમાવેશ થાય છે. ખરૂં કહીએ તો જ્ઞાન ફેલાવનારાઓ ન હોય તે
પૈસા વાવનારાઓને ‘લક્ષ્મીઘૃપિશાસ્ત્ર’ શીખવે જ દોણુ ! માટે
એમને ઉત્તેજન આપવા તરફ વધારે લક્ષ આપવાની જરૂર છે; તેઓ
ધંધા લઈને બેઠા છે તે કાંઈ પેટ મુકીને બેઠા નથી; હેમના પેટમાં
જોઈતો ખોરાક હશે તો જ તેઓ ‘લક્ષ્મીઘૃપિશાસ્ત્ર’ને વધારે
કેળવી શકશે.

(વ) ધાર્મિક જ્ઞાનક્ષેત્રમાં અવલ દરજ્જાને ધર્મગુરુઓને
વિદ્યાવૃદ્ધિના સાધનો કરી આપવાનો છે. ઉપદેશક વર્ગ જેમ વધારે
વિદ્યાવંત, અનુભવી અને પ્રવિણ હશે તેમ હેમની પામેથી ઉપદેશ
સાંભળનારા પણ વધારે ધર્મરાગી અને પ્રવીણ થશે.

ધર્મજ્ઞાન માટે શાળાઓ, પાઠશાળાઓ, પુસ્તકશાળાઓ અને
અંધકારો ઉત્પન્ન કરવા અને હેમને ટેકા આપીને એ પણ આમાં
જ સમાય છે.

ધર્મપુસ્તકોનું સંશોધન, સંગ્રહ, તરજુમા કરાવવા, નકલો
કરાવવી, હતાણીઓ કરવી એ, આ વર્ગનો ઉત્તમ દરજ્જાનો પેટા-
ભાગ છે.

જ્ઞાનક્ષેત્ર સિવાય બીજાં પણ ઘણાં ક્ષેત્રો છે. વિધવા-આશ્રમ સ્થાપી
વિધવાઓને આંગા દિવસ સારા ધંધામાં રોકી હેમનાં મનને ખરાબ
વિચારોથી અને પરિણામે હેમના તનને ખરાબ મૂલ્યોથી અચાવવામાં કાંઈ
જોછો લાભ નથી. આ દેશમાં વિધવાની સંખ્યા અસાધારણ મોટી છે

અને લેમની તરફ સગાં બહાણાંની વર્તણૂક એી નિર્દય છે અને મુજરાનનાં સાધનની એી તગી છે કે લેમની હાલત માત્ર ગમે તેવા કદાચ કાળજના માણસને આંખોમાંથી આંસુ પડાવવા બસ છે. આવા ક્ષેત્રમાં પૈસો વાવવાનું કોટી કડ્યાણ થાય એમાં અવાલ જ શો ?

નિરાશ્રીત બાળકોને માટે આશ્રમ સ્થાપવાથી પોતાની કામમાં બોળ રૂપ માણસની સંખ્યા ઘટીને બીજનો બોળે ઉપાડવા શક્તિવાળા પુરૂષોની સંખ્યા વધશે અને તેટલા પ્રમાણમાં કામનું બળ વધશે. કામનું બળ વધે એટલે હિસ્સે દેશનું બળ વધશે. પોતાની જ કામના નિરાશ્રીત બાળકોને ભણાવી ગણાવી, પાળીપોષી ધધે વળગાડવાનાં ખાતાં ઉભાં કરનારા અગર હેમાં મદદ કરનારા લોકો આખા દેશના ઉપકારી છે. બીચારાં કુમળાં કુલો કીમતી મનુષ્ય દેહ પામીને કંઈપણ સાર્થક કર્યા વગર ચીમળાઈ જતાં હતાં હોને હિંદી જીવન સાર્થક કરવાની શક્તિ આપની એ શું ઓછું પવિત્ર કામ છે ?

ઉપદેશ વડે હાનીકારક રિવાજો અને અજ્ઞાનતા દૂર કરાવી શકે એવા વક્તાઓને પદરનો પગાર આપી ફરતા મુકવા એ પણ લક્ષ્મી સારા ક્ષેત્રમાં વાવવાનું કામ છે.

દવાખાનાં સ્થાપવાં, પ્રાણીઓને અભયદાન મળે તેવાં ખાનાં સ્થાપવાં, એ પણ જિત્તમ ક્ષેત્રે પૈસો વાવ્યો કહેવાય છે.

(૩) પૈસો વાવવા માટે ઓગડીઉં અને ક્ષેત્ર એ જે સબંધી વિવેચન કર્યા પછી હવે આપણે જોગવાઈ અગર સાધનનો વિચાર કરીશું.

મંત્રસાધના માટે ધૂપ-દીપ આદિ સામગ્રી જરૂરની છે; તેમજ પૈસો વાવવાની વિદ્યા માટે ખંતીલા અને બુદ્ધિશાળી વ્યવસ્થાપકોની સામગ્રી જોઈએ. ખેતરમાં બી વાવ્યા પછી એને ખેડનારા-પાણી પાનારા-તીડ આદિથી રક્ષણ કરનારા-વગેરે માણસોની ગોઠવણ કરવી પડે છે. તેમજ સારી દાનતવાળા-ખહોળા અનુભવવાળા-સારી લાગણીવાળા અને મહેનતુ વ્યવસ્થાપકોની ગોઠવણ કરવાથી, સારા ક્ષેત્રમાં સારા મહુરતે વાવેલું લક્ષ્મીગીજ નિર્વિઘ્ને એવા છોડતું રૂપ પકડે છે, કે જે છોડની મુગંધીથી દેવતા નહિ તો 'દેવતાના વહુમો' પ્રસન્ન થઈ તેની આસપાસ ટોળે બસાય છે, છોડને શોભાવે છે, છોડના તેજથી પોતે શોભે છે અને ખદલામાં તે છોડને આશિષ આપે છે અને પાણી પણ સીંચે છે.

દશ હજાર રૂપિયા વાવવા કહાડયા-સારા ક્ષેત્રમાં સારા મુકુર્તે, પણ જોગવાઈ કર્યા વગર-વ્યવસ્થાપક સારા ખોળ્યા વગર! પછી નાતના લક્ષ્માધપતિઓના હાથમાં તે આવે અને તેમનાં લાખોમાં દશહજાર વધે એજ! એ તો હોઈઆં થવા માટે, નહિ કે વાવવા માટે! પછી પૈસા રાક્ષસને પ્રહાર કોણ? એ પૈમાના મદથી છાંદેલા જનો કોઈને ઉત્તર દે ખરા કે-સિવાય કે યમના દૂતને?

હવે હું આ દીમતી વિદ્યાનો પાઠ જલદી સંકેતી લઈશ. મ્હારી એથી સરત શ્રદ્ધા અને પાંચમી આડગપાજુ છે.

(૪) શ્રદ્ધા વિના મંત્ર કળતો નથી. જગતા માણસને કંધારી દેવાની, તેની પામે આપણા ધાર્યા મુજબ ટાંગ કરાવવાની, દરેક મહાડવાની અને મેંકડા હસામણાં ટીપાળ કરવાની શક્તિ આપનાર

હિન્દોટિહમ અને મેંસેરીહમ નામની વિધાઓ તેમજ શસ્ત્રવિધા પોતાની શક્તિમાં શ્રદ્ધા અગર વિશ્વાસ સંપૂર્ણ હોય તો જ શીખી શકાય છે. ધર્મમાં પણ શ્રદ્ધા એ પહેલી ચીજ છે; અને મંત્રમાં પણ મુખ્ય ચીજ શ્રદ્ધા છે. ‘લક્ષ્મીનું’ બી શુભ મુદ્દતે, શુભ ક્ષેત્રે, સારી જોગવાઈથી, વાવીશ તો ફળ જરૂર મળશે જ’ એવી શ્રદ્ધા પાકી હોવી જોઈએ. શ્રદ્ધા વગર સર્વ પાંગળું છે.

(૫) શ્રદ્ધા હોય તો પછી અડગપણું આપોઆપ આવે. વેરાનમાં સુંદરી છે તે અનુપમ છે, પણ તેની આસપાસ રાક્ષસોની ચોકી છે, એવું જાણવા છતાં સુંદરીના રૂપની શ્રદ્ધા-ખાત્રી એથી થુ ધણાએ માણસો જોખમ ખેડી ત્યાં ગયા નથી? પણ અશ્વમેશ, નિશ્ચય દયુપયુ થાય તો માર્યા પણ જાય. મંત્ર જપવા તો ખેડા— પાંચવાર--પચાસવાર--સો વાર અને ૧૦૫ વાર મંત્ર જાપ્યા, હવે માત્ર ત્રણવાર બાકી છે, પણ ત્યાં બચકર દેખાવ અને બચકર અવાજથી ત્રાસ પામી ઉઠી જાય તો સર્વ નિરર્થક! તેમજ લાખ રૂપીઆ સારા રસ્તે વાપરવા કાઢે ને મન કોચવાય--“ અરે! કમ-નશીબ ફલાણો ક્યાંથી આવ્યો કે મ્હને આ કદામાં ઉતાર્યો?” ને વખતે કંઈ કારણું ધુળ મળે છે. એ તો શુરવીરનાં કામ છે. કાયરતા અને કૃપણતાના રાક્ષસને મારે, તે મોક્ષ સુંદરીને વરે! બાકી અનુપમ સુંદરી કાંઈ રસ્તામાં આઘાતની ન હોય કે ટકાના ટકાના સુંગ લોકની બાથમાં આવી શકે?

અહીં મ્હારી વિધાનો પાદ પુરો થાય છે. હવે હું તેનું કુલ માં પુનરાવર્તન કરીશ. સારા ચોઘડીએ, સારા ક્ષેત્રે, સારી જોગવાઈ સાથે, શ્રદ્ધાસહિત અને અડગપણે વાંવણું લક્ષ્મી-બીજ

જલદી મળ નામે છે, કાલે છે--પુલે છે અને હેના ઉપર
લક્ષ્મી--શ્રીતિ--સુપુત્ર--સુશિલ પત્ની-સત્તા અને વધારે તો શું પણ
ખુદ પરમાનંદ કૃપી કલો પણ હશે ઉડે છે.

એક સો રૂપીયા રોકીને હજાર રળવાની આશા કરનારા, એક
લાખની મુડીમાંથી દશ લાખ કરવાની આકાંક્ષાવાળા વિવેકી વેપારી-
ઓ! એકના દશગણા કરવામાં ત્હમે જે હોંસ ધરાવો છે તેટલી--
ખસ તેટલીજ હોંસ ત્હમે દિસાળી વર્ગના સજ્જનો શું એકના
એકવીસો ગણા કરવા માટે ના ધરાવો? ત્હમારા એકના દશ-
ગણાના વેપારના ઇચ્છીત ફળની ત્હમને કાંઈ ખાતરી--જરૂરી નથી;
કદાચ ત્હમારા રોકેલા રૂપીયા પણ રૂખવા સંભવ છે; કદાચ લાખની
ખખર સાંભળતી વખતે જ ત્હમે બીજી દુનીયામાં ઉપડી ગયા હો.
પરંતુ આ એકના એકવીસો કરવાનો ધંધો ખુદ મહાપ્રભુના
ધરના પરવાના સહિત છે અને ત્હમે હેને છોડીને બાળે નાશી
જન્યો તો પણ ત્હમને હુંડી કાઢીને તે ફળ ત્હમારા મ્હોંમાં નાખવા
ચુકશે નહિ એવો છે.

શાણા મુસત્તોઓ! જ્ઞાન, ધર્મ અને પરોપકારી ક્ષેત્રમાં લક્ષ્મી--
બીજ સાતુકુલ રીતે વાવવાની અને હેનાં ગીદ ફળોનો સ્વાદ લેવાની
કાંઈ ઇચ્છા થતી હોય તો તાકીદ પણ થવા દેજો; કારણ કે હીમતી
ચોવડીઈ વડી જાય છે અને પછી ચમદેવ લાંચ તો સંપરતો નથી :

કાન દો !

(૧) આજે પર્યુપણનો શુભ દિવસ છે. પર્યુપણ એટલે ઉપાસના અથવા ભક્તિનો દિવસ. જીનદેવ કહે છે કે મહારાં બાળકોની ભક્તિ એ જ મહારી ભક્તિ છે, માટે મહને માનનાર જોનોની દશા સુધારવા માટે કમર કસો. એટલે મહારી જ ભક્તિ અઘ સમજશ.

(૨) જેમને હાલ કોઈ દસ રૂપીઆ પણ ન આપે તેવાને તહમારી મદદથી થયેલા ફંડમાંથી ઉચું બહુતર ભણાવીશું તો તેઓ મહીને ૫૦—૧૦૦—૨૦૦ કે ૫૦૦ રૂપીઆ રજતા થશે, તેથી જૈનવર્ગમાંથી એટલી ગરીબાઈ ઝાછી થશે, તે માણસો ધર્મ તરફ દૃઢ બાજ રાખશે અને જૈન શાસ્ત્રોનું રહસ્ય વધારે બારીકાઈથી અને વધારે મહોટા પ્રમાણમાં શીખવા લાગશે.

(૩) આખા હિંદના સ્થાનકવાંશી જૈનોને મદદ કરવાનું આ ફંડ છે, તે તહમાઈ જ છે. કૃપા કરી મદદ કરો. રૂપીઆ બારોબાર અનમેર મોકલો. ત્હાંથી પછી ઈન્કમાં મુકાશે. પહોંચ, પેપરમાં છપાશે; તેમજ તહમને અલાયદી પહોંચ પણ બારોબાર ઈન્કરન્સ આદિસથી મળશે.

(૪) એકંદરે રૂ. ૫૦,૦૦૦ નું “જૈન વિગ્રોત્તેજક ફંડ” કરવાનું છે અને તેમાંથી રકમ ધીરીને દર વર્ષે ૫૦—૧૦૦ વિદ્વાનો આપણી કામમાં

હિપન થાય એવી યોજના ત્હમ્હારી સંજ્ઞાહ પૃષ્ઠીને જ કરવામાં આવનાર છે.

ગરીબો ! ૨૫—૫૦ કલાકી આપો !

શ્રીમંતો ! ૨—૪ હજાર અળખામણા કરી દો :

કોઈને શાતા આપશો—તો—શાતા પામશો.

કોઈને જ્ઞાન આપશો—અપાવશો તો ત્હમ્હારાં જ્ઞાનાન્તરાયી કર્મ પગી જશે અને ત્હમ્હારાં હૃદયચક્ષુ ખુલ્લાં થશે.

પોઠાર ઉદાવનારનો આમાં શો સ્વાર્થ છે એટલું તો જરા નેચારો; જો આપુ—જો ભાઈ જરા તો સ્વાર્થ તથા પરમાયત્તો પદાવત સમજો !

આને પચુસણ છે. ફરીથી ચરજ કર્યું કે આને પચુસણ છે, મક્તિ માટે ખાસ નીમિત્તો દિવસ છે અને છતરાજ દેવ ખુદા વડે ખુશામત તરીકે કરાતી ભક્તિથી લોળવાય એવા થી; એ કહે છે કે ‘મહારી આજ્ઞા પાલે એ જ નદારો ભક્ત.’ મુગવાનની આત્મા કેઈ ! દાન-દાન-દાન-દાન-દાન !

ત્હમે જો એ ભગવાનના ભક્ત હો અને પચુમાણ પત્રને પાનના હો તો—

હુમણાં જ ૫-૧૦ હજાર, ૫-૧૦ સો થા ચથાશક્તિ સંખાવત અગમેર ખાતે મોકલી આપો !

પર્યુષણમાં આત્માને નિર્મળ બના- વવા માટે બાર આંતરિક દ્વંદ્વોએ અથવા બાર ભાવના.

ભાવવિતવ્યમનિત્ય ત્વમશરણત્વં તથૈકતાન્યત્વે ।

અશુચિત્વં સંસારઃ કર્માશ્રવસંવરનિધિશ્ચ ॥

નિર્જરણલોકવિસ્તરધર્મસ્વાધ્યાયતત્ત્વચિન્તાશ્ચ ।

વૌધેઃ સુદુર્લભત્વં ભાવના દ્વાદશવિશુદ્ધાઃ ॥

(૧) અનિત્ય, (૨) અશરણ, (૩) એકત્વ, (૪) અન્યત્વ,
(૫) અશુચિત્વ, (૬) સંસાર, (૭) આશ્રવ, (૮) સંવર, (૯)
નિર્જરા, (૧૦) લોકવિસ્તાર, (૧૧) ધર્મ સ્વાધ્યાય, (૧૨) બોધિ-
કુર્ત્ત્વ. એ રીતે બાર ભાવનાઓનું નિરતર મનન કરવું, કે જોઈ
આત્મા નિર્મળ અને તત્ત્વસ્ત થશે.

(૧) અનિત્ય ભાવના.

આ જગતમાં સઘળી અનિશ્ચિત વસ્તુમાં એક વાત નિશ્ચિત છે,
અને તે એ છે કે “ વસ્તુ માત્રના પર્યાયો ક્ષણે ક્ષણે ફરે છે. ”
જગતની કોઈપણ વસ્તુ નિત્ય નથી; કોઈ લાંબો કાળ ચાલે, કોઈ ટુંકો
સમય રહે, પણ અતે સર્વ વસ્તુઓ વિનાશી છે માટે અનિત્ય છે.
પદાર્થ માત્ર અનિત્ય છે એટલું જ નહિ પણ સજીવ પ્રાણીઓની

ઉપાધિરૂપ શરીર જેને માણસો ભૂલથી ‘હું પોતે છું’ એમ માનવાને દોરાય છે તે શરીર પણ નાશવંત છે. આત્મા સિવાયની સર્વ વસ્તુઓ અનિત્ય છે; દેવોના આયુષ્ય લાંબા સમયના હોય, અને તેથી તેમને મળતું સુખ બહુ ગણવામાં આવે, પણ અનંતકાળની અપેક્ષાએ તે પણ અનિત્ય છે. દુકમાં સર્વ પુદ્ગલદશા-અજીવ વિનાશી છે, તેના પર્યાયોમાં ક્ષણે ક્ષણે ફેરફાર થયા જ કરે છે. પ્રાત કાળમાં જે માણસ આપણી નજરે પડ્યો હતો તે મરણ પામ્યો છે એવી સાચ કાળે આપણને ખબર પડે છે. અથવા જે પુષ્પ સૂર્યના દિરણથી વિકસર થયેલુ રહવારમાં દેખાતું તે સાંજરે સંકોચાયેલું નજરે પડે છે. શરીરને પણ બાળપણ, યુવાવસ્થા, વૃદ્ધપણું વગેરે અનુભવાય છે. લક્ષ્મીને ચપળા કહેવામાં આવે છે, એટલે તે એક જગ્યાએ ટકી એસતી નથી, પણ સમયે સમયે સ્થાન બદલે છે. આવી રીતે તન, ધન, જોખન, બળ, વિપયસુખ, પ્રિયજનમમાગમ અને સંસારના સર્વ પદાર્થો અસ્થિર અને અનિત્ય છે. માત્ર આત્મા અમર છે, નિલ છે, શાસ્વત છે. તેનો કોઈ દિવસ અંત આવવાનો નથી. પણ તે શિવાયના અન્ય પદાર્થો, વાયુના આવેથી ગાસતી ધ્વજાના પટ જેવા અસ્થિર છે, કુંજરના ધાન જેવા ચંચળ છે, શરદ્ધતુની વાદળાની છાયા જેવા ક્ષણભંગુર છે, અને વિદ્યુતના ચમકારા જેવા ક્ષણ-વિનશ્વર છે. પણ અજ્ઞાનતાથી માણસો તે વસ્તુઓને નિત્ય નમજી હોમાં મમત્વ કરે છે અને ‘આ મ્હારું છે’ એવો ખોટો ભ્રમ સ્વીકારે છે. પરંતુ તત્ત્વ દૃષ્ટિએ આ સર્વ પદાર્થો અનિત્ય છે; અને પરમાત્મપદને મેળવી આપનારા આત્માના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, અથવા મહં ચિદ્ અને આનંદ એ ગુણો જ નિત્ય છે. કારણ કે તે સ્વાભાવિક ગુણો

એ. આ રીતે નિત્ય અને અનિત્ય વસ્તુ વચ્ચે વિવેક કરતાં શિખેલું અને જેમ અને નેમ અનિત્ય વસ્તુના સંબંધમાં ઉદાસીન ભાવ ધારણ કરવો. 'વિવેક'થીજ ખરો વૈરાગ્ય જન્ય થાય છે. 'જે વસ્તુઓ અનિત્ય છે તે પરમાર્થ દૃષ્ટિથી મ્હારી નથી' એજ ભાવના તે વસ્તુ ઉપર વૈરાગ્ય કેલ્પન કરાવે છે; અને જ્ઞાનસ્ય ફલં વિરત્તિઃ 'જ્ઞાનનું ફળ વિરત્તિ' એ મૂત્ર ખરૂં પડે છે. અનિત્ય ભાવનાના સંબંધમાં કહ્યું છે કે:—

સામિત્તળધનચુવ્વળરઙ્ગવલાત્ઠસંજોગા ॥

અઙ્ગોલા ધનપવણાઢયપાયવપક્કપત્તવ્વા ॥

પ્રભુત્વ, ધન, જેવન, રતિ, રૂપ, ખળ, આયુષ્ય ઇષ્ટસંયોગ એ સર્વ વસ્તુ સખત પવનનો ઝપાટો લાગેલાં વૃક્ષનાં પાકાં પાંદડાં જેવી બહુજ અચળ છે. જેમ તે પાકેલાં પાંદડાંને પવનનો સખત ઝપાટો લાગે તો પડતાં ચાર લાગતી નથી, તેમ આ સર્વ અનિત્ય હોવાથી નાશ થતાં વાર લાગતી નથી. આવી રીતે સંસારના સર્વ પદાર્થોની અનિત્યતા વિચારવી અને અને તેટલાં રાગ તે ઉપરથી ઉતારવો.

(૨) અસારણ ભાવના.

જગતમાં હવે અનેક પ્રકારના શ્રવે પર આધાર રાખે છે, અને તેમને યોગ્યતા શરૂ રૂપ માને છે. પણ ખરી રીતે આત્મદ સિવાય આત્માનું કાંઈ આધારભૂત નથી. આત્મા જ આત્માનો યત્ન છે, અને આત્મા જ આત્માનો મિત્ર છે. વ્યવહારનયથી માતા પિતા, સ્વજન, ખાંધવ, સ્ત્રી, પુત્ર, ગુરૂ વગેરે આધાર રૂપ ગણી શકાય; પણ નિશ્ચયનયથી અથવા ખરી રીતે કાંઈ પણ માણસને

શરણુ આપે તેમ નથી. મરણુ સમયે પોતાનું ચારિત્ર, પોતે કરેલાં શુભ અશુભ કર્મો જ માણસની સાથે આવે છે. કોઈ પણ માણસ તહેને મરણુના દૂર પંડામાંથી બચાવવા સમર્થ થતું નથી. જે વસ્તુઓ અનિત્ય છે તે, આત્માની સાથે આવી શકે નહિ. કારણકે આત્મા નિત્ય છે, માટે તહેના નિત્યગુણો જ તહેની સાથે આવે. માટે આત્માના ગુણો જે હાલ અપ્રગટ સ્થિતિમાં છે તે જેથી પ્રગટ થાય તેવાં સાધનોનો આશ્રય લેવો. બાકી બીજું કોઈ શરણુ નથી. આવી રીતે 'અક્ષરણુ ભાવના' ભાવવી. આત્મા જ કર્મદગ્ધને વિગેરી નાખવા સમર્થ છે. આત્માજ પરમાત્મા અવરથા પ્રાપ્ત કરવા શક્તિ ધરાવે છે. ગુરૂ તો માર્ગ બતાવી શકે (તે વાસ્તે ખરેખર હેમનો ઉપકાર માનવો અને હેમના ઉપર અત્યંત ભક્તિભાવ રાખવો ઘટે છે) પણ તે માર્ગ ઉપર ગુરૂ આપણે વાસ્તે ચાલી શકે નહિ. માર્ગ ઉપર આપણે જાતેજ ચાલવાનું છે, એવો વિચાર કરી સ્વાશ્રયી થતાં શિષ્યનું. જે પદ મહાન પુરુષો પ્રાપ્ત કરી શક્યા તે પદ પ્રાપ્ત કરવાનું સામર્થ્ય આપણા આત્મામાં રહેલું છે, એવો વિચાર કરવો; અને કાયર થઈ, હાથ જોડી, દૈવને માથે દોષ મુકી આજ્ઞાસમાં-પ્રમાદમાં અમૂઢ્ય જન્મ ગુમાવવો નહિ.

(૩) - એકલ બાવના.

આ સંસારને વિષે હવે એકલોજ ઉત્પન્ન થાય છે, અને એકલોજ મરે છે, એકલોજ કર્મનો કર્તા છે, અને એકલોજ તે કર્મનો ભોક્તા છે. પરમાર્થ દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો ધર્મ સિવાય અન્ય કોઈ પણ સ્વજન મનુષ્યનો મદાયકારી થઈ શકે નહિ. માટે કોઈ પણ કાર્યનો આરંભ કરતાં પહેલાં તે કાર્યનું શું પરિણામ આવશે

એમ વિચારી તે કાર્યમાં જીવે પ્રવર્તન કરવું,—કારણ કે તે કાર્યનું ફળ-
પણ પોતાને એકલાને લોગવવું પડશે. દરેક કાર્ય, દરેક વિચાર અને
વાસનાને માટે મનુષ્ય પોતે જ જવાબદાર છે; માટે દરેક જીવે પવિત્ર અને
સુંદર વિચારો વિચારવા, પવિત્ર અને સુંદર વચનો બોલવાં, અને પવિત્ર
અને સુંદર કાર્યો કરવાં; કારણ કે તે સર્વનું સુંદર ફળ પણ પોતાને
જ મળે છે. આત્મા પોને એક છે અને તે સિવાયની સર્વ વસ્તુઓ
બિન્ન છે, અને તેને ને આત્માને ખરી રીતે કાંઈ સંબંધ નથી.

અધ્યાત્મસારમાં કહ્યું છે કે; —

एकः परमवे याति जायते चैक एव हि ॥

ममतोद्रेकतः सर्वं संबन्धं कल्पयत्यथ ॥ १ ॥

व्याप्नोति महतीं मूर्तिं वटवीजाग्रथा वटः ॥

तथैकममतावीजात्मपञ्चस्यापि कल्पना ॥ ૨ ॥

माता पिता मे भ्राता मे भगिनी वल्लभा च मे ॥

पुत्राः सुत्रा मे मित्राणि ज्ञातयः संस्तुताश्च मे ॥ ૩ ॥

इत्येवं ममतो व्याधिं वर्धमानं प्रतिक्षणम् ॥

जनः शक्नोति नोच्छेतुं विनाज्ञानमहौપधम् ॥ ૪ ॥

જીવ એકલો પરમવમાં જાય છે અને અહીંયાં એકલો ઉત્પન્ન
થાય છે, પણ મમતાના પ્રધાનપણાથી સર્વ સંબંધની જીવ કલ્પના
કેરે છે. વડના બીજને લીધે વડનું ઝાડ બહુજ વિસ્તારવાળી જમીન-
માં પથરાય છે, તેમ એક મમતા રૂપ બીજ થકી આ સંસારના
સંબંધની કલ્પના ઉદ્ભવે છે. મ્હારી માતા, મ્હારો પિતા, મ્હારો

માર્ગ, મહારી બહેન, મહારી પત્ની, મહારા પુત્રો, મહારી પુત્રીઓ, મહારા માતિજનો, મહારા પરિચયવાળા; આ રીતે ક્ષણે ક્ષણે વધતી જતી મમતારૂપ વ્યાધિનો ઉચ્છેદ કરવા સમ્યક્ જ્ઞાનરૂપ મહોપધ સિવાય માણસ સમર્થ થતો નથી. સમ્યક્જ્ઞાન અથવા સદ્ અને અસદ્ કે નિત્ય અને અનિત્ય વસ્તુનો વિવેક જ આ મમતાનો નાશ કરે છે હું અને મહારૂં એજ માણસનાં જ્ઞાનચક્ષુને અંધ કરનાર મોહરાજનો મંત્ર છે. અને જે કાંઈ દેખાય છે તે, હું અને મહારૂં નથી, એ મંત્ર મોહરાજને છતનાર છે.

“નિજરૂપા નિજ વસ્તુ છે, પરરૂપા પરવસ્તુ;
જેણે જાણ્યો પેચ એ, તેણે જાણ્યું સમસ્ત !”

મહારો આત્મા તે જ હું, અને તે સિવાયની સર્વ વસ્તુઓ ‘પર’ છે, એવું જેણે સમ્યક્ પ્રકારે જાણ્યું અનુભવ્યું તેણે આ જગતમાં સર્વ જાગત જાણી કારણ કે જે વસ્તુ ખરી રીતે પોતાની નથી તેને પોતાની માનતી, એ અજ્ઞાનતા છે; અને તે અજ્ઞાનતાથી એટલે શરીર, ધન, ગૃહ અને સ્વજનોની ઉપાધિને પોતાની માનવાથી, માણસ સંસારમાં રખડે છે. માટે આત્મજ્ઞાન મેળવવું.

(૪) અન્યત્ર ભાવના.

આત્મા સિવાયની તમામ વસ્તુઓ સાથે આત્માને નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ કાંત્રપણ સંબંધ નથી. ઘણા કાળ મુધી અન્તપાનાદિકથી લાલન-પાલન કરેલો દેહ તે જ પોતાનો નથી, તો પછી દેહથી બહાર રહેલાં ધન, સુવર્ણ, ઘર, મહેલ વગેરે તો પોતાનાં શી રીતે થઈ શકે જ ? તે સર્વ આત્માના નથી, પણ આત્મા તેને તીવ્ર સ્વરૂપના અજ્ઞાનથી પોતાના ગણે છે. આ મહારૂં ધર, આ મહારૂં ધન, આ

મહારાં સ્વત્ત્વં એમ તે માને છે; પણ તે સર્વ આત્મદ્રવ્યથી ન્યારું છે. કારણ કે, સર્વ પદાર્થો અને ચેતનાવાળા પ્રાણીઓની ઉપાધિઓ-- શરીરો પુદ્ગલનાં જૂદાં જૂદાં રૂપાંતરો છે. પુદ્ગલ તે અણુવ છે, માટે ખરી રીતે જીવ પુદ્ગલથી જૂદો છે; એવી ભાવનાને 'અન્યત્વ ભાવના' કહે છે.

(૫) અશુચિ ભાવના.

આ શરીર, આત્માને કાર્ય કરવાનું સાધન છે; પણ આપણે શરીરનેજ સર્વસ્વ માનીએ એટલા છીએ. ઘણાક જડવાદીઓ તો શરીર એજ આત્મા એમ કહે છે. પણ તહેમા તહેમની મોટી ખૂલ છે, શરીર એ તો આત્માનું વસ્ત્ર છે. તે વસ્ત્ર ઉપર બહુ રાગ રાખવો ઉચિત ગણાય નહિ. કારણ કે, આ ઔદારિક દેહ તે બહુ જ અશુચિમય (અપવિત્ર) છે; કેમ કે તે રસ, રૂઝિ, માંસ, મેદ, હાડકાં, વીર્ય, મજ્જા, શ્લેષ્મ, મળ, મૂત્રાદિકથી ભરેલો, આમડાથી મટેલો, નસોની જળોએ વીંટાયેલો, નિરંતર ધૂમિ, રોગ અને શુભકાથી વ્યાપી રહેલો છે. કુત્તની માળા, ખરાસ, ચંદન, કસ્તુરી વગેરે સુગંધી દ્રવ્ય શરીરપર લગાડવામાં આવ્યાં હોય તો તહેને પણ મલિન કરવાને આ દેહ સમર્થ છે; માટે દેહ ઉપર અત્યંત રાગ ન ધરવો એમ આ અશુચિ ભાવના જણાવે છે. આટલા બધા અવશ્યુષ્ય છતાં તે, જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનું, ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરવાનું, અને આ જગતના વ્યવહારના દરેક કાર્ય કરવામાં તે ઉત્તમ સાધન છે; માટે તહેને ખરાખર કેળવવું. કેળવાએલું હથિયાર સુતારને બહુ ઉપયોગી થાય છે, તેમ કસરતથી કેળવાયેલું, અને અહ્યયર્થથી મજામુત બનેલું શરીર બહુજ ઉપયોગી થાય છે. માટે શરીરનું અત્યંત

લાલન-પાલન પણ ન કરવું, તેમ લેના ઉપર દેખ કરી લેતો. અનાદર-પણ ન કરવો. તે આપણો નોકર છે એમ માનવું. નોકરને વશ રાખીએ, મારી નાખતા નથી. તે જ રીતે શરીરને વશ રાખવું, પણ તદ્દન દરકાર ન કરી લેતો નાશ કરવો ઘટતો નથી. પણ તેને ઉચીત કાળજીથી અને કુદરતના કાયદા મુજબ વર્તીને તનદુરસ્ત રાખવું તથા આત્માના ઉદ્ધાર માટે જે કાંઈ કામ લેની પામે કરાવવું જરૂરનું જણાય તે કરવાને તે શરીર જરા પણ આનાકાંતી ન કરે એમ સંભાળવું.

(૬) સ સાર ભાવના.

સ સારની ઘટમાળ નિરંતર કર્યા કરે છે; કાળચક્રના અને કાર્ય-કારણના અચળ નિયમ પ્રમાણે સર્વ જીવ પોતપોતાનાં કર્મનાં ફળ રૂપે કોઈ સુખી તો કોઈ દુઃખી, કોઈ રંક તો કોઈ રાગ્ન, કોઈ રૂપવાન તો કોઈ દુરૂપવાન, કોઈ બલવાન તો કોઈ નિર્બળ, કોઈ વિદ્વાન તો કોઈ અભણ, કોઈ શુણ્યાનુરાગી તો કોઈ શુણ્યદ્રોષી એવી રીતે અનેક પ્રકારનાં સ્વરૂપ આપણી દૃષ્ટિએ પડે છે. જૂઠા જૂઠા આત્માઓ સાથે જીવ જૂઠા જૂઠા સંબંધમાં આવે છે. અતંત કાળથી આ જીવ અગ્નિ અવસ્થામાં અને જીવન ઉદ્દેશના સક્ષવિના સંસારનાં પરિભ્રમણ કરે છે; નેથી સર્વ જીવોના સંબંધમાં જૂઠા જૂઠા ભવમાં આવે છે; અને તે ભિન્ન ભિન્ન ભવમાં માતા, પિતા, પુત્ર, પુત્રી, સ્ત્રી, નોકર, સ્વજન, શત્રુ, મિત્ર વગેરે અનેક પ્રકારના સંબંધમાં અનેક વાર અનેક જીવોની સાથે જોડાય છે; છતાં કોઈ કોઈનું ચકુ નથી, કારણ કે આ સર્વ સંબંધ શરીર આગ્રહી છે. અને આત્મા તો દેહાતીત છે. માટે આસક્તિ વિના-પણ પ્રેમ સહિત આપણા સંબંધમાં

આવતા જીવોનું કલ્યાણ કરવું. માણસને સંસારમાં બાંધનાર રાગ, મમત્વ ભાવના છે. આ પુત્ર મ્હારો છે, આ સ્ત્રી મ્હારી છે, એવા વિચારથી હેમના ઉપર જે આસક્તિ થાય તે રાગ; અને તે રાગ માણસને તે ઇષ્ટ જનના વિયોગથી અથવા મરણથી દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે. પણ પુત્ર અથવા સ્ત્રી તે આત્મા છે; અને આત્માનું કલ્યાણ કરવું તે મ્હારો ધર્મ છે, અને બીજા માણસો કરતાં, મ્હારા સંબંધમાં આવેલાં માણસોનું કલ્યાણ હું વધારે સુગમતાથી કરી શકું એવા વિચારથી હેમના ઉપર પ્રેમ રાખવો તે ઉત્તમ છે; અને તે પ્રેમ ફરેક મહાન આત્માનો સ્વાભાવિક ધર્મ છે. પોતે નિસ્પૃહ ભાવથી ટૂંકી તરીકે વર્તવું. સંસાર દુઃખમય છે અને જન્મ મરણના ચક્રમાં ફરતાં ખરી રીતે સુખ જરા માત્ર નથી. જેમ ભમરો વાડીમાં એક કુલનો ત્યાગ કરી બીજા કુલે બેસે છે, ત્યાંથી ત્રીજા કુલ ઉપર બેસે છે; એમ જીવ અનેક ગતિમાં અથડાય છે, પણ સુખ મેળવી શકતો નથી; કારણ કે ખરું સુખ તો આત્મામાં રહેલું છે; પણ જેમ કસ્તૂરીઓ મૃગ કસ્તૂરીના વાસથી લોભાઇ કસ્તૂરી મેળવવાને સકળ જંગલમાં બમે છે, તેમ સુખ આત્મસ્વભાવમાં રહેલું હોવા છતાં તે બાબતના જ્ઞાનના અભાવે અજ્ઞાની જીવ બાહ્ય વસ્તુમાં સુખ શોધે છે. સંસારમાં શિશુકુલ સુખ નથી એમ આ કથનનો આશય નથી, પણ તે સુખ ઈન્દ્રિયના જેવું છે, અને તે મળ્યા પછી પણ ખરી તૃપ્તિ થતી નથી, માટે ગીરકાળ ટકે એવું સુખ પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છનાર મનુષ્યના પ્રયાસને અનુચિત છે. આવી રીતે સંસારનું સ્વરૂપ વિચારવું, અને તેને દુઃખગર્ભિત જાણી આત્મસ્વભાવમાં રહેલું અનંત-અમર સુખ મેળવવા પ્રયત્ન કરવો; એજ આ કથનનો આશય છે.

(૭) આશ્રવ ભાવના.

જીવ ક્ષણે ક્ષણે શુભ અથવા અશુભ કર્મ બાંધે છે. તે કર્મને બાંધ થવાનાં કારણો મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કપાય, અને યોગ છે. જેના દ્વંદ્વમાં મૈત્રી, કારુણ્ય, પ્રેમાદ અને માધ્યસ્થ ભાવના વસેલી છે તેઓ શુભ કર્મ બાંધે છે, પણ જેમનાં મન આર્ત તથા દૌરબ્યાન અને વિષય કપાયથી રંગાયેલાં છે તેઓ અશુભ કર્મ બાંધે છે. પુણ્ય અને પાપ કેવી રીતે બાંધાય છે અને કેવી રીતે ભોગવાય છે, તેનું સવિસ્તર સ્વરૂપ નવતત્ત્વથી અદ્યક્ષ કરવું. જેથી કર્મબાંધ આવે તેવી સુરાગ પ્રવૃત્તિને ‘આશ્રવ’ કહેવામાં આવે છે, જેમાં કર્મના ક્ષણ ઉપર મમતા રહેલી છે તેવા કાર્યથી નવાં કર્મ અદ્યક્ષ કરાય છે; માટે આશ્રવનો ત્યાગ કરી નિષ્કામવૃત્તિથી કાર્ય કરવાં-

(૮) સંવર ભાવના.

આશ્રવને રોકવું તે સંવર. જેથી નવાં કર્મ બાંધાય તેવાં કાર્યોનો રોધ કરવો તેને ‘સંવર’ કહે. સમ્યગ્જ્ઞાનથી મિથ્યાત્વનો નાશ કરવો, વિરતિથી અવિરતિનો રોધ કરવો, ક્રમાથી ક્રોધને, નમ્રતાથી માનને, ગરલતાથી માયાને, અને સંતોષથી લોભને, આ રીતે કપાયોને છતવા; અને મન, વચન અને ક્રિયાના શુભયોગોથી અશુભ-યોગ ઉપર જય મેળવવો, તે ‘સંવર’ કહેવાય. તે સંવર સર્વ થકી અને દેશ થકી હોય છે. સર્વ પ્રકારે સંયમ તો ચૈદગા ગુણસ્થાનકમાં ગિરાજતા ‘અયોગી કેવળા’ ને હોય, અને દેશથકી સંવર એક બે ત્રણ પ્રકારના આશ્રવના રોકનારને પણ સંબંધી રહે. વળી સંવરના બે ભેદ છે. કન્ય સંવર અને બાવ સંવર. આશ્રવને લીધે જે પુદ્ગલો જીવને લાગતાં હોય તે ન લાગવા દેવાં, અથવા લેખને

છેદ કરવો તે 'દ્રવ્ય સંવર' કહેવાય, અને ભવના કારણ રૂપ આત્માની ને અશુદ્ધ પરિણતિ તહેને ટાળી સ્વસ્વભાવમાં રમણ કરવું, તે 'ભાવસંવર' કહેવાય.

(૨) નિર્જરા ભાવના.

સવર અને નિર્જરામાં આ એક મુખ્ય ભેદ છે; અધાતાં નવાં કર્મને રોકવાં તે 'સવર' અને પૂર્વે બાંધેલાં કર્મદળને તપ વગેરેથી વિખેરી નાંખવાં તે 'નિર્જરા.' નિર્જરાના બે પ્રકાર છે. એક સકામ નિર્જરા અને બીજી અકામ નિર્જરા. તપના જે બાર પ્રકાર કહ્યા છે, તે બાર રીતે સકામ નિર્જરા થાય છે. જે લોકોએ વિરતિ ગ્રહણ કરી છે, તેઓ જ આ રીતે કર્મની નિર્જરા કરવા તત્પર થાય છે, અને અકામ નિર્જરા તો વિરતિ ભાવ વિના નિષ્કારણ ટાક, તડકો, ક્ષુધા વગેરે સહન કરવાથી થાય છે માટે કષાયની મંદતા કરી તપ કરવા, તો તે જ લાભકારી છે, બાકી ઈચ્છાના રોધ રૂપ સત્ય તપ વિના ઝાઝો લાભ થતો નથી. એવી રીતે નિર્જરાતું સ્વરૂપ વિચારવું અને યથાશક્તિ બાહ્ય તથા અંતર તપ કરવો.

(૧૦) લોક સ્વભાવ.

પોતાના બે હાથ પોતાની કેડ ઉપર મુક્યા હોય, અને પોતાના બે પગ વાંકા પસાર્યા હોય, તેવા માણસને ત્હમારી નજર આગળ કંઈયો, એટલે ત્હમને ચૈદ રાજસોકતું કેવું સ્વરૂપ હશે ત્હેની ઝાંખી થશે. લોકને વિષે ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશસ્તિકાય, પુદ્ગલસ્તિકાય, કાળ અને જીવ રૂપ પદ્મ દ્રવ્ય આવી રહેલાં છે. જેમ માંછલાને હાલવા ચાલવાની ગતિમા જળ સહાય કરે છે, તેમ આલવાને તપર થયેલા માણસને આલવાના કામમાં સહાય કરનાર

તત્ત્વ 'ધર્માસ્તિકાય' કહેવાય છે. માણસને સ્થિર બેસવામાં, અને દરેક વસ્તુને સ્થિરતા અપાવવામાં સદાય કરનાર તત્ત્વ 'અધર્માસ્તિકાય' કહેવાય છે. અવકાશ આપવો તે 'આકાશાસ્તિકાય'નો સ્વભાવ છે. આપણે દુધથી ભરેલા લોટામાં નવઢાંઢ યા પાશર ખાડ નાંખીએ છીએ, છતાં લોટામાંથી દુધ બહાર નીકળી જતું નથી, કારણ કે દુધના પરમાણુઓની વચ્ચે વચ્ચે જગ્યા રહી છે, આ જગ્યામાં આકાશ રહેલું છે. એવના લક્ષણવાળો, કર્મનો કર્તા, કર્મનો મોકતા 'જીવ' કહેવાય છે, પૃથ્વી, વાદળો, પર્વત સ્થળો જેના પરિણામ રૂપે છે તે દ્રવ્ય 'પુદ્ગલાસ્તિકાય' કહેવાય છે, તેનો સ્વભાવ બરાબ જગતો અને દલવાઇ જવાનો ઇ. દરેક વસ્તુને લગે ક્ષણે બદલનાર, નદીનને જીતું કરનાર અને સમગ્રથી મપાનાર 'કાળ' કહેવાય છે. આવી રીતે છ દ્રવ્ય જેમાં રહેલા છે, એવા તે કુર્વ, અવમ અને મધ્ય તીર્થો લોક રૂપ ત્રણ લોકનું સ્વરૂપ વિચારવું તે 'લોકસ્વભાવ' ભાવના બાબતી.

(૧૧) ધર્મ ભાવના.

આ સંસારમાં રહ્યો—અજ્ઞાનથી બંધનમાંથી કરતા પ્રાણીઓ તરફ દયાદયિથી, હૈમને તારવાની બુદ્ધિથી સદ્ગુણ શિખવનાર સર્વજ છે એમ વિચારવું. દેવગુણથી હૈમણે સર્વ સ્વરૂપ જોયું અને પેશપદાર બુદ્ધિથી તે જ્ઞાન જગતના કિતાર્યે લોભને ઉપદેશ્યું તે મહાદેવ તીર્થ કરમકારાજ છે; અને તેઓએ નિઃસ્વાર્થ બુદ્ધિથી અને દેવગુણથી ઉપદેશ કરેલો છે, માટે તે સત્ય હોયો જ જોઈએ. હૈમની વાણી અતિ ઉત્તમ અને શ્રોતાજનોને લાભકારી છે. શિક્ષણીયા ચારના જ્ઞાનમાં વગર હૈમજીએ પણ તે વાણીનો એક શબ્દ

પડી જવાથી હેને અત્યંત લાભ થયો હતો; તો પછી લક્ષ્યપૂર્વક હેનું શ્રવણ કે વાંચન કરી મનન બાદ તદનુસાર વર્તન કરનારનું કલ્યાણ થાય એમાં તો આશ્ચર્ય જ શું? સર્વજ્ઞ ભગવાને દશવિધ યતિ ધર્મ અને બાર વ્રત રૂપ શ્રાવક ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો છે; માટે શ્રાવકે બાર વ્રત પાળવાં અને માધુએ દશવિધ યતિધર્મ પાળવો. આ રીતે ધર્મ તથા ધર્મનો ઉપદેશ કરનાર સવજ્ઞ સંજ્ઞાથી વિચાર કરવો તે અગીઆરમી 'ધર્મ ભાવના.'

(૧૨) ઔદિ દુર્લભ ભાવના.

ધણા ધણા જન્મો કર્યા પછી આપણે આવી ઉત્તમ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી છે. મનુષ્ય ભવ પ્રાપ્ત થાય, પાંચે ધન્ધિયો સપૂર્ણ હોય, ધર્મ શ્રવણ કરવાની ઇચ્છા હોય, સાંભળવાનો લાગ હોય, વગેરે સર્વ સામગ્રીઓ હોય તો પણ ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધતાને ખતાવનારી, કર્મ-રૂપ મેલને દૂર કરનારી અને સર્વજ્ઞ ભગવાને પ્રરૂપેલી સદ્ વાણીમાં શ્રદ્ધા થવી તે પ્રાયઃ દુર્લભ છે. સદ્ને સદ્ તરીકે ઓળખવું, અને અસદ્ને અસદ્ તરીકે જાણવું એ કામ સહેલું નથી. ગુરૂકૃપાથી અને મહાપુણ્યના ઉદયથી તે થઈ શકે છે. કારણ કે એકવાર પણ ચાણુમને સદ્ અસદ્નું વિવેકપૂર્વક જાણી જાન થાય તો ફરીથી તેનો તે માણુસ રહે નહિ, હેના આચાર વિચાર તદ્દન બદલાઈ જાય. સંસારચ્ચલારમા બહેને તે ફરીને ગુંથાય, પણ કાંઈ ઝોર પ્રકારની ઉદાસીનતા હેના કાર્યમાં જણાશે.

* * *

આ રીતે બાર ભાવનાઓ છે. જેમ સારા આપદથી પિત્તાદિ રોગનો નાશ થાય છે અથવા જેમ પ્રચંડ પવનથી નાદગમ્ય સ્થ

વીખરાઇ જાય છે તેમ, આ ખાર ભાવનાથી રાગદ્વેષ—મોહ રૂપ મળ નાશ પામે છે; કારણ કે ભાવનાઓ અને રાગદ્વેષને શત્રુપણું છે।

આવી રીતે ભાવનાઓથી રાગદ્વેષનો ક્ષય થાય છે; પણ તેથી શુ ? રાગાદિનો ક્ષય થયે મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે. ત્હારે સર્વ પદાર્થો પ્રતિ રાગનો નાશ થાય છે અને સર્વ પ્રાણી પ્રત્યે દ્વેષનો નાશ થાય છે ત્હારે તે છવ સર્વ બણી સમભાવ વાળો થાય છે, સર્વનું હિત કરવા તત્પર બને છે અને સદૃશ વસ્તુધાને કુટુંબ તુલ્ય ગાનનાર ઉદારચરિત્ર બને છે. ત્હેનું મન શાન્ત અને નિશ્ચળ બને છે. આત્મજ્યોતિ ત્હેના મન રૂપ શાન્ત મરોવરની સપાટી પર પ્રકાશે છે, અને સદૃશ લોકલોકના પદાર્થો જેનાથી જોઇ શકાય તેવું કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન ત્હેને પ્રાપ્ત થાય છે, -પ્રાપ્ત થતું નથી પણ ત્હેનામાં ગુપ્તે હતું તે પ્રકટ થાય છે. મન અને શરીર સંજ્ઞાની સર્વ દુઃખનો નાશ થાય છે, નિવિધ તાપ ટળી જાય છે અને અસાધારણ આનંદ રૂપ મોક્ષસ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે, કે જે સ્થિતિનું વર્ણન શબ્દોદ્ધારા કદી થઇ શક્યું જ નથી; કારણ કે જૈનરી વાણીમાં તે અનુભવ દશાને દર્શાવવાના શબ્દો જ નથી.

આ પુસ્તકના પૃષ્ઠ ૧૩૩ માં “સીમન્ધર સ્વામીને ૯ મો પત્ર” પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે તે પણ પર્યાપણ માટે ખાસ યોગ્યતા હોવાથી, આનુર્માસમાં વાંચવા યોગ્યત્વે આ લેખમાં પ્રકાશિત કરવાને અવશ્ય વાંચવા યોગ્ય છે. જેમાં વર્ષ દરમિયાન થયેલાં તમામ પ્રકારનાં પાપો માટે ક્ષમા માગવામાં આવી છે અને ભવિષ્યમાં શુદ્ધ ચર્તન કરવાની શક્તિ મળે એટલા માટે પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે.

પર્યુષણ અને આપણું કતવ્ય.

પ્રત્યેક ધર્મમાં તહેના અનુયાયીઓ માટે, સાથે મળીને પ્રાર્થના કરવા સાર, ભાપણ અગર વ્યાખ્યાન દ્વારા ઉપદેશ સાંભળવા સાર, અથવા ધર્મની જૂદી જૂદી ક્રિયાઓ કરવા સાર, અમુક દિવસો નિર્માણ દરેકા હોય છે. આ દિવસોમાં તે ધર્મના અનુયાયીઓ એક રથળ કે જોને મદિર, દેવળ, મઠ, ધર્મસ્થાનક કે ઉપાશ્રય કહે છે, ત્યાં જાય છે અને ભક્તિ પ્રેરનારી ધર્મક્રિયાઓ કરે છે. આ ક્રિયાઓ કરનારાઓ પૈકી કેટલાક સમજીને કરનારા હોય છે, જોહારે બાકીના એકએકની પાછળ ચાલનારાં ઘેરાં હોય છે. આ વસ્તુસ્થિતિ આજ કોઇ અમુક પથમાં જ દેખવામાં આવે છે તેમ નથી, પણ પ્રત્યેક ધર્મમાં આ પ્રમાણે જોવામાં આવે છે અને જોના કોઈ મુખ્ય નિયમને અપવાદરૂપ નથી.

ધર્મક્રિયાના ઉદ્દેશ.

આપણી ધાર્મિક ક્રિયાઓ વડે પવિત્ર થઈને માનસિક ભક્તિ કરવાના દિવસોને ‘પર્યુષણ’ કહેવામાં આવે છે; અને આવા દિવસોની સખ્યા આઠ જેટલી હોય છે, તે કોઈ કોઈને સમજાવવાની જરૂર નથી. આ ક્રિયામાં આનંદથી ભાગ લેનારાની સખ્યા મુઠ્ઠીભર હોઈ છે અને તહેતું કારણ માત્ર આ ક્રિયાઓના ઉદ્દેશની અજ્ઞાનતા એજ છે. એ અજ્ઞાનતાને સળંગે કેટલાકો તો આ દિવસોને વેદ રૂપ ગણે છે અને વ્યાપારમાં આડખીલરૂપ લેળે છે. કેટલાકો આ દિવસોને નવરા માણસને દિવસ ગાળવાનું સાધન ગણે છે, જોહારે ‘સુધરેલા’નું

શાસ્ત્ર વળી તદ્દન જુદું જ છે । સ્વામી-વિવેકાનંદ કહે છે તેમ, આ લોકો ધર્મને Scent (મૅન્ટ-સુગંધી) તરીકે ગણે છે અને જેમ તેઓ દુનીયાની બીજી બધી વ્યવહારની સાંકળથી જોડાવાનું મોજ ખાતર પ્રસંદ કરે છે તેમ ધર્મને પણ સુગંધી ગણી મોજ ખાતર કેદેખાવ કરવા ખાતર (અસુક ધર્મના અનુયાયી તરીકે ખપવા ખાતર) માનતા બાણીય છે. કેટલાકો મોજ મજાદમાં આ દિવસો વ્યતીત કરે છે, ત્હારે કેટલાકો જુગાર રમવામાં ત્હેનો ઉપયોગ કરે છે । પરંતુ આ બધાને જતા કરી આપણે ક્યાં કર્તવ્યો કરવાનાં છે ત્હેનાં જ અન્ને વિચાર કરીશું.

જે જે સ્થળે સાધુ વગેરે બિરાજતા હોય તે અમળના આર્વાચી વ્યાખ્યાન સાંભળવા બાંચશાળી થઈ શકે છે, અને મનને મુક્ત કરી આંતર દૃષ્ટિ કરવા નવરા થાય । સ્થળે આવા પુરો નથી હોતા તે તે સ્થળે માણુ બાગે નિષ્ફળ જાય છે. ચાર સ્થાનક હોય તો ત્રણ સાધુઓ મૂકવા ગામમાં ત્હાં આવકો અ દુકાળ રાખવાનું ચોગ્ય ચોગ્ય નથી. આમ કરવા સાધુઓએ પોતપોતાના ક્ષેત્ર ને કુંડાળા (circle) માથી કારણ કે ખાનપાન અને મા આવકોમાં જ મળે ! ગુજરાત

દક્ષિણમાં છે ? અને આરવાડના સાધુનો કેટલો ભાગ ખીજે સ્થળે છે ? અનાય ક્ષેત્રોમાં આંદ્ર દેશ સહીતે વિચરનાર શ્રી મહાવીર પિતાના આ સાધુઓ ખરા પૌત્ર ગણાય કે કેમ તે એક સવાલ છે. ગમ્મઝાધિપતિઓ આ સમયમાં વિચાર કરવા કૃપા કરશે અને જે સાધુઓ પોતાની આસામાં રહેવા ન ઇચ્છતા હોય તહેમને યોગ્ય નસીબત પહોંચાડવા મહરજાની કરશે તો જૈનો તેમજ જન સમુદાય પર મોટો આભાર થયો ગણાશે.

ધર્મક્રિયાઓ કેવી રીતે કરવી ?

પર્યુપણુ પર્વમાં પ્રભાતે ઉડી દેહશુદ્ધિ વગેરેથી કારક થઈ ઉપા-
શ્રયમાં જવા પડેલાં, પ્રત્યેક જૈને (જૈન એટલે સ્વાર્થપર જય મેળવવા ઇચ્છના મનુષ્યે) અર્થો કલાક એક-આસને બેસી પ્રથમ દશ પદર દૈર્ઘ્ય શ્વાસપ્રશ્વાસ લઈ ધ્યાન ધરવું એટલે કે પોતાની ચોતરફ અત્યંત સામર્થ્યવાન એવા શ્રી સીમંધર સ્વામી ખીરાણુ રહ્યા છે અને તેઓ પોતાની દરેક ક્રિયા અને મનને સાવધાનપણે જોયાં કરે છે એમ કલ્પવું. આ વખતે પાપી મનુષ્યોનાં હૃદય હમેશાં ડંખે છે અને પોતાના પાપનો પરતાવો કરવાનું તહેમને મન થાય છે અને તે સાથે ફરીથી પાપ કરવાની ઇચ્છા કેટલેક દરજ્જે નિવૃત્ત થાય છે. ભગ-
વાનનાં જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર વગેરેનો અત્યંત શાંતતાથી વિચાર કરવો અને તહેમનાથી કોઈ પણ ગીજ ગુપ્ત નથી તેવો લાંબો વખત વિચાર કર્યા કરવો અને તે પછી આખા દિવસમાં કોઈ પણ ક્રિયા કરતી વખતે મનમાં પહેલવહેલો વિચાર કરવો જે આ ક્રિયા ‘મહાન ગુરુ’ને પસંદ પડશે કે કેમ ?

આ ધ્યાનથી અને વારંવાર કરાતા વિચારથી આપણે ‘શિષ્ય માર્ગ’ની યોગ્યતા સંપાદન કરીએ છીએ અને આપણી રક્ષા કરનાર

શ્રી સીમંધર સ્વામી હયાત છે એ શ્રદ્ધા આપણામાં નવું બળ વહેવરાવે છે. હાલના ઘણાખરા સાધુઓ તે પશુ આ 'શિષ્ય માર્ગ'ના મોત્ર નવાસવા વટેમાર્ગ છે. આ ક્રિયા સમાપ્ત થયા પછી પ્રત્યેક પોતા-પોતાને પ્રાપ્ત અતિ જરૂરી સંસારવ્યવહારમાં થોડો સમય ગાળવાની જરૂર હોય તો તેમ કરીને ઉપાશ્રયે જવું. જે સ્ત્રીઓને પોતાનાં ન્હાનાં બાળકોની દરકાર કરવાની હોય છે તેમણે જો તે બાળકો ઉપાશ્રયમાં ગરબડ મચાવી દે તેમ ન હોય તોજ એમણું, નહિ તો દર્શન કરી તરતજ પાછા ફરવું એ સર્વના હિતાર્થે જરૂરનું છે.

વ્રત આદરવાની અનુકૂલતાનો વિચાર.

જે જે લોકોને ઉપવાસ વગેરે જે જે વ્રત કરવાની યોગ્યતા અને અનુકૂળતા હોય તેમણેજ નાત્ર તે વ્રત આંગીકાર કરવું; પશુ જેમનાથી તે વ્રત બનવું તદ્દન અસંભવિત હોય તેમણે તે વ્રત આદરતાં પહેલાં પ્રરતો વિચાર કરવો. એક જ દિવસ શીલ વ્રતનું પાલન કરનારને શ્રી તીર્થંકરે છ માસના ઉપવાસ જેટલું કડયાણુ કહેલું છે. બાળકો, જેમનાં શરીરો ટેવાયાં ન હોય તેવા યુવાનો, અન્યંત ક્ષીણ થઇ ગયાં છે શરીર જેમનાં એવા વૃદ્ધો, ગર્ભવંતી સ્ત્રીઓ અને જે સ્ત્રીઓના ઉપર બાળકના જીવનનો આધાર રહે છે તેવી સ્ત્રીઓએ ઉપવાસ વ્રત કરવા જરૂર નથી.

એક અનાચાર.

મ્હેં ઘણાએક દાખલા જોયા છે કે જેમાં ધર્મપ્રેમી નદિ પશુ ધર્મવેદના સાધુ—સાધ્વીઓ (જે કે તેમનામાં સાધુતા હશે કે કેમ તેનો મ્હેં વિચાર કીધો નથી), ગર્ભવંતી સ્ત્રીઓ જેમને સાત માસ થયા હોય (તે વખતે સાધુને જોરાવવાની પશુ અયોગ્યતા

ગણાય છે છતાં) તેવી સ્ત્રીઓને ઉપવાસનાં પ્રત્યાખ્યાન કરાવે છે ! અને ન્હાનાં બાળકોને પોષધ કરાવે છે ! સાધુઓ અને શ્રાવકો ને આ સવાલ ઉપર વિચાર કરશે તો પોતાની ઘેઘછાતું ભાન આપોઆપ થશે, અને કીડી બચાવવાનો ફાંકો રાખનારાઓ આ પ્રથા બાળક જેવા એક કુમળા પુલપર ફેટલો મ્હોટો કારમી ધા દરે છે તેહું હેમને ભાન થશે. કદાચ કોઈ લાગણીવાળો સખસ આ બાબત કોઈ સાધુને અરજ પણ કરે તો તેને નાસ્તિકતાની પૂછડી વળગાડીજ છે ! સાધુ વર્ગને જણાવવાની જરૂર નથી કે ‘ગૃહસ્થાશ્રમ’ અને ‘સાધુ આશ્રમ’ એ બન્ને જૂદા જૂદા ધર્મ છે. ઉપવાસ કરનારનેજ માત્ર ‘આસ્તીક’ કહેવાતું જેમના શબ્દકોષમાં હોય તેમણે કૃપા કરીને તે કાપ પોતાના સાંકડા પેટમાંજ પડી રહેવા દેવો; તે શબ્દ-કોષને બહાર તેજમાં લાવશે તો તેમાંથી કોઈ જૂદીજ જાતની તજનો બબુકો નીકળી ઉઠશે !

વ્યાખ્યાન.

સાધુ વર્ગે વ્યાખ્યાન શરૂ કરવા પહેલાં જ પ્રત્યાખ્યાન આપી દેવાં જોઈએ અને વ્યાખ્યાન શરૂ કર્યા પછી લેશ માત્ર ગરબડ ન થાય. તેની સાંભળ ગૃહસ્થો રાખશે. વ્યાખ્યાનની અંદર ઉઠી-ઉઠીને સવાલો પૂછવાની ટેવ આ ન્યાયે ખીલકુલ સહન કરવા યોગ્ય નથી; કારણકે પાટ આગળ ખેસવાનો ઇન્જિરો રાખનારાની આ કાંઈ ‘કલામ’ નથી, કે જેથી સવાલ-જવાબથી કોઈને પક્કા કરવાની જરૂર પડે ! પર્યુપણમાં તો ઘણે ભાગે એવા માણસો વિશેષ આવે છે કે જેમને આખા વર્ષમાં વ્યાખ્યાન સાંભળવાનો પ્રસંગ નથી મળ્યો હોતો. વ્યાખ્યાનમાં સાધુઓ આડીઅવળી દેશકથા, રાજકથા કે સ્ત્રી-

કથા પડતી મુઠ્ઠી (રાસ વગેરે વાંચના મોકુદ્ધ રાખી) ગુરો અને ત્રેમનાં ગુપ્ત રહસ્યો અને તેઓ શા શા ઉદ્દેશથી કહેવામાં આવ્યાં છે અને તે કયા કયા સંજોગોમાં કહેવામાં આવ્યા છે તે બધું વિનિર્ભર જણાવવાની કૃપા કહે તો ઘણો ઉપદાર થાય. આ જ નાનો આવુંજ જ્ઞાન માગે છે. ‘રાસ’ના શોખીન સ્ત્રીપુરુષોથી દેખતો ઉડ્ય કે આત્માનું કલ્યાણ થવું અસંભવિત છે જો ફરી માધુમેયા આ બધું સમજાવવાનું સહેલાઈથી ન બની શકે તો ખરો જે દિવસ જ્ઞાન ઉપર, જે દિવસ શિયળ ઉપર, જે દિવસ અભ્યંતર તપ ઉપર અને જે દિવસ ભાવના ઉપર યોગ્યે તો આ જ્ઞાન બીજા બધા જ્ઞાન કરતાં ધણું વધારે ઉપયોગી થઈ પડશે. વચમાં વચમાં જુગારના અવગુણ, અન્યાયથી રળાતા દ્રવ્યમાં રહેલું જોખમ વગેરે અતિ જરૂરી વિષયો ઉપર પણ યોગ્યતાની છૂટ લેવી જોઈએ.

જુગાર.

પર્યાપ્તના બધા ગુણો જ છતાં લોકોની મૂર્ખતાને લીધે એક દુર્ગુણ પણ તેમાં મિશ્રીત થયેલો જોવામાં આવે છે અને તે દુર્ગુણ ‘જુગાર’ છે, કે જે અત્યંત ભયંકર છે ધરના પૈસા ખોવા, વખત ગુમાવવો, મારંગારી કરવી અને વખતે પોલીમના દાઢમાં પડ્યાછતે દુઃખન ગુમાવવી, કલ્યાણ દારી જવાથી ચોરી જેવા કુદ્ધમ કરવાનાં ઉતરી પડવું અને કલ્યાણ મોટા દાર થાય તો ઝેર પણ ખાવું પડે !

જુગારીની સ્ત્રી કોઈ દિવસ મુખી જોવામાં આવતી નથી અને જુગારીની પાસે મોઈ દિવસ દ્રવ્યનો ઢગલો પણ આવી પડતો નથી. મહેનત કર્યા સિવાય પૈસા મેળવવા દુઃખનાર સખસોના હાડકાં

ભાગેલાં થઇ જાય છે. જુગારીને પૈમાં ન હોય ત્હારે જૈનીનાંધરાણી. પણ વેચી ખાવાં પડે છે ઘરની પણ તેની વ્યવસ્થા કરવી પડે છે અને ખેચેની તો હમેશની સખી બની રહે છે. અદ્ધમેસની વાત છે કે, આ પયુંપણમાં અમારા સાધુઓના ગાડેગાડા બરાય તેમ હોવા છતાં અને સૂતોના ઢગસે ઢગલા બરાય તેમ હોવા છતાં આ સલાનાશ વાળનાર દુર્ગુણ ઉલ્લટો વધતો જાય છે । અને તે છતા વળી શ્રાવકો કંટોળીઓમાં “ અરે ચોયો આગે વરતાઈ રહ્યો છે । ” એવું એવું આંખો મીચીને ચીતર્યા જ જાય છે । મુનિરાજો । હવે જરા સિદ્ધગર્જના કરી કહી દો કે, જે સુધરેલાઓની ગીતા ગાવામાં ત્હમે આનંદ માનોછો તેઓ મિથ્યાત્વી છે કે ત્હમારા ભક્તો ? સુધરેલાઓને તો ખીડી સરખું વ્યસન પણ ભાગ્યેજ હોય છે અને તેઓ સત્ત્વ શોધવાને અને ગ્રહણ કરવાને તત્પર હોય છે; એટલે તેઓની સમજમા જે કાંઈ આવે તેને તેઓ તરતજ અમલમાં મુકે છે. ખે સામાયિકો કરી ઉપાશ્રયતા જ એટલે જુગાર રમવાનું પસંદ તેઓ નહિ કરે । જુઓ ગુરૂદેવો ! ત્હમારા બોધનો કાંઈ પણ અંશ ત્હમારા ચુસ્ત ભક્તોને અમર કરી શક્યો હોય તો તે એ જ છે કે તેઓ ત્હમારા સત્ત્વ તુલ્ય જુગારને ત્હમારા એટલા ઉપરજ અને ત્હમારા સમુખ જ સત્કાર આપે છે ।

હજીએ, ઉપવાસનાં પચ્ચખાણ કરાવવા જેટલો પુરુષાર્થ આમરે અજમાવી શકશો કે ?

દાનનો દુષ્કાળ.

‘દાન’ કે જે ગૃહસ્થ માર્ગની ખેલ્લી લાયકાત છે તે સંયધમાં દીવ પીંગળાવી નાખે તેવાં વ્યાખ્યાન આપનારા મ્હે હજી કાંઈ સાધુ

જોયા નથી- 'ગૃહસ્થ' ને 'ગૃહસ્થ' માર્ગમાં જ રાખવા વધારે સારા છે. ગૃહસ્થમાં 'ગૃહસ્થ'ને લાયકતા લક્ષણ આવ્યા પહેલાં ત્યાગીનો વેશ બજવનાર એક્ટર કરી નાંખવો એ તેને 'વર્ણસંકર' કરવા જેવું કામ હોય એમ લાગતું નથી લાગતું શું ? આ દેશ કે જેમાં મોટા ભાગે પ્રગતિનાં સાધનોની ન્યુનતા છે, જ્યાં દુષ્ટાણ તો માઝા વિનાજ પધારવા કૃપા બતાવે છે અને જ્યાં સહાકાળ ભુખ અને તૃપાથી ભરી જનારની સંખ્યા ખૂબીવરાવે એટલી મોટી છે, ત્યાં દ્રવ્યનો થોડો પણ ભાગ સારા રસ્તે વપરાય તે વાસ્તે ધનાઢ્યો તેમજ સામાન્ય માણસોને સજ્જડ ઉપદેશ આપી રીતે આપવામાં આવે તો કેટલી બધી ધર્મસેવા અને સાચે લાગી દેશસેવા બજે એ વિચારવા હું પ્રજ્ઞ મહાત્માઓને અરજ કરું. આ પર્યાયમાં તદ્દમારાં ચુરપાઈનો મોટો ભાગ, હે સાધુઓ અને મોક્ષનો ઇન્તેજાર રાખનાર ડોન્ટાક્ટરો ! દાન શુણની ગીતા વાંચવામાં અને સમજવવામાં જો તમે ખર્ચશો તો તદ્દમારા નામની ઉપર ને નીચે-આમેર તમે કહેશો એટલાં વિશેષણો આગળ ને પાછળ લગાડીશું અને તદ્દમને ત્રણને બદલે ત્રીસ વખત તિથુનો બણી દંડવત્ પ્રણામ કરીશું. શક્તિ વગરના-મોટી ઉમરના-પૂરઝદ વગરના જોતોને મદદ શીખવનારી સુસો તદ્દમારામાં કેટલી છે ? અનાથને મદદ આપનારી એક પણ સંસ્થા તદ્દમે ઉત્પન્ન કરી ? લેખકો, ઐન્યુએટો અને ઉપદેશકો કેટલાક તદ્દમારી કોમમાં હયાતી ભોગવે છે ? તદ્દમારામાં સ્વાત્મભોગ આપનાર કેટલા છે ? આમ જરૂરે ચારે તરફથી ખાવાધાય એવી સ્થિતિ છે તદ્દમારે આવકો નાસ્તિક યદ્ય ગયાની શાની ખુમો મારો છો ? જ્યાં વિદ્યા જ નથી ત્યાં નાસ્તિકતા—ગિચાત્વ જે દેશ તે હોય જ ને-છએ. યાદ રાખો કે જોતોમાં 'વીર' ઉત્પન્ન કરવાનો એકનો એક

રસ્તો કેળવણીનો પ્રચાર જ છે. આપણા મહાવીર દાદાએ ઓછું દાન કર્યું નથી. હેમની વૃત્તિ આપણા જેની સાંકડી ન હતી. તેવીર પુરૂષના વરણી દાનનો દેખાવ ત્હમારી કલ્પનામાં ચીતરશે તો ત્હમને જણાશે કે તે જ્યાં હશે ત્યાંથી ત્હમારા હૃદયની કંજીસતા ઉપર દયાની દૃષ્ટિ જ નાખે છે. તે મહાપુરૂષના નામને ગળવવું હોય તો ત્હમારી કોમને જીવતી રાખવાના અને ઉજ્જળી બનાવવાના હર-કોઈ કામમાં 'દાન' કરાવવા તૈયાર થાઓ, તૈયાર થાઓ ।

આ પુરૂષમાં ત્હમારાથી એક પણ યાદ રાખવા જેવું કામ ન બને તો, હે આવડો ! ત્હમે સાધુ પાસે જન્મથી વ્યાખ્યાન સાંભળ્યા કરો છો ત્હેની સાધકતા શું ? અને સાધુઓ ! ત્હમારામાં 'સાધુતા' શાની ? શું ધનને ઘાટી મુકવાનો આ જમાનો છે ? ધન તે શું સ્વાર્થ સાધવા માટે છે ? 'દાન' અને 'જ્ઞાન' એ બે જો સ્વાર્થ સાધવાના રસ્તા હોય તો 'મહાવીર'નું નામ અત્યારે વર્ષોના ખાડામાં પુરાઈ ગયું હોત. હે પિતા ! ત્હારી જ્ઞાન શક્તિનું એક કીરણ અમ બાળકે તરફ મોકલ. અમારા શ્રીમંતો દાનનું નામ જ સાંભળતાં બડકાં નાખે છે—'દાન'નું કહેતાં તેઓના કાનમાં ઝેર રેડાય છે—કોઈ સભામાં ત્હમને બોલાવવામા આવે તો કૃત્રીમ મંદવાડ ધારણ કરતાં પણ ત્હમને શરમ નથી આવતી—એવા અમારા ભાઈઓને તુ કૃપા કરી સદ્બુદ્ધિ આપ કે જેથી અમે સઘળા જોતો ઉજ્જળ થઈને વખત પામીએ અને અમે ઉજ્જળ થઈને જગત માવની સેવા કરીએ. ફરી ફરી વિનવવાની જરૂર છે કે હે શ્રીમંતો ! દાન કરશો તો આવતા ભવમાં સુખ ભોગ પામશે અને તુલિ તો ત્હમારા દાદાઓને મરતી વખતે કોઈએ રૂપીઆના ગોસડા બંધાયા નહોતા ! જે કુટુંબના માણસો વાસ્તે ત્હમે

રાત્રિદિન મચ્છુડીઆની પેઠે મહેનત કરો છો તે પણ તદ્દમારા મોખતી ચવાના નવા અને કાળ જતાં તદ્દમારા દાદા મોનાં નામ તદ્દમને લેગ થાન તથા તેમ તદ્દમારું નામ પણ ભુમાર્જિત જશે. અને કોણ જાણે છે કે તદ્દમે એટલું કરેલું હતું છોકરા તદ્દમારા સાપ ચવાતી વાટ જોઈને રાખી મુકે? બાપના એકલા કરેલા પૈસા તદ્દમના છોકરાઓએ વળી વખત રાંડીયાછમાં ઉડાવી નાંખ્યા છે. મા) 'હાથે ને સાથે' એવો વિચાર કરી દાનમાં જરૂર પ્રવત્ત થાઓ ! જે માણુમના પૈસા પોતાના શરીરના ઉપયોગમાં આવ્યા નહિ, જે માણુમથી પૈસા છતાં પણ નિરાતે જોગી શકાયુ નહિ, જે માણુમના પૈસા મગાંઠાવા અને ન્યાતબતના ઉપયોગમાં આવ્યા નહિ તે માણુમના પૈસા, પૈસા નહિ પણ કાંદરાજ સમજવા. સુસજ્જમાનતા શાસ્ત્રમાં ખરૂં જણાયું છે કે, “એક માણુમ પોતે જમીન પોતાના મહેત્તમાં જઈને પેટપર હાથ ફેરવી દિડોળા ખાટપર જોગી ખુશી થાય છે પણ પાસેના ઘરનાજાને ખાવાનો દુકડો ન મળવાથી હેરાન થતો હોય તદ્દની દરકાર સરખી પણ ન કરે તો પોતે ખાધેલું અન્ન તે માંમ જગત્તર ગણ્યું અને પોતે પીધેલું જળ અન્ન દુધ તે શરાબ સમાન ગણ્યું.” અરેરે આ કિસ્સાને કટકા જેનો માંસાહારી અને દારૂડીઆ બન્યા એના કાંઈ વિચાર કરો, કાંઈક વિચાર કરો, બાપુ કાંઈક વિચાર કરો. ગમે તેમ કરી શ્રીમંતોને પૈસા ખર્ચે તેવા બતાવો. અમનવાદના માનવતા દયાળુ રિવાજ જગત્ત સાહેબ દયારામભાઈ તરફ જરા નજર કરો; પૈસા ખુદાના હોવા છતાં અને ચારે તરફથી સુખ હોવા છતાં જનકદયાળુ પાછળ કટલી બધી મહેનત લે છે અને કટકો બધો સ્વાર્થલોભ આપે છે ! મહારા ધારણ પ્રમાણે દશદકાત્રિક સૂત્રની ‘ત્યાગી’ની વ્યાખ્યા પ્રમાણે આ મહાન નર ખરેખર ‘ત્યાગી’ છે. આવો એક પણ

દાખલો આટલી મ્હોટી જૈન કોમમાંથી કોઈ બતાવી શકશે ?
ક્યાંથી લાવે ? સાહેબો ! જૈન કુટુંબમાં અવતર્યા એટલેથી જ કોઈ
જૈન થવાનું નથી, અને ધોળો ભેખ ધાર્યે કાંઈ 'સાધુ' થવાનું નથી.

‘ દેહ રખો ’ કે ‘ ધરખો ’ ધર્મ હવે અમને જૈનોને કે આ
દેશને વધારેવાર જોઈતો નથી. આવકો ! આત્મબધુઓ ! ‘ ધર
બાળે જ તીર્થ યાય છે ’ એ કહેવતનું રહસ્ય બરાબર સમજાજો.
ગૃહસ્થધર્મનું પ્હેલું લક્ષણ જ એ છે. મહાત્માઓ ! આપે પણ
આ વિષયમાં આપને પ્રાપ્ત ઉપદેશ-ફરજ બાળવવા ચૂકવું જોઈતું
નથી. અને આપના બોધ દેવાના અભાવે અમારામાં ગરમી ન
થાય--નેજ ન આવે તો ત્હેનું પાપ કાના માથે તે શું સમજાવવું
પડશે કે ? ધરમાં ચાલતા દરેક અધેરનો જવાબદાર ધરનો માલીક
જ ગણાય છે કે બીજો કોઈ ?

બ્રહ્મચર્ય.

પર્યુપણના આઠ દિવસ તો અખંડ બ્રહ્મચર્ય પાળવા દરેક
સાચો જૈન બધાયલો જ છે, એવું દરેકને જ્ઞાન હોવું જોઈએ. તપસ્યા
યત્રી ન થતી એ શારીરિક શક્તિ અને ધંધાના પ્રકાર પર આધાર
રાખે છે; પરંતુ બ્રહ્મચર્ય પાળવામાં તો કાંઈ હરકત નડે તેવા
નથી, અને લાભ ધણોજ છે. આઠ દિવસ લાગલાગટ બ્રહ્મચર્ય
અને અલગ બીજાનાની ટેવ પાડવાથી માણસ ધીમેધીમે આખા
વરસમાં મિતવ્યથી ચતાં શીખશે અને તેથી જૈન સંતતી દુર્બળ
ચતી અટકશે. સર્વ કોમો કરતાં ચીડીઆપણું અને સલાહ
દેનારને પણ ગાળો દેવા જેટલું રીસાળપણું જૈનોમાં વધારે
હોવાનું કારણ એ જ છે કે તેઓમાં બ્રહ્મચર્ય થોડું જ છે

૬ ન માને હેમને આપણે બાળકગ્નના હજારો દાખલા બતાવી શકીશું; ભુંડણુની પેઠે લશ્કર ધરાવતી ડોશીઓ પણ બતાવી શકીશું !) જ્યાં તાકાદ થોડી છે ત્યાં રીસ, ચીડી આપણું અને ઉદાર પ્રકૃતિનો અભાવ: એ શુભો અવશ્ય જોવામાં આવે જ; માટે જોનોના હિતેયુ મુનિ મહાત્માઓએ બ્રહ્મચર્યથી થતા ઇહલોકિક અને પરલોકિક સર્વ લાભો જોનો સમક્ષ કહી બતાવીને અને તેટલો ઇન્દ્રિયનિમ્લ કરવાના નિયમો કરાવવા તરફ વધારે લક્ષ આપવું જોઈએ છે. અને પર્યુપણના ૮ દિવસ તો એ કામ માટે ઉત્તમોત્તમ સગવડ ધરાવે છે.

‘તપ’ની ધમાલ !

જોનોને તપશ્યાનો ઉપદેશ એટલો બધો કાળીજીપૂર્વક (૧) અપાતો આવ્યો છે કે હવે એ બાળકમાં વધુ ઉપદેશ આપવાનું કહેવું પડે તેમ છે જ નહિ ! પણ વધુ સારી રીતે-વ્યવહાર રીતે તપ કરવાની જરૂર ઉપર ધ્યાન દેવાને તો અવકાશ છે જ. જે તપથી કાંઈ બચકર પરિણામ નિપજે તેવા તપના પચ્ચખાણુ મુનિએ ન આપે તો વધારે સારું. અને ઉપવાસની આગલી માત્રે ચેટ દાંસીને માલમશીદા ખાવાની હાનીકારક પ્રથાને શ્રાવકો છોડે એ પણ જરૂરનું છે. તપશ્યાની સાથે કરજ્યાત મ્હોટાં ખરચો કરવાનો રીવાજ છે તે છેકજ દશી કહાડવા જેવો છે. ઉપવાસ કરનારે અનતાં સુધી બધો વખત ધર્મ સળધી કે શાન્તરસથી બરપુર ખુસ્તકો વાંચવામાં લીન થવું એ વધારે સારું છે, અને અને તો ‘પોષધ’ કરી લેઈ એકાંતમાં આત્મચિન્તન કરવું એ વળી સવાત્તમ છે. ૧૦૦ ઉપવાસ કરતા આના એક ઉપવાસ કે પોષધ વધારે કલદાયક છે. ગજા સુજળ થતા તપથી શરીરનો મેલ બળી જાય

છે અને શરીર ઉલટું નિરોગી બને છે તથા મનોવિકાર દબાઈ જાય છે (બળી જાય નહિ, બળી જવાને માટે તો જ્ઞાનની અગ્નિ જોઈએ.)

ભાવના બળ અજમાવવા માટે સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ.

સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કે જે બાર માસમાં, જે કાંઈ ન કરવાનું કરાઈ ગયું હોય તે માટે તથા કરવાનું ન કરાયું હોય તે માટે ક્ષમા માગવાની ક્રિયા છે, હેતો મુખ્ય આશય ‘સંયુક્ત ભાવના બળ’ ઉત્પન્ન કરવાનો છે. આખા હિંદના જૈનો એકજ દિવસે, એક જ વખતે પ્રાણીમાત્ર તરફની ‘ક્ષમાપના’ની ભાવના ભાવે એથી સાર્વત્રીક પ્રેમની ધ્રુવરીઓ ઉત્પન્ન થઈ સર્વત્ર ફેલાય અને દુનીયામાં ભાઈચારાનાં આંદોલનો સર્વ મનુષ્યને યોડી યા વત્ત અસર કરે. જે સઘળા જૈનોની અગર ઘણાખરા જૈનોની આ ક્ષમાપના ખરા દીક્ષની જ હોય તો તે સંયુક્ત હોવાથી એવાં આંદોલનો એટલાં તો સમર્થ થઈ પડે કે દુનીયામાંથી કંઈકી સ્વભાવ, ખુનો, હિંમા, ધર્પા, ચોરી વગેરે દુર્ગુણો ધણે ભાગે અદૃશ્ય થવા પ્રાપ્ત. જૈનવર્ગમાં આજે કોઈ એક મુખ્ય પુરૂષ નથી; જે તેના કોઈ હોત તો ‘વંદણા’ઓ બોલ્યા પછી જૈનોની દશા સુધારવા માટે--એમને ધર્મનું રહસ્ય આપવા માટે--એમને પવિત્ર બનાવવા માટે અમુક ભાવના તૈયાર કરત અને સર્વ જૈનો ‘વંદણા’ બોલ્યા પછી તે ભાવના ભાવે એવો ધારો કરત, જે સંયુક્ત પ્રાર્થના જરૂર મારી અમર ઉત્પન્ન કરત.

જૈન ભાઈઓ ! બાર માસનાં વેર ઝેર ખરા દીક્ષથી ખમાવવાની આ મુંદર તક નકામી ગુમાવશો નહિ. મનનો મેલ જરૂર કરજો. પાપગાળુ ખમાવવું કાંઈ કામ નહિ લાગે માટે ખરા દીક્ષથી અને હૃસ્મનને તો પ્રથમ જ ખમાવજો.

શું પરચખાણની જરૂર છે કે ?

પરચખાણ આપવામાં કેટલીક ગેરસમજ થાય છે. કદાપિ કોઈ માણસ આવેશમાં આવી જઈ પરચખાણ લઈ લે છે તો તે ફરીને પાળનાં ઘણા જ હેરાન થાય છે. માટે પહેલાં મુનિરાજેએ બે ચાર દિવસ અચ્છી રીતે બોધ આપી લોકોને લાલચોળ (Red-hot) કરી નાંખવું અને માણસને જે પૂરેપૂરી ઇચ્છા થાય તોજ અને પાળી શકાય એવી બાધા હોય તો જ બાધા આપવી. કંકણ બાધા ભાગ્યેજ પળે છે, અને બાધાનો જરા સરખો ભગ થયો તો ‘બ્રહ્મ થઈ મતિ જરા હોનો, શતમુખ વિનિપાત જ નિર્મેલો’ એવું થાય છે. માટે કોઈને મરણ પર્યન્તની બાધા આપતાં અચકાવું અને એકાદ બળે માસની બાધા આપી હોમાં અકેદા માસનો ઉમેરો પોતાની મેળે જ કરવા સચવવું. બાધા પળાવવાનો આ જ ઉપાય છે. પરાણે કમગેશું કામ તે વેડે રૂપ થાય છે, તેમજ સ્વશાન વૈરાગ્યથી કોઈ પ્રમંથે લેવાયથી બાધા થોડા વખત બાદ પળારી મુશ્કેલ થઈ પડે છે. માણસને ઉપદેશ સંગોષ્ટ આપવો એજ બમ છે; પછી તે પોતાના મનમાં કોઈ નિશ્ચય કરી તે મુજબ વર્તવાનો મહાવરો પાડે અને એટલી સ્થિતિએ આવ્યા પછી જ શુનિ પાસે બાધા લેવાનું રાગે, એ વધારે સ્પષ્ટતાગમ્ય છે. ન પરણવાની અને દાક્ષા લેવાની બાધાએ દ્રુતયાના દાખલા મળે સંકેત બોલ્યા છે ! સંકેતમાં સંકેલી અને લાલુચાં અમલ થઈ જવાથી પુરી થતી બાધા ‘દાન’ મળેથી છે. “હું દક્ષાસ્થા ઉત્તમ કામમાં આટલું દાન કરીશ” એવી બાધા જે સખમ લે તે. હજી મન પસંદનું છે તેટલામાં જ ધૈર જઈને દાન કરી નાખે તો એમા બાધા દ્રુતયાનો સુદલ બપ નથી; માટે રોજ પાઠ—પંચો—એ આના કે આપો જાન

અક્તિમાં કે જીવદયામાં ખર્ચવો એવી જાતની બાધાઓથી શરૂ કરીને પછી બ્રહ્મચર્ય સંબંધી, પછી તપ સંબંધી અને પછી જ સત્યારા વગેરે (1) ની બાધાઓ અપાય એવો અનુક્રમ ઇચ્છવાયોગ્ય છે. છેવટે.

મુનિ મહારાજને ! આપ તો અમારા મુરખી છો. બીજા અમુદાયમા સાધુઓનું માન કેટલું બધું ધરી ગયું છે અને હિંમતે ખાવા પીવાના પણ કેટલા સાંસા પડે છે તે આપ જુઓ છો. આપના આચાર વિચાર કેટલા બધા શુદ્ધ છે તે અમે જાણીએ છીએ, પણ હજી વધારે સારા કરવા ઇચ્છીએ એ કાંઈ મુશ્કેલી ગણાય નહિ. આપણાથી હલકાનો નહિ પણ ઉચ્ચ પુરુષોનો જ વાદ કરવા એ ઉત્તમ પુરુષનું લક્ષણ છે. અમે કમુલ કરીશું કે આપે તો સંસારનો અને વ્યવહારનો ત્યાગ કર્યો છે પણ અમે તો માત્ર ત્યાગની વાતો જ કરીએ છીએ ! આપનાથી બન્યું તે અમારાથી બને તેમ નથી (1) અમે તો આપના ચરણરજ દાસ છીએ. જે કાંઈ સખ્ત બોલી જ-ઈએ અગર લખી જઈએ તે માત્ર અજ્ઞાન-અધર્મદ્વા અને તામસી પ્રકૃતિના જોરને દેખવાથી જ બોલી જવાય છે. અમને શીખામણ આપનાર-રસ્તે દોરનાર જોઈએ છીએ, તે ત્હમારા વિના બીજા કોણ છે ? માટે મહારાજને ! અમને દોરો—ગૃહસ્થધર્મની ફરજો અમને બતાવો એટલે અમે ત્હમારી પાછળ આવીશું. ત્હમારી પ્રવ્રદા (Class) માં હાજરી (Attendance) આપવામા અમને ત્રાધી નહિ આવે. માટે મહાત્માની સ્વામીને જ્યાં હોય ત્યાં હાજર થઈને અને ત્હમને ફનીઆનાં પાપ અને અનાચાર ઓછાં કરવાની ચરજ કરવા ચાલો આપણે પ્રયાસ કરીએ; તે દયાળુ પિતા જરૂર આપણી બહારે ધારો.

શ્રી જી. માળડાર

આ-વિર

મહાવીર જયન્તિ, દીવાળી, હોળી

વગેરે તહેવારોને લગતા વિષયો માટે

વાંચો

‘જૈનસમાચાર ગદ્યાવળિ’ ખંડ ૫-૬.

આ લેખો પસંદ પડતા હોય તો

હરેશ એવા જ લેખો પ્રગટ કરતું

અઠવાડીક પત્ર

‘જૈનસમાચાર’ ખરીદ કરો.

‘જૈનસમાચાર’ દર સોમવારે પ્રગટ થાય છે.

‘જૈનસમાચાર’ તું બાર માસનું મૂલ્ય રૂ. ૩) છે.

(બાર લેટોનું પોષ્ટ ખર્ચ ૧-૦-૦)

‘જૈનસમાચાર’ ના ગ્રાહકોને દર
વર્ષે ૧૨ લેટો મળે છે.

સન ૧૯૧૨ માં આપવાની ૧૨ લેટોમાં

રૂ. ૫) ની કિંમતનું શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર પણ છે.

(મૂળ પાઠ—અર્થ—વિવેચન સાથે)

‘જૈનસમાચાર’ લેવાની જરૂર જણાય તો લખો:-
મેનેજર, ‘જૈનસમાચાર’, મામાની હવેલી, દાણાપીઠ—અમદાવાદ.

જૈનસમાચાર-ગદ્યાવલિ.

ખંડ ૧—૨ માં સમાવવામાં આવેલા વિષયો.

૧	પ્રસ્તાવના	...	...	...	...	૩
૨	આત્મજ્ઞાન વિના સર્વ ક્ષણ !	...	...	...	...	૧૪
૩	આપણું લડાકતુ મેદાન.	...	...	...	...	૧૮
૪	સ્વાદનાં પચ્ચળાણ કરનારો મુનિવર્ગ અને વ્યસન	...	...	...	...	૨૯
૫	સૂતા ભલા કે બગતા ?	...	...	...	...	૩૪
૬	ધર્મનો ગાસડો—પોટલો	...	...	...	...	૩૯
૭	પવિત્ર પિતા લોકશાહના ૩ પત્રો.	...	...	...	...	૪૨
૮	બે સુદરીઓ રહણીદેવી તથા કહણીદેવી.	...	...	...	...	૬૫
૯	શ્રી સીમન્ધર સ્વામીને ૧૧ પ્રશ્ના પત્રો	...	...	...	...	૬૮
૧૦	વર્ષ આખરે જયન્તિનેન્દ.	...	...	...	...	૧૫૬-૧૬૦

કેદ, કોમળા, છાપ, તમામ આ પુસ્તકે માફક જ.

મૂલ્ય ૦—૮—૦

પરંતુ 'જૈનહિતેચ્છુ'ના ગ્રાહકોને ૧૯૧૨ માં આ પુસ્તકની સાથે તે પણ ભેટ અપાય છે.

 ખંડ ૫—૬ માં વિવિધ સમુજ મેળાવડા સંબંધી લેખો કે જે પેટ ખરીતે હસાવે તેવા અને તે સાથે ધણો અનુભવ અને જ્ઞાન આપે તેવા છે તેવા વિષયોનો સંગ્રહ છે. મૂલ્ય ૦—૮—૦

આ જ લેખકે રચેલાં બીજાં પુસ્તકો.

(૧) સંસારમાં સુખ ક્યાં છે : (ભાગ ૧-૨ ભેગા)

માત્ર ૬ માસમાં ૨૦-૨૫ હજાર પ્રતો ખપી જવાથી આ પુસ્તકના ઉપયોગીપણા માટે હવે કાંઈ કહેવા જેવું રહેતું જ નથી. જે સુખ લાખો રૂપિયા કે સેંકડો સુધરીઓમાથી નથી મળતું તેવું અતુલ્ય સુખ આ પુસ્તકમા છુપાયેલું છે. અને એટલા જ માટે એવું હિંદી ભાષાતર પણ થઈ ચૂક્યું છે મૂલ્ય બન્ને ભાગ ભેગાના રૂ. ૦.૮૦

(૨) મહાત્મા કબીરનાં આધ્યાત્મિક પદો (ભાગ ૧-૨ ભેગા).

સઘળા ધર્મના લોકો જેમના ઉપદેશને સંપૂર્ણ માન આપે છે એવા કબીર મહાત્માના સુદર વચનોને આ પુસ્તકમાં સંગ્રહ કર્યો છે અને તેના ઉપર વિસ્તારથી વિવેચન કર્યું છે. બન્ને ભાગ ભેગાના રૂ. ૦.૮૦

(૩) સતી દમયંતીની વાતમાંથી લેવાની શિખામણો.

મરકારી તેમજ ગાયકવાડી કેળવણી ખાતાએ આ પુસ્તક રદ્દતો તથા લાંબાંચેરીઓ માટે મંજૂર કર્યું છે. દરેક કન્યા અને દરેક સ્ત્રી પાસે એ પુસ્તક હોવું જ જોઈએ. મૂલ્ય રૂ. ૦-૬-૦.

❧ બીજાં એ જ લેખકનાં પુસ્તકો માટે પૂછો—

અમદાવાદમા, 'જૈનસમાચાર' ઑફિસને.

❧ ભારતખંડે છાપખાનામાં તમામ બતતું ગુજરાતી, શાસ્ત્રી અને ઇંગ્લીશ છાપવાતું કામ શુદ્ધ, સુદર અને બ્યાજખી બાંધી કરી આપવામા આવે છે એક વાર ખપ પાડી ખાત્રી કરજો.

પત્રવ્યવહાર:-મેનેજર, જૈનસમાચાર ઑફિસ, અમદાવાદ.